

priore defectu septimo mense, hoc est Decembre inchoante; qui sic defectus solis definitur novissima primave luna fieri, et septimo mense a priore defectu, quamvis aliquando penitus non appareat, cum certe sit factus, aut si apparuerit non semper ubique cernatur, aut si ubique conspiciatur, non eisdem horis omnes æqualiter videant evenisse propter supradictas causas.

Si quis ergo etiam in hoc tempore tanto sensus acumine præditus, tanta instantiæ diuturnitate nixus, tanta explorationis et observationis diligentia intentus, eadem otiositate et curiositate sicut priori ætate geniti, sollicitus tantum studium erga astronomiæ aut cujuscunque disciplinæ assæctationem adhibuerit, nonne idem facile credendus est ad eandem antiquorum scientiam et præscientiam posse pervenire? Voluntas enim dispar, non natura, quæ una et æqualis est, homines tantum a se distare facit, quanquam in primis hominibus propter mundi adolescentiam et vim corporum, et sensuum vigorem magis voluisse comperimus.

Hic ergo nunc de eclipsi solis sit finis dicendi, non quod dixisse forsitan sufficienter arbitrer, sed quia ad præsens proprii ingenioli exiguitas amplius memorare non quiverit: Plinius enim secundus et alii libri, per quos æstimem hæc me posse supplere, non habentur nobiscum in his partibus, cum de talibus per me ipsum nihil audeam excogitare neque præsumam. Vos autem, domine piissime Auguste, quibus præ omnibus affluentiam sapientiæ, sicut et cæterarum sanctarum virtutum Deus distribuit, rogo suppliciter ut in quo vobis de hac causa ignorare videar, aut aliter æstimare quam rectum est, instruere et dirigere dignemini: *Stulta enim mundi elegit Deus: Et, Non est apud eum personarum acceptio*, ut non solum vestræ purissimæ et clarissimæ sapientiæ lux his qui prope sunt luceat, sed et his qui longe; et non solum per aperta camporum discurrentes illustret, verum etiam Reclusos licet per rimas et juncturas vestri serenissimi splendoris radius exerens perfundat. Omnibus ergo valde necesse est attentis et assiduis precibus rogare et postulare, ut Dominus et Salvator noster Jesus Christus suo

A populo donet et tribuat multis annis de tali et tanto principe et magistro gaudere, qui omnibus æqualiter omnium bonorum operum et virtutum et honestarum disciplinarum doctor præcipuus, et perfectum habetur exemplar rectoribus ad suos subjectos bene regendos, militibus ad suam exercendam legitime militiam, clericis ad universalis Christianæ religionis ritum recte observandum, philosophis et scholasticis ad honeste de humanis philosophandum et sapiendum, reverenterque atque orthodoxe de divinis sentiendum et credendum. Quid plura de nostri domini Augusti Caroli summis virtutibus et excellentibus dicere nitior, cum licet multum elaborare velim totas referre non potero? Hoc tantum veraciter dicimus, quod omnes uno ore conclamant, quia in ista terra, in qua nunc Deo donante Franci dominantur, ab initio mundi talis rex et talis princeps nunquam visus est, qui sic esset fortis, sapiens, et religiosus sicut noster dominus Augustus Carolus. De cætero autem per sua sancta et sublimia merita, forsitan de suo semine talis oriatur. Hoc solum superest ut nos omnes Christiani altissimis vocibus et devotissimis cordibus unanimiter clamemus ad Dominum et rogemus ut nostri optimi domini Augusti Caroli triumphos multiplicet, imperium dilatet, sacram conservet progeuam, sanitatem confirmet, vitam in multos extendat annorum curriculos. Exaudi, exaudi, exaudi, Christe.

Sicut ergo, domine reverentissime atque dulcissime, Deo et vestro fideli famulo Waldoni abbati mandastis, ut me de talibus ex vestris verbis commo-
nendo interrogaret, et exigendo commoneret, qui sicut vobis fidelis, ita mihi de hac re gravis et importunus exactor quamvis moderate exstitit, ita per illum vobis remitto, ut inde ei gratias referatis, si quid in his bene dixerim, quæ per ejus urgentem exactionem volens nolens solvi: si autem aliqui male propter meum proprium neglectum, mihi poenitentiam quam velitis clementer imponatis. Opto vos bene semper valere in Deo, optime domine, et non tantum optime domine, sed et piissime atque amantissime Pater.

DUNGALI RECLUSI

LIBER ADVERSUS CLAUDIUM TAURINENSEM

AD LUDOVICUM ET LOTHARIUM AUGG.

(Ex Bibliothecis veterum Patrum.)

PRÆFATIO.

Antistitibus et clero Galliæ Papius Massonus.

Illud int. r. cætera prudentissime a L. Floro Romanæ Historiæ scriptore dictum puto, quam maxime

PATROL. CV.

D mortiferos esse solere morsus morientium bestiarum; nec dubito quin recte hoc nomine appellari hæresis

debeat, speroque futurum ut catholica Ecclesia ex morte bestiae, postquam illa senuerit, solatium et quietem sit aliquando habitura : majores enim vestri hoc semper credidere, hanc pestem seu venenum cum diu nocuerit desitutum, tunc cum sacerdotes Domini se et greges sibi commissos diligenter excusserint, statuerintque sic vitam componere, ut reprehendi amplius non possint. Sane superioribus saeculis plurimae haereses regnaverunt, quarum ne nomina quidem recensere possis, ita eveniet iis quae nunc orbem affligunt, et cum diu saevierint evanescent. Claudius quidem Taurinensis episcopus olim pessime de imaginibus sentiens, fecit ut Jonas Aurelianensis antistes adversus haeresim illam scriberet, quod ab eo praestitum est Caroli Calvi temporibus, multa in eo opere de Carolo Magno, multa de Ludovico patre pio principe sanctae Dei Ecclesiae filio adversus presbyterum *natione Hispanum*, nomine Claudium dicuntur. At Dungalus, quem vobis nunc supplices offerimus, et ipse excellens theologus sub eodem Ludovico imperatore ejusque filio nobilissimo Augusto Lothario vixit. Ille libellum suum vocat responsiones ex auctoritate et doctrina sanctorum Patrum defloratas et excerptas continentem, sub nomine et honore gloriosissimorum principum Christianissimorum sanctae Ecclesiae rectorum dominum Ludovici maximi ac serenissimi imperatoris, ejusque filii Augusti Lotharii, contra insanas blasphemiasque Claudii Taurinensis naenias. In quo libello illa imprimi Dungali sententia notanda est : « Qualis et quanta est insana elatio, et vana temeritas ut quod a primevo tempore Christianitatis per annos ferme 820 aut eo amplius a sanctis ac beatissimis Patribus et religiosissimis postmodum principibus ad gloriam et laudem Domini in ecclesiis et in quibuslibet Christianorum domibus fieri concessum, constitutum, et jussum est, unus homo blasphemare, reprehendere, conculcare, projicere ac sufflare praesumat? quasi in tanto jam dicto spatio nullus sic sanctus vel sapiens in Ecclesia Dei exstitisset auctor, qui tam ardentissimum in corde suo zelum vel subtilissimum haberet intellectum sicut iste qui audet oppugnare quod ceteri, quasi formidolosi ausi non sunt, vel vituperare quod alii esse vituperandum quasi stulti non intellexerunt. » Sed antequam Claudius Taurinensis insurgeret in Ecclesiam Dei, Felix Urgellitanus tempore Caroli Magni Ecclesiam vexabat, ut hic Dungali locus ostendit : « Dominus beatissimae memoriae Carolus florentissimus vigilantissimusque catholicae fidei tutor et propugnator, nequissimae caput viperæ in magistro hujus erroris Felice contra sibilantis

A unitatem Ecclesiae apostolice auctoritatis praevahida ferreaque confregerit virga. » Clarissima autem Ecclesiae lumina, ut Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Gregorium Nyssenum, Joannem Chrysostomum, Gregorium Romanum pontificem, fatuus ille Taurinensis episcopus obstruere, si posset, conaretur; sed illi vita et moribus et scientia longe superiores uno sanctitatis nomine satis tuti sunt adversus rabidi canis calumnias. Utitur praeterea Dungalus testimoniis Paulini Aquitani et Nolensis episcopi, de quo D. Augustinus lib. 1 de Civitate Dei : Paulinus noster, ait, Nolensis episcopus ex opulentissimo divite, voluntate pauperissimus et copiosissime sanctus fuit; et Dungalus de eodem : Sanctitate et sapientia praeditus, et quasi quaedam pharus et turris inexpugnabilis. Utitur etiam auctoritate et testimonio Aurelii Clementis, Prudentii viri consularis et liberorum eruditissimi, cujus poemata temporibus Theodosii junioris et Honorii maxima laude dignissima visa sunt. Utitur et Prisciani auctoritate, de quo idem Dungalus, Priscianus, ait, propter nobilissimi claritatem ingenii lumen Romanae facundiae meruit vocitari. Cassiodorus in libello de Orthographia. Ex Prisciano moderno auctore haec excerpta sunt et duodecimo capite ejusdem. Ex Prisciano, inquit, grammatico, qui nostro tempore Constantinopoli doctor fuit, ista collecta sunt. Sedulium quoque et Fortunatum poetas; hunc quidem, postea episcopum Pictaviensem, pro sua causae defensione Dungalus citat. Itaque hunc auctorem veluti singulare munus amplectimini in quo plurimas rationes ex sancta Scriptura congerit quibus probet non abs re ab Ecclesia cultum sanctorum probari, ipsum autem Deum adorari a Christiano populo, supplicitorumque coli ut aeternum omnium conditorem? Dungalus vero ipse se aliunde advenisse in hanc terram initio libri sui plane testatur ingenueque fatetur; sed unde advenit in dubio est; liber quidem ejus videtur scriptus in monasterio beati Dionysii ad Sequanam flumen, ubi in manibus Veli Benedictini ordinis et bibliothecarii nobilis et docti viri a multis visus est. Venit tandem in manus Pauli Petavii senatoris Parisiensis egregii viri, in membranis veteribus scite perscriptus, qui ut mihi illum benigne ostendit, ita pari beneficio utetur in eos qui membranas ipsas cupient videre. Exemplaris autem copiam ante quindecim annos mihi fecit Nicolaus Faber civis Parisiensis: quos ideo nominandos putavi, ne quis mendacii me reum suspicetur adeo veritatis amantem ut pro ea mori malim. Bene valete. Lutetiae Parisiorum viii Kal. Augusti 1608.

APOLOGETICUM ATQUE RESCRIPTUM CLAUDII EPISCOPI ADVERSUS THEUTMIRUM ABBATEM.

Epistolam tuam cum adjuvantis subter spiritibus D plenam garrulitate atque stoliditate per quemdam accepi rusticum portitorem; in quibus capitulis denuntias te esse turbatum, eo quod rumor abierit ex Italia de me per omnes Gallias usque ad fines Hispaniae, quasi ego sectam quamdam novam praedica-verim, contra regulam fidei catholicae: quod omnino falsissimum est. Nec mirum est si de me ista dixerunt diaboli membra, qui ipsum caput nostrum et seductorem et daemonicam proclamaverunt. Ego enim non sectam doceo, qui unitatem teneo et veritatem proclamo. Sed sectas et schismata et superstitiones atque haereses in quantum valui, compressi,

et pugnari et expugnavi, et expugnare in quantum valeo prorsus Deo adjuvante non cesso. Hoc autem ideo pro venit, quia postquam coactus suscepi sarcinam pastoralis officii, missus a pio principe, sanctae Domini Ecclesiae catholicae filio, Ludovico, et veni in Italiam, civitatem Taurinis. Inveni omnes basilicas contra ordinem veritatis sordibus anathematum imaginibus plenas, et quia quod omnes colebant, ego destruere solus ceppi, et ideo aperuerunt omnes ora sua ad blasphemandum me, et nisi Dominus adjuvisset me, forsitan verum deglutissent me.

Item ad locum.

Cum enim distincte dicatur non faciendam similitudinem omnium quæ in cælo sunt aut quæ in terra vel quæ sub terra, non de solis similitudinibus alienorum deorum intelligitur dictum, sed et de celestibus creaturis, aut quæ in honore Creatoris humanus sensus potuit excogitare. Adorare est laudare, venerari, rogare, precari, supplicare, invocare, precem effundere. Colere vero est gubernare, observare, officium facere, frequentare, venerari, amare, diligere.

Item ad locum.

Dicunt isti, contra quos Dei Ecclesiam defendendam suscepimus: Non putamus imagini quam adoramus aliquid inesse divinum. Sed tantummodo pro honore ejus, cujus effigies est, tali eam veneratione adoramus. Cui respondemus, quia si sanctorum imagines hi qui demonum cultum reliquerunt venerantur, non idola reliquerunt sed nomina mutaverunt. Si enim scribas in pariete, vel pingas imagines Petri et Pauli, Jovis et Saturni, sive Mercurii, nec isti dii sunt, nec illi apostoli; nec isti, nec illi homines, ac per hoc nomen mutatur. Error tamen, et tunc et nunc idem ipse permanet semper. Certe si adorandi fuissent homines, vivi potius, quam mortui adorandi esse debuerant: id est ubi similitudinem Dei habent, non ubi pecorum, vel quod verius est, lapidum, vel lignorum vita sensu et ratione carentem. Ex qua re summopere pensandum est, quia si opera manuum Dei non sunt adoranda et colenda, quanto magis opera manuum hominum non sunt adoranda et colenda prorsus, nec in honore eorum quorum similitudines esse dicuntur; quia si imago quam adorat, Deus non est, nequaquam veneranda est pro honore sanctorum, qui nequaquam divinos sibi arrogant honores.

Ad locum.

Et ideo sciendum est summopere, quia non solum qui visibilia figmenta atque imagines colit, sed etiam quamlibet sive cælestem, sive terrenam, sive spiritalem, sive corpoream creaturam vice nominis Dei colit, et salutem animæ suæ quæ de solo Deo est, ab illis sperat: de illis est, de quibus dicit Apostolus: *Et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori.*

Item ad locum.

Quid te ad falsas imagines humilias et inclinas? Quid ante inepta simulacra et figmenta terrena captivum corpus incurvas? Rectum te Deus fecit, et cum cætera animalia prout et ad terram sint, tibi sublimis status et ad cælum atque ad Deum vultus erectus est; illuc intueri, illuc oculos tuos erige, in supernis Deum querere, ut carere inferis possis. Ad alta cælestia suspensum pectus attolle. Quid te in lapsum mortis cum insensata imagine, quam colis, sternis? Quid in ruinam diaboli per ipsam, et cum ipsa cadis? Sublimitatem serva qua natus es, persevera talis qualis a Domino factus es.

De cruce ad locum.

Sed dicunt isti falsæ religionis atque superstitionis cultores: Nos ob recordationem Salvatoris nostri cru-

cem pictam atque in ejus honore imaginatam colimus, veneramur atque adoramus; quibus nihil aliud placet in Salvatore nostro, nisi quod et impis placuit opprobrium passionis et irrisio mortis. Hoc de illo credunt quod et impii homines, sive Judæi, sive pagani, qui eum resurrexisse diffidunt, et non noverunt de illo aliud cogitare nisi eum tortum et mortuum et semper in passione positum in corde suo credunt et retinent, et non attendunt neque intelligunt quod ait Apostolus: *Etsi noveramus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus.*

Item ad locum

Contra quos respondendum est, quia si omne lignum schemate crucis factum voluit adorare, pro eo quod Christus in cruce pependit, et alia multa illis convenit quæ Christus egit per carnem. Vix enim sex horis in cruce pependit, et tamen novem mensibus lunaribus et supra undecim dies in utero virginis fuit, qui simul sunt dies solares ducenti septuaginta sex: id est novem menses et supra dies sex. Adorentur ergo puellæ virgines, quia virgo peperit Christum. Adorentur et præsepia, quia mox est ut natus in præsepio est reclinatus. Adorentur et veteres panni, quia continuo cum natus est, pannis veteribus est involutus. Adorentur et navea, quia frequenter in navibus navigavit, et de navicula turbas docuit, et in navi dormivit, et de navi ventis imperavit, et in dextera navigii rete mittere jussit, quando prophetica illa magna captura piscium facta est. Adorentur asini, quia asellum sedendo ad Jerusalem usque pervenit. Adorentur agni, quia de illo scriptum est: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Sed isti perversorum dogmatum cultores agnos vivos volunt vorare, et in pariete pictos adorare. Adorentur et leones, quia de illo scriptum est: *Vicit leo de tribu Juda radix David.* Adorentur et petræ, quia quando de cruce est depositus, in saxeo sepulchro est positus, et de illo Apostolus ait: *Petra autem erat Christus;* sed Christus petra, agnus, et leo tropice non proprie est dictus per significantiam non per substantiam. Adorentur et spinæ ruborum, quia exinde spinea corona tempore passionis capiti ejus imposita est. Adorentur et arundines, quia ab eis colaphis a militibus caput ejus cæsum est. Postremo adorentur et lanceæ, quia unus militum in cruce lancea latera ejus aperuit, unde fluxit sanguis et aqua, sacramenta, unde formatur Ecclesia. Ridicula ista omnia sunt, et lugenda potius quam scribenda. Cogimurque contra stultos stulta praponere, et contra lapidea corda non verbi sagittas vel sententias, sed lapideos projicere ictus. Redito prævaricatores ad cor, qui recessistis a veritate, et diligitis vanitatem et estis vani facti; qui rursus crucifigitis Filium Dei, et ostentui habetis, et per hoc catervatim animas miserorum socias factas demonum habetis. Alienando eas per nefanda sacrilegia simulacrorum, a Creatore suo habetis eas dejectas et præjectas in damnationem perpetuam.

Item ad locum.

Aliud enim Deus jussit, aliud isti faciunt. Deus jussit crucem portare, non adorare: isti volunt adorare, quam nolunt nec spiritaliter nec corporaliter secum portare. Taliter enim Deum colere, ab illo recedere est; ille enim dixit: *Qui vult post me venire abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me.* Quia videlicet nisi qui a semetipso deficiat, ad eum qui super ipsum est, non appropinquat; nec valet apprehendere quod ultra ipsum est, si nescierit maclare quod est

Ad locum.

Quod vero ais, quod ego prohibeam homines poenitentiae causa pergere Romam, falsum tu loqueris. Ego enim iter illud nec approbo nec improbo, quia scio quod nec omnibus obest, nec omnibus prodest, nec omnibus proficit, nec omnibus officit. Te ipsum primum interrogare volo, si poenitentiam agere Romam pergere nosti esse. Cur tu tanto tempore tantas animas perdidisti, quas in monasterio retinuisti, et poenitentiae causa in monasterium recepisti, et non eas Romam misisti, sed potius tibi servire fecisti. Dicis enim te habere catervam monachorum centum quadraginta, qui omnes poenitentiae causa ad te venerunt, et se monasterio tradiderunt, ex quibus neminem Romam ire permisisti. Si haec ita se habent, ut tu dicis, poenitentiam agere Romam pergere est, quid acturus es de sententia illa quam Dominus dicit: *Qui scandalizaverit anum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum, quam ut scandalizet unum de pusillis istis qui in me credunt.* Nullum scandalum majus est quam hominem illam prohibere pergere viam, per quam possit ad gaudia pergere sempiterna.

Item ad locum.

Scimus enim quod non intellecta evangelistae verba Domini Salvatoris, ubi ait beato apostolo Petro: *Tu es Petrus et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni caelorum.* Propter ista jam dicta Domini verba imperitum hominum genus pro acquirenda vita aeterna, postposita omni spiritali intelligentia, volunt pergere Romam, et post pauca: *Qui hoc modo ut supradictum est claves regni caelorum intelligit intercessionem beati Petri localiter non requirit, quia si proprietatem verborum Domini subtiliter consideramus, non est ei dictum: Quodcumque solveris in caelo erit solutum et in terra, et quodcumque ligaveris in caelo erit ligatum super terram; ac per hoc sciendum est, quod tandiu antistibus Ecclesiae istud ministerium concessum est, usque dum ipsi peregrinantur in hoc mortali corpore: cum vero*

A debitum mortis reddiderint, alii succedunt loco ipsorum, qui eandem obtinent judicariam potestatem, sicut scriptum est: Pro patribus tuis nati tibi sunt filii, constitues eos principes super omnem terram.

Item ad locum.

Redite caeci ad lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; quod lumen in tenebris tacet, et tenebrae illud non comprehendunt; qui istud lumen non aspiciendo in tenebris estis, et in tenebris ambulatis, et nescitis quo eatis, quia tenebrae obcaecaverunt oculos vestros.

Item ad locum.

Audite et hoc insipientes in populo, et stulti aliquando sapite, qui intercessionem apostoli Romam pergendo quaeritis, quid contra vos dicat idem saepedictus beatissimus Augustinus, in libro enim de Trinitate octavo inter caetera sic dicit: *Redi ergo mecum et consideremus cur diligamus apostolum. Nunquidnam propter humanam speciem, quam notissimam habemus, eo quod credimus eum hominem fuisse? Non utique; alioquin nunc non est quem diligamus, quandoquidem homo ille jam non est? Anima enim ejus a corpore separata est, sed id quod in illo amamus etiam nunc vivere credimus.*

Item ad locum.

Promittenti Deo debet fidelis quisque credere, quanto magis juranti. Quid est dicere: Si fuerint in medio ejus, Noe, Daniel, et Job? Id est, si tantae sanctitatis, tantae justitiae, tantique meriti sit, quanti illi fuerunt, non liberabunt filium neque filiam. Haec idcirco dicit ut memo de merito vel intercessione sanctorum credat, quia nisi eandem fidem, justitiam, veritatemque teneat quam illi tenuerunt, per quam illi placuerunt Deo, salvus esse non poterit.

Item ad locum.

Quinta tua in me objectio est, et displicere tibi dicis, eo quod dominus apostolicus indignatus sit mihi. Hoc dixisti de Paschali Ecclesiae Romanae episcopo, qui praesente jam caruit vita. Apostolicus autem dicitur quasi apostoli custos, aut apostoli fungens officium. Certe non ille dicendus est apostolicus qui in cathedra sedens apostoli, sed qui apostolicum implet officium. De illis enim qui eum locum tenent, et non implent officium, Dominus dixit: *Super cathedra Moysi sederunt Scribae et Pharisei. Omnia ergo quaecumque dixerint vobis servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim et non faciunt.*

(Liber de quo ista excerpimus tantae magnitudinis est, quantum liber Psalmorum et quinquaginta Psalmi plus.)

DUNGALI RESPONSA

CONTRA PERVERSAS CLAUDII TAURINENSIS EPISCOPI SENTENTIAS.

Hunc itaque libellum responsiones. ex auctoritate ac doctrina sanctorum Patrum desloratas et excerptas continentem, sub nomine et honore gloriosissimorum principum, Christianissimorum sanctæ Ecclesiæ rectorum domini Ludovici maximi ac serenissimi imperatoris ejusque filii nobilissimi Augusti Lotharii, ego Dungalus in Dei et eorum obsequio esse dicandum componendumque devoyi, contra insanas blasphemiasque Claudii Taurinensis episcopi nãnias, non quod ante jam dudum ex quo in hanc terram advenerim occasio mihi copiosa hac de re reclamandi conquerendique assidue non occurreret, dum Dominicam ubique messem malignis zizaniis lolioque infelici horrere cernendo suspirarem, sed ne conatus nostri aerem, ut dicitur, verberando, incertave pro certis affirmando deluderentur, sub silentii diutina anxiate observatione ora continui, mœrens dolensque murmur multum, antiquamque contentionem de corpore Christi, hoc est Ecclesia, passim in turbis fieri, quæ quondam præcessit de capite. Quidam enim tunc, ut ait Joannes, dicebant, quia bonus est; alii autem, Non, sed seducit turbas. Simili modo etiam nunc sequestrato ab invicem in hac regione, ac diviso in duas partes populo, de observationibus ecclesiasticis, hoc est de imagine Dominicæ passionis, et sancta pictura murmurantes et contententes catholici, dicunt bonam et utilem esse picturam, et pene tantumdem proficere ad eruditionem, quantum et sacræ literæ; hæreticus e contra cum parte a se seducta dicunt: Non, sed seductio est erroris et idololatria. Talis de cruce contentio habetur, catholicis dicentibus quod bona et sancta sit, vexillumque triumphale, et signum perpetuæ salutis; pars adversa cum suo magistro e contra respondet: Non, sed opprobrium tantum passionis et irrisio mortis in ea continetur, et ostenditur, ac memoratur. Pari ratione de memoriis sanctorum, causa orationis adeundis, et reliquiis eorum venerandis obnituntur: aliis affirmantibus bonam et religiosam esse, consuetudinem basilicas martyrum frequentare, ubi eorum sacræ cineres et sancta corpora, quasi quædam venerabilia vasa a Deo acceptabilia, in quibus omnigena pro fide Christi tormenta sunt usque ad mortem perpassi, cum honore eorum meritis congruo condita habentur, ubique ipsis intervenientibus corporales, ac spirituales quotidie languiores divina operante manu et gratia coruscantes, copiosissime et præsentissime sanantur: alii vero resistunt dicentes sanctos post obitum nullum alijvare, nullique posse intercedendo succurrere, nihil eorum duntaxat scientes, quæ in terris

geruntur, illorumque reliquias nullum alicujus reverentiæ gratiam comitari, sicut nec ossa vilissima, quorumlibet animalium, reliquamve terram communem. Unde Augustinus in expositione sancti Evangelii secundum Joannem ait: « De omnibus servis ejus hoc dicitur modo, quicunque eminuerit in aliqua gratia, alii dicunt: Bonus est; alii, Non, sed seducit turbas. Unde hoc? quia vita nostra abscondita est cum Christo in Deo. Idco licet dicere hominibus: Per hiemem mortua est ista arbor, verbi gratia arbor scii, arbor pyri et hujusmodi pomorum, similis est arida; et quandiu hiems est non apparet: æstas probat, judicium probat; æstas nostra revelatio Christi est. *Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit; ignis ante eum præbit: iste ignis inflammabit inimicos ejus; aridas arbores ignis comprehendet. In alia vero parte, hoc est in dextera, apparebit fecunditas fructuum, dignitasque foliorum: viriditas, æternitas erit. Illis ergo tanquam aridis dicitur: Ite in ignem æternum. Ecce enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum excidetur et in ignem mittetur.* De ipso ergo toto corpore Christi hoc dicitur, Corpus Christi adhuc in area: vide quemadmodum blasphemetur a palea. Simul quidem trituranur, sed paleæ conteruntur, frumenta purgantur. Rogamus vero suppliciter nostros dominos Christianissimos ac religiosissimos, ut zelo Dei commoti suæ sanctæ matri Ecclesiæ gementi et periclitanti opportune dignentur succurrere, eamque diris serpentum morsibus diutius non sinant laniari. Cum enim dominus beatissimæ memoriæ Carolus ferventissimus vigilantissimusque catholicæ fidei tutor et propugnator, nequissimæ caput viperæ in magistro hujus erroris Felice, contra sibilantis unitatem Ecclesiæ apostolicæ auctoritatis prævalida ferreaque confregit virga, rectum quidem est quin ab ejus benedicta generatione supradictæ caudæ bestiæ diro cuncta suo inficiens nitore, eodem coartundatur bastili; caque ad nocendum in quantum viget maligno se verbere movens laudii terendo et cædendo comprimatur, quoadiu consumptis nisibus desidat palpitare: ut quia perversus discipulus perversum pestiferumque magistrum, non solum æquiparare, verum etiam depravando et blasphemando excellere contenderit sicut scriptum est: *De radice colubri egredietur regulus; validiori etiam castigatione, quam suus antea auctor fuerat, corripatur, quo ceteri timorem habeant: ne amplius malignissimo superbiæ spiritu inflati, talem audentes excogitare pravitatem, sponsam Christi Ecclesiam, cuius vos Deus provisores*

defensoresque constituit, diffamare violareque præsumant, ut ait Augustinus in expositione Evangelii secundum Joannem. Si ergo quando vult Deus concitare potestates adversus hæreticos, adversus schismaticos, adversus dissipatores Ecclesiæ, adversus exsufflatores Christi, adversus blasphematores sanctorum ejus, non mirentur, quia Deus concitet, ut a Sara verberetur Agar, cognoscat se Agar, ponet cervicem suam, mirantur autem quia commoventur potestates Christianæ adversus detestandos dissipatores Ecclesiæ. Si ergo non moverentur, quomodo redderent rationem de imperio suo Deo? Intendat charitas vestra quid dicam, quia pertinet hoc ad reges sæculi Christianos, ut temporibus suis pacatam velint matrem suam Ecclesiam, unde spiritaliter nati sunt. Legimus Danielis visiones, et gesta prophetica. Tres pueri in igne laudaverunt Deum; miratus est Nabuchodonosor rex laudantes Deum pueros, et circa eos ignem innocentem, et cum admiratus esset, quid ait Nabuchodonosor rex? Non vel Judæus vel circumcisis qui ille statuam suam erexerat et ad eam adorandam omnes coegerat? Tamen laudibus trium puerorum commotus, at ubi majestatem Dei præsentis in igne, quid ait? *Et ego proponam decretum omnibus tribus et linguis in omni terra. Quale decretum? Quicumque dixerit blasphemiam in Deum Sidrac, Mtsac, et Abdenago in interitum erunt, et domus eorum in perditionem.* Ecce quomodo sævit rex alienigena ne blasphemetur Deus Israel, quia potuit tres pueros de igne liberare; et nolunt ut sæviant reges Christiani, quia Christus exsufflatur, a quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus a gehennarum igne liberantur.

Explicit Prologus.

Ergo ambiguitas quæ nos tanto reticere tempore coegit et ob quam certum aliquid respondere vel rescribere usque modo non potuimus, e medio quasi quoddam est obstaculum ablata, accepta scedula a Claudio Taurinensi episcopo composita, quæ excerpta est, ut in ejus fine continetur, de libro quem ille Apologeticum vocat, adversus Theutmirum scripto abbate, cum apologia secundum proprietatem Græci sermonis contrarietatis carens sensu, non adversus aliquam personam sed ad eam tantummodo, dici solet.

licet autem incondito ac rustico, ut pote ab homine doctrinalis experte scientiæ, sit hæc edita contextu epistola, tamen non magnopere de hoc excutiendo vel inquirendo cravi, sed tantum sensus dispar et catholicæ contrarius fidei adeo me movit et conturbavit. Dicit enim tantumdem errare et uno similiter nomine idololatrias esse vocandos eos, qui idola et simulacra gentiliū, diabolo instigante et per ea decipiente, adorant et colunt, credentes deos ac deos esse a quibus cuncta reguntur, vel præstantur, et Christianos qui imaginem Christi et sanctorum ejus pingunt et venerantur pro amore et honore Salvatoris et Redemptoris mundi, et suorum

A electorum quos et ipsos, licet longe inferius, diligunt tamen et honorant, quia prius a Deo electi ac dilecti sunt, eo quod sibi in vita sua fideliter deservierunt, et pro eo omnia devotissime usque ad mortem pertulerunt, in nullum alium credentes nisi in unum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, sicut in sancto symbolo et fide continetur catholica. Item crucem Domini dicit esse abjiciendam et conculcandam, quasi opprobrium passionis et irrisionem mortis, et eos qui eam honorant aut pingunt, vel fabricando adornant falsæ religionis atque superstitionis cultores, insuper stultos et lapideos et prævaricatores nominat ac reprehendit. Illos etiam detestatur qui Romam, hoc est beatorum gloriosissima apostolorum et cæterorum innumerabilium ibidem jacentium sanctorum loca, orationis adeunt causa, fide certi non titubante, quod divina præstante clementia ob laborem arrepti propter Deum itineris majorem et præcipue per piissimorum quos devoti adeunt interventionem patronorum, quasi plus apud Deum merentium et prævalentium quidquid recte et juste petierint facilius et citius impetrabunt: quos ille vocat imperitum hominum genus, cæcos, insipientes et stultos. De hac igitur imaginum pictarum ratione, de qua iste in exordio suo proponit epistolæ, inquisitio diligentius ante, ut reor, biennium, apud gloriosissimos et religiosissimos principes habita est in palatio: ubi divina Scripturæ, sanctorum librorum et probatissimorum qui eos scripserunt virorum exemplis atque auctoritate, cum quanta et quali moderatione ac discretionem sint habendæ inventum, confirmatum, satique evidenter diffinitum est, ut nemo post hac quamvis stolido et obtuso desipiens sit corde nec angelis nec hominibus, licet sanctis, nec eorum imaginibus nec cuipiam penitus in mundo creaturæ excusabiliter divinum possit honorem deferre, nisi soli omnium Creatori uni Deo Patri et Filio et Spiritui sancto. Neque etiam e contrario aliquis hos prædictos, hoc est vel sanctos angelos, vel sanctos homines aut eorum imagines, vel quidquid in honorem, laudem et gloriam unius veri et summi Dei fideliter componitur destruere, aut delere, despiciere, vel abominari præsumat: sicut de hoc sanctus Gregorius Serenum Massiliensem episcopum corripuit et reprehendit ita dicens: « Perlatum quidem ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus sanctorum imagines, sub hac quasi excusatione ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem quia eas adorari vetuisses omnino laudavimus, fregisse vero reprehendimus. Dic, frater, a quo factum sacerdote aliquando auditum est quod fecisti? Si non aliud, vel illud te non debuit revocare ut despectis aliis fratribus solum te sanctum et esse crederes sapientem? Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturam historiam quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus Scriptura, hoc idiotis præstat pictura contentibus, quia in ipsa ignorantes vident quod sequi debeant, in ipsa legunt qui litteras nesciunt. Unde

et præcipue gentibus pro lectione pictura est, quod A magnopere a te qui inter gentes habitas attendi decuerat, ne dum recto zelo incaute succenderis, ferocibus animis scandalum generares. Frangi ergo non debuit quod non ad adorandum in ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretionem comidisses, sine dubio et ea quæ intendebas salubriter obtinere et collectum gregem non dispergere, sed dispersum potius poteras congregare, ut pastoris in te merito nomen excelleret, non culpa dispersoris inculmberet. Hæc autem dum in hoc animi tui incaute nimis motus exsequeris, ita tuos scandalizasse filios perhiberis, ut maxima eorum pars a tua se communione suspenderet. Quando ergo ad ovile Domini errantes oves adduces, quod quas habes retinere non prævalet? Qualis autem et quanta est insana elatio, et vana temeritas ut quod a primævo tempore Christianitatis per annos ferme 820, aut eo amplius a sanctis ac beatissimis Patribus et religiosissimis postmodum principibus gloriam et laudem Dei in ecclesiis, et in quibuslibet Christianorum domibus fieri concessum, constitutum, et jussum est, unus homo blasphemare, reprehendere, conculcare, projicere, ac sufflare præsumat? quasi in tanto jam dicto spatio nullus sic sanctus vel sapiens in Ecclesia Dei existisset auctor, qui tam ardentissimum in corde suo zelum, vel subtilissimum haberet intellectum, sicut iste qui audet oppugnare quod cæteri quasi formidolosi ausi non sunt; vel vituperare quod alii esse vituperandum quasi stulti non intellexerant. Quidam autem e contrario de antiquis Patribus non solum sanctorum in Christo dormientium, sed et amicorum viventium imagines pingere studuerunt. Sicut sanctus Severus episcopus non tantum beati Martini de hoc ad Deum migrantis sæculo, sed et sancti Paulini Nolani episcopi adhuc superstitis imaginem in sua depinxit ecclesia, cum essent hi ambo sancti episcopi, ambo spirituales philosophi; sed nihil horum sunt tentare conati. Audiens autem hoc Paulinus humiliando excusavit nolens se quasi impari assimilari Martino, sed sciens devotam erga se sancti charitatem amici consensus, hinc humiliter comparatione versus hoc modo composuit :

Dives opum, Chris'to pauper sibi pulchra Severus
Culmina sacris fontibus instituit.
Et quia cœlestes aulam condebat in actus,
Qua renovarentur fonte Deoque homines,
Digna sacramentis gemina sub imagine pinxit,
Disceret ut vita dona renatus homo.
M rituum veneranda viri testatur imago,
Atera Paulinum forma refert humilem.
Ille fidei exemplis, et dictis fortibus armat,
Et meriti palmas intermerata ferat.
Iste docet suas redimeus sua crimina nummis,
Vilior ut sit res, quam sua cuique salus.

De quo sanctus Augustinus memorat in libro primo de Civitate Dei : « Unde Paulinus noster Nolensis episcopus ex opulentissimo divite, voluntate pau-

perrimus et copiosissime sanctus. » Hic fere totas Veteris et Novi Testamenti historias, per suas pictas habebat ecclesias, quas per ordinem sancto Nicenæ Daorum epi-copo demonstrabat. Hinc dicit in lib. ix quem de virtutibus sancti martyris Felicis metrico textu composuit :

Nunc volo picturas fucatis agmine longo
Porticibus videas, paulumque supina fatiges
Colla, reclinato dum perlegis omnia vultu.
Qui videt hæc vacuis agnoscens vera figuris,
Non vacua fidam sibi pascit imagine mentem ;
Omnia namque tenet serie pictura fideli,
Quæ senior scripsit per quinque volumina Moyses.
Quæ gessit Domini signatus nomine Jesus.

Et post pauca.

B Forte requiratur quanquam ratione gerendi
Sederit hæc nobis sententia pingere sanctas
Raro more domos animantibus assimilatis.
Accipite, et paucis tentabo exponere causas.
Quos agat huc sancti Felicis gloria cœtus
Obscurum nulli ; sed turba frequentior his est,
Rusticitas non cassa fide, neque docta legendi :
Hæc assueta diu sacris servire profanis
Ventre Deo tandem convertitur advena Christo,
Dum sanctorum opera in Christo miratur aperta,
Cernite quam multi coeant ex omnibus agris,
Quamque pie rudibus decepti mentibus errent,
Longinquas liquere domos, sprevere pruinas,
Non gelidi fervente fide : et nunc ecce frequentes
C Per totam et vigiles extendunt gaudia noctem.
Lætitia somnos tenebras funalibus arcent.

Item in eodem.

Propterea visum nobis opus utile totis
Felicis domibus pictura ludere sancta,
Si forte attonitas hæc per spectacula mentes
Agrestum caperet fucata coloribus umbra

Idem.

Dum fallit pictura famem : sanctasque legenti
Historias castorum operum subrepat honestas
Exemplis inducta piis, potatur hianti
Sobrietas, nimii subeunt oblivia vini.
Dumque diem ducunt, spatio majore tuentes,
Pocula rarescunt, quia per miracula tracto
Tempore jam paucae superant epulantibus horæ.

Sanctus Gregorius Nyssenus episcopus inter cætera de Abraham sermonem instituit. « Vidi, inquit, imaginem passionis et non sine lacrymis visionem præterii opere ad faciem deducens historiam. » His ergo admoniti exemplis credimus sanctas picturas, ut Paulini loquar verbis, ad honorem Dei formare non esse cuiquam Christiano culpam, sed magis religionis indicium. Verba epistolæ : « Cum enim distincte dicatur non faciendam similitudinem omnium quæ in cœlo sunt aut quæ in terra, vel quæ sub terra, non de solis similitudinibus alienorum deorum intelligitur dictum, sed de cœlestibus creaturis aut quæ in honore Creatoris humani sensus potuit excogitare. » Enucleatius ista da-

bucrat exprimere et exponere veracius. Similitudines enim quæ non ad divinum, sed ad alienum, Loc est, non ad Creatoris, sicut in epistola depravatam est, sed ad creature sunt honorem, habere interduntur. Proinde sciens Dominus populum duræ esse cervicis, et ad idola pronum colenda, citoque esse prævaricaturum, et simulacrum a se colendum constaturum, prohibuit eos aliquam similitudinem eorum quæ sunt in cælo et in terra, vel in aquis habere, ne eo relicto et suo honore omissa illa pro se adorarent et colerent. Cæterum ubi ad suum pertinere vident honorem, non solum non vetavit, verum etiam sanctas jussit fieri similitudines. Hinc legitur in libro Exodi: *Duos quoque cherubim aureos et productiles facies ex utraque parte oraculi. Cherub unus sit in latere uno et alter in altero. Utrumque latus propitiatorii tegant, expandentes alas et operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium quo operienda est arca, in qua pones testimonium quod dabo tibi. Inde præcipiam et loquar ad te supra propitiatorio, scilicet a medio duorum cherubim qui erunt super arcam testimonii* (Exod. xxv, 18). Item in sequentibus ejus libri de eorum factura scriptum est: *Duos etiam fecit cherubim ex auro ductili, quos posuit ex utraque parte propitiatorii; cherub unum in summitate unius, et cherub alterum in summitate partis alterius. Duos cherubim in singulis summitatibus propitiatorii. Extendentes alas et tegentes propitiatorium seque mutuo et illuc respectantes* (Exod. xxxvii, 8). Item in libro Numerorum: *Oravitque pro populo et locutus est Dominus ad eum. Fac serpentem, et pone eum pro signo; qui percussus aspexerit eum, vivet. Fecit ergo Moyses serpentem æneum et posuit pro signo; quem percussis aspicientes sanabantur* (Num. xxi, 7).

Ex hoc ergo reprehendendi non sunt qui sanctas habent picturas divinas, per eas recolentes historias, ad laudem et honorem Dei. Magis ille vaniloquus est arguendus, qui falsa innocentibus imputat crimina, qui mirum in modum, ut quidam lethargicus, cuncta pene verba suæ epistolæ sibi met contraria, et inter se invicem repugnantia posuit. Dixit enim neminem debere aliud quidpiam adorare aut colere præter solum Deum; et quia nullum certum sensum, propriamque horum intellexit verborum, idcirco multipliciter illa tractavit dicens: « Adorare est laudare, venerari, rogare, precari, supplicare, invocare, precem effundere? Colere vero est gubernare, observare, officium facere, frequentari, venerari, amare, diligere. Ergo si excutientes persequamur et reprehendamus cuncta quæ in hac expositione excutienda ac reprehendenda sunt, nimis prolongabitur ista nostra responsio. Ob hanc ergo causam et alteram, quia hominibus artis grammaticæ expertis patent, filis investiganda reliquimus, hoc tantum notandum est, quod interpretationes quas posuit plurimis et diversis pertinentibus rebus: et quædam ex eis nullo modo Deo conveniunt contra auctoris propositum et intentionem. Item in

A hæretici sequitur volumine: « Quid si sanctorum imagines hi qui dæmonum cultum reliquerunt venerantur, non idola reliquerunt, sed nomina mutaverunt, si enim scribas in pariete, vel pingas imagines Petri et Pauli, Jovis et Saturni, sive Mercurii, nec isti dii sunt, nec illi apostoli, nec isti, nec illi homines: ac per hoc nomen mutatur; error tamen et tunc et nunc idem ipse permanet semper, » et quæ plenius habentur in exordio hujus scripta libelli. Taliter autem Eunomius et Vigilantius hæretici, eorumque sectatores solent catholicos blasphemare, vocantes eos idololatrias et mortuorum hominum cultores, sicut et pagani existerunt, eo quod reliquias martyrum pro Christo patientium venerantur. Quibus nos e contra respondemus, quia neque sanctorum imagines in parietibus pictas, neque eorum corpora in sepulcris condita sicut Deum adoramus, neque eis sacrificia ponimus, quod est adeo abominabile sicut scriptum est: *Sacrificans d'is eradicabitur nisi Domino soli* (Ezod. xxxii, 20), sed tantum eos quorum effigies vel corpora sunt in Deo veneramus, et per eorum intercessionem divinum nobis postulamus adesse subsidium. Unde Augustinus in libro viii de Civitate Dei: « Ut videlicet qui hæc legunt animo a nobis averso atque perverso putent a paganis cultos fuisse deos in templis, a nobis autem coli mortuos in sepulcris. » Idem post pauca: « Neque spiritus fallax, cujus instinctu Hermes ista dicebat, per eum ipsum coactus est confiteri jam tunc terram illam sepulcrorum et mortuorum quos pro diis colebant fuisse plenissimam. Sed dolor dæmonum per eum loquebatur, quia suas futuras pœnas apud sanctorum martyrum memorias imminere mœrebant. In malis enim talibus locis torquentur et confitentur, et de possessis hominum corporibus ejiciuntur. Nec tamen nos eisdem martyribus, templa, sacerdotia, sacra et sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sane memorias eorum tanquam sanctorum hominum Dei, qui usque ad mortem corporum suorum pro veritate certarunt, ut innotesceret vera religio falsis fictisque convictis. Quis autem audivit aliquando fidelium stantem sacerdotem ad altare, etiam super sanctum corpus martyris ad Dei honorem cultumque constructum, dicere in precibus: Offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule, vel Cypriane, cum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos et homines et martyres fecit et sanctis angelis cælesti honore sociavit; ut ea celebritate et Deo vero de illorum victoriis gratias agamus et nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum eandem invocato in auxilium ex illorum memoriæ renovatione adhortemur. Quæcumque igitur adhibentur religionum obsequia in martyrum locis, ornamenta sunt memoriarum, non sacra vel sacrificia mortuorum tanquam deorum. » Unde Hieronymus ad Riparium presbyterum scribens contra Vigilantium: « Acceptis primum litteris tuis non respondere superbia

cat : respondere, temeritatis. De his enim rebus interrogas quas et proferre, et audire sacrilegium est. Ais Vigilantium qui κατά ἀντίρροπον, hoc vocatur nomine (nam Dormitantius rectius diceretur), os sedatum rursus aperire et putorem spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias; et nos qui eas suscepimus, appellare cinerarios et idololatrias, qui mortuorum hominum ossa veneramus. O infelicem hominem et omni lacrymarum fonte plangendum, qui hæc dicens non se intelligit esse Samaritanum et Judæum, qui corpora mortuorum pro immundis habent et etiam yasa quæ in eadem domo fuerint, pollui suspicantur : sequentes occidentem litteram et non spiritum vivificantem. Nos autem non dico martyrum reliquias, sed ne solem quidem et lunam, non angelos, non archangelos, non seraphim, non cherubim et omne nomen quod nominatur et in præsentī seculo et in futuro colimus et adoramus, ne serviamus creaturæ potius quam Creatori qui est benedictus in sæcula. Honoramus autem reliquias martyrum, ut eum cujus sunt martyres adoremus. Honoramus servos, ut vel honor servorum redundet ad Dominum, qui ait : *Qui vos suscipit, me suscipit.*) Item Hieronymus contra eundem Vigilantium : « Quis enim, o insanum caput, aliquando martyres adoravit ? Quis hominem putavit Deum ? Nonne Paulus et Barnabas cum a Lycaonibus Jupiter et Mercurius putarentur, ut eis vellent hostias immolare, sciderunt vestimenta sua, et se homines esse, dixerunt ? Non quo meliores non essent olim mortuis hominibus, Jove atque Mercurio, sed quo sub gentilitatis errore honor eisdem Deo debitus deferretur, quod et de Petro legimus qui Cornelium se adorare cupientem manu sublevavit, et dixit : *Surge, nam et ego homo sum.* » Item verba epistolæ : « Certe si adorandi fuissent homines, vivi potius quam mortui adorandi esse debuerunt. Id est, ubi similitudinem Dei habent, non ubi pecorum vel quod verius est lapidum vel lignorum vita sensu et ratione carentem. O profundam, rabidam, insanamque stultitiam et dementissimam ebrietatem vanissimamque præsumptionem, corpora beatorum Christi, apostolorum ac sanctorum martyrum cadaveribus pecorum, lignis lapidibusque ea æquare et comparare per quæ divinæ verba prædicationis quasi per sacra organa mundo intonerunt, in quibus usque ad gloriosissimam martyrii mortem et palmas triumphales contra diabolum ejusque patrem pro Christo totis dimicaverunt viribus, unde vivæ hostiæ et placidissima acceptabilissimaque Deo sacrificia esset meruerunt. » Hinc sanctus Augustinus 10 libro de Civitate Dei : « Unde ipse homo Dei nomine consecratus, in quantum mundo moritur ut Deo vivat sacrificium est. Nam et hoc ad misericordiam pertinet quam quisque in se ipsum facit, propterea scriptum est : *Miserere animæ tuæ placens Deo. Corpus etiam nostrum cum temperantia castigamus, si hoc quemadmodum debemus propter Deum facinus, ut non exhibeamus membra*

A nostra arma iniquitatis peccato, sed arma justitiæ Deo, sacrificium est, ad quod exhortans apostolus ait : *Obsecro itaque vos, fratres, per miserationem Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, rationale obsequium nostrum.* Si ergo corpus quo inferiore tanquam famulo, vel tanquam instrumento utitur anima, cum ejus bonus et rectus usus ad Dominum refertur, sacrificium est; quanto magis anima ipsa cum se refert ad Deum, quæ amoris ejus accensa formam concupiscentiæ sæcularis amittat, eique tanquam incommutabili formæ subdita reformetur, hinc ei placens quod ex ejus pulchritudine acceperit, sit sacrificium. Quod ideam apostolus consequenter adjuvens : *Et nolite, inquit, conformari sæculo, sed reformamini in novitate mentis vestræ ad probandum vos, quæ sit voluntas Dei, quod bonum, et beneplacitum et perfectum.* Nam si ita viles et despectæ sunt reliquiæ martyrum habendæ, ut in nullo a cadaveribus et ossibus brutorum distent animalium, Christiani imperatores, et omnes episcopi, cunctique Ecclesiarum populi, tam stulte et sacrilege convincentur egisse, quantum eas aliquando cum majori ambitione reverentiorique dignitate transtulisse atque honorasse videntur. Hinc sanctus Hieronymus contra Vigilantium : « Ergo sacrilegus fuit Constantinus imperator, qui sanctas reliquias Andree, Lucæ, et Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt et habitatores Vigilantiæ illorum se sentire præsentiam confitentur : sacrilegus dicitur et nunc Augustus Arcadius, qui ossa B. Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit Thraciam. Omnes episcopi non solum sacrilegi sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam et cineres dissolutos in serico et vase aureo portaverunt ; stulti omnium Ecclesiarum populi qui occurrerunt sanctis reliquiis, et tanta lætitia quasi præsentem, viventemque cernebant susceperunt, ut de Palæstina usque Chalcedonem jungerentur populorum examina, et in Christi laudes una voce resonarent ? Nempe superna comitante gratia, divinaque manu quotidie operante in illo itinere quibuscunque locis ipsa sancta onera deponerentur vel residebant, vel manebant, signa et miracula cœlestium coruscabant virtutum, in quibus omnibus post hæc basilicæ oratoriaque sunt constructa quæ eadem sanitatum gratia usque hodie jugiter nobilitat et decorosissime exornat, quin etiam plurimi comitantium sancti et fideles viri episcopi et abbates cæterique religiosi seniores postulerant particulas de sanctis sibi tribui corporibus, ut unusquisque sibi ea charissima pretiosissimaque pignora accipiens quasi sui mercedem officii pretiumque laboris, ad suam privatam referret domum ; quod et impetratum est, et sic deinceps evenit ut de minutissimis guttis ingentes spiritalis gratiæ fontes, maximaque vitæ manerent flumina.

Unde Paulinus ait in carmine 9.

Nam Constantinus proprii dum conderet urbem

Nominis, et primus Romano in nomine regnum
 Christicolam generet divinum mente recepit
 Consilium, ut quoniam Romanæ mœnibus urbis,
 Æmula magnificis strueret tunc mœnia cœptis.
 His quoque Romuleam sequeretur dotibus urbem :
 Ut sua apostolicis muniret mœnia lætas
 Corporibus, tunc Andream devexit Achivis,
 Timotheumque Asia : geminis ita turribus exsta
 Constantinopolis magnæ caput æmula Romæ.
 Verius hoc similis Romanis culmine muris
 Quod Petrum Paulumque pari Deus ambitione
 Compensavit ei, meruit quia sumere Pauli
 Discipulum, cum fratre Petri jam quanta per istam
 Sanctorum per longa viam divortia terræ
 Creverit utilitas ad nostræ munia vite.
 Ipsa docent hodieque loca in quibus ille beati
 Rheda capax oneris posita statione resedit.
 Omnibus in spatiiis quacunquæ aut mansio sanctis
 Corporibus, requiesque fuit vœtantibus illos,
 Sacratos cineres miris clamantia signis.
 Nam divina manus mediâ virtute per omnes
 Est illic operata vias, qua corpora sancta
 Impressere sacro vestigia viva meatu.
 Inde igitur suadente fide data copia fidis,
 Tunc comitum studiis, quædam ut sibi pignora vel-

[lent

Ossibus e sanctis meruit decerpore fructum :
 Ut quasi mercedem officii pretiumque laboris
 Præsidia ad privata domum sibi quisque referret,
 Ex illo, sacri cineres quasi semina vitæ
 Diversis sunt sparsa locis, quacunquæ osse minuto
 De modica sacri stirpe corporis exiguus roa
 Decidit, ingentes illic pia gratia fontes
 Et fluvios vitæ generavit gutta favillæ.

Sancto etiam Ambrosio Mediolanensi episcopo et
 omnibus qui præsentibus aderant catholicis, non tam
 publica exsultatio, tamque celebris foret gloriatio
 pro ossibus boum, ovium, asinorum, porcorum, cæterorumque animalium repertis, quantum de reliquiis
 sanctorum Gervasii et Protasii Domino revelante in-
 ventis exstiterit, cum utraque Claudius asserat esse
 æqualia. Unde idem Ambrosius in libro quem de
 hac re ad suam scripsit sororem : « Invenimus miræ
 magnitudinis viros duos, ut prisca ætas ferebat ;
 ossa omnia integra, sanguinis plurimum. Ingens
 concursus populi per totum illud biduum. Quid
 multa dividimus, integra ad ordinem transtuli-
 mus, vespere jam incumbente ad basilicam Faustæ.
 Ibi vigiliæ tota nocte et manus imposito. Sequenti
 die transtulimus ea in basilicam quam appellant
 Ambrosianam. Dum transferremus, cæcus sanatus
 est. Talis mihi ad populum fuit sermo : Cum tam
 effusam tamque inauditam considerarem conventus
 vestri celebritatem, et divinæ gratiæ munera quæ in
 sanctis martyribus refuserint, imparem me, fateor,
 huic muneri iudicabam ; nec fieri posse ut sermone
 absolverem, quod vix possem animo intendere. »
 Idem post pauca. « Sed veniamus ad reliqua. Dies,
 inquit, diei eructat verbum. Ecce veri dies quos nulla

A caligo noctis interpolat. Ecce veri dies pleni lumen
 nis et fulgoris æterni, qui non perfunctorio ser-
 mone verbum Dei, sed intimo corde eructarunt, in
 confessione constantes, in martyrio perseverantes.
 Alius psalmus lectus est dicens : *Quis sicut Dominus
 Deus noster qui in altis habitat, et humilia respicit
 in cœlo et in terra ? Respexit sane humilia Deus nos-
 ter qui latentes sub ignobili cœspite reliquias san-
 ctorum martyrum suæ Ecclesiæ revelavit ; et quo-
 rum anima in cœlo, corpus in terra : suscitavit a terra
 hunc inopem, et de stercore hunc erigens pauperem,
 quos videtis ut eos cum principibus populi sæt col-
 locaret. Principes populi quos alios nisi sanctos
 martyres æstinare debemus ; quorum jam in
 numerum diu ante ignoti Protasius Gervasiusque*
 B referuntur, qui sterilem martyribus Ecclesiam Me-
 diolanensem jam plurimorum matrem filiorum læ-
 tari passionis propriæ fecerunt et titulis et exemplis.
 Nec hoc abhorret a vero : *Dies diei eructat verbum,
 anima animæ, vita vitæ, resurrectio resurrectioni
 et nox nocti indicat scientiam.* Hoc est caro carni,
 quorum passio veram fidei scientiam omnibus indica-
 vit. Bonæ noctes, noctes lucidæ, quæ habent stellas :
*Sicut enim stella ab stella differt in claritate, ita et re-
 surrectio mortuorum.* Non immerito autem plerique
 hanc martyrum resurrectionem appellant. Videbo
 tamen utrum sibi, nobis certe martyres resurrexe-
 runt. Cognovistis, imo vidistis ipsi multos a dæmo-
 niis purgatos, et plurimos etiam ubi vestem sancto-
 rum manibus contigerunt, his quibus laborabant
 debilitatibus absolutos ; reparata vetusti temporis
 C miracula, quo se per adventum Domini Jesu gratia
 terris major infunderat umbra quædam sanctorum
 corporum plerosque sanctos cernitis. Quanta oraria
 faciantur ! Quanta indumenta super reliquias sacra-
 tissimas et tactu ipso medicabilia reposcantur !
 gaudent omnes extrema linea contingere, et quis
 contigerit salvus erit. Gratias tibi, Domine Jesu,
 quod hoc tempore tales nobis sanctorum martyrum
 spiritus excitasti, quo Ecclesia tua præsidia majora
 desiderat. Cognoscant omnes quales ego propugna-
 tores requiram, qui propugnare possunt impugari
 non soleant. Hos ego acquisivi tibi, plebs sancta,
 qui prosint omnibus, noceant nemini. Tales ego am-
 bio defensores, tales milites habeo, hoc est non se-
 culi milites, sed milites Christi. Nullam de talibus
 D invidiam timeo, quorum quo majora, eo tutiora pa-
 trocinia sint. Horum etiam illis ipsis qui mihi eos
 invident opto præsidia. Veniant ergo et videant sti-
 patores meos ; talibus me armis ambiri non nego :
*Hi in curribus, inquit, et hi in equis, nos autem in
 nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Erant au-
 tem clausi nostri oculi, quandiu obruta sanctorum
 corpora delitescebant. Aperuit oculos nostros Domi-
 nus ; vidimus auxilia quibus sumus sæpe defensi ;
 non videbamus hæc, sed habebamus tamen. Ita tre-
 pidantibus nobis, quasi dixerit Dominus : *Aspicite
 quantos vobis martyres dederim ; ita reseratis ocu-
 lis gloriam Domini speculamur, quæ est in martyrum*

passione præterita et operatione præsens. Evasimus, fratres, non mediocre pudoris sarcinam Patronos habebamus, et nesciebamus; invenimus unum hoc quo videamur præstare majoribus: sanctorum martyrum cognitionem quam illi amiserunt, nos adepti sumus. Eruntur nobiles reliquæ de sepulcro ignobili, ostenduntur cælo tropæa: Sanguine tumulus madet, apparent cruoris triumphales notæ, inviolatæ reliquæ loco suo et ordine repertæ, avulsam viventis caput. Perdiderat civitas suos martyres quæ rapuit alienos. Et si hoc Dei munus est, tamen gratiam quam temporibus sacerdotii mei Dominus Jesus tribuit, negare non possum; quia ipse martyr esse non mereor, hos vobis martyres acquisivi. Succedant victimæ triumphales in locum ubi Christus est hostia. Sed ille super altare qui pro omnibus passus est: isti sub altari qui illius redempti sunt passione. Hunc ego locum prædestinaveram mihi. Dignum est enim ut ibi requiescat sacerdos, ubi offerre consuevit; sed cedo sacris victimis dexteram portionem. Locus iste martyribus debebatur. Condamus ergo reliquias sacrosanctas et dignis sedibus invehamus, totumque diem fida devotione celebremus. » De hac etiam re in Mediolanensium urbe gesta sanctus Augustinus commemorat in libro xxii de Civitate Dei. « Miraculum quod Mediolani factum est, cum illic essemus, quando illuminatus est cæcus, ad multorum notitiam potuit pervenire; quia et grandis est civitas et ibi erat tunc imperator, et immenso populo teste res gesta est, concurrente ad corpora martyrum Protasii et Gervasii; quæ cum laterent et penitus nescirentur, episcopo Ambrosio per somnium revelata reperta sunt. Ubi cæcus ille depulsis veteribus tenebris diem vidit. » Item ejusdem secunda propositio de cruce Domini, cujus veneratores falsæ religionis atque superstitionis cultores exprobrat olido cænosoque ructans liatu garrisusque nil sanctæ cruci cujuslibet honoris vel dignitatis inesse nisi tantummodo opprobrium passionis et irrisionem mortis. Et quasi ad hoc firmandum assumit exemplum de Apostolo: *Et si noveramus secundum carnem Christum, sed jam nunc non novimus*, incongrue certe et inconvenienter velut ille qui non intelligit abutens Scriptura, vel si intelligit, de industria velit eam depravare. Apostolus quippe, ut ait Augustinus in libro contra Faustum, suo more vitam nostram futuram quæ jam in ipso homine mediatore Christo Jesu capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur tanquam jam sit præsens quæ teneatur; quæ utique vita non erit secundum carnem, sicut jam Christi vita non est secundum carnem; carnem namque hoc loco non ipsam corporis nostri substantiam quam Dominus etiam post resurrectionem suam carnem appellat dicens: *Palpate et videte quia spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere*: sed corruptionem mortalitatemque carnis vult intelligi quæ tunc non erit in nobis sicut jam in Christo non est. Hanc enim proprie carnem nominabat, etiam cum

de ipsa resurrectione satis evidenter loqueretur et diceret: *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem possidebit*. Noveramus ergo Christum secundum carnem, id est, secundum carnis mortalitatem antequam resurgeret: sed nunc jam non novimus, quia sicut dicit idem Apostolus: *Christus resurgens a mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur*. Nam si ita Apostolus, sicuti ei iste falsus dicitur male, sicut solet hæretici, ejus interpretando sermonem, nihil dignitatis alicujus re virtutis esse in cruce Christi arbitratur, nisi tantummodo opprobrium passionis et irrisionem mortis; et si ob hoc non vult eam a quopiam honorari vel etiam sciri, aut memorari, cur e diverso in alio ait loco: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo*. Hieronymus: « Solus potest in cruce Christi gloriari qui tollit eam et sequitur Salvatorem; qui crucifixit carnem suam cum vitis et concupiscentiis; qui mortuus est mundo et non contemplatur ea quæ videntur, sed quæ non videntur, videns mundum crucifixum et transeuntem figuram ejus; cui mundus mortuus est veniente ei mundi consummatio et dignus effectus novo cælo et nova terra et Novo Testamento, canit canticum novum, et accipit nomen novum scriptum in calculo quod nemo novit nisi qui acceperit. Sciendum est autem quod omnis gloriatio Apostoli in cruce sit et quidquid dignum in virtutibus perpetratur hoc fieri ob Domini passionem. » Noluit enim Dominus suam crucem vel passionem, a suis nesciri aut abscondi fidelibus quasi propter contumeliam et ignominiam suæ mortis eam vellet esse relatam. Nam si ita foret consequenter etiam sui discipuli pro eo pati vel mori erubescerent, sed magis e contrario suam quotidie in Ecclesia passionem commemorari et celebrari præcepit. Unde Apostolus ait: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem et gratias agens fregit et dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam cenavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine; hoc facite quotiescunque bibitis in meam commemorationem: quotiescunque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat*. Proinde etiam sancti in adversis et afflictionibus in hoc sæculo pro Domino toleratis, gaudent atque gloriantur, unde Apostolus in Epistola secunda ad Corinthios: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi: propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo; cum enim infirmor, tunc potens sum*. Idem in Epistola ad Philippenses: *Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifesta ferenet in Christo in*

omni pratorio et in cæteris omnibus. Idem ad Timotheum : *Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus, sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei qui nos liberavit et vocavit vocatione sua sancta.* Item in Actibus apostolorum : *Illi quidem ibant gaudentes ab aspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* *Verbum enim crucis, ut ait Apostolus, pereuntibus quidem stultitia est : his autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est.* Et post pauca : *Quoniam Judæi signa petunt et Græci sapientiam quærunt : nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæi quidem scandalum, gentibus autem stultitiam : ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* Idem post pauca : *Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non per sublimitatem sermonis aut sapientiæ anuntians vobis testimonium Christi. Non enim judicari me scire aliquid inter vos nisi Jesum Christum et hunc crucifixum.* Apostoli ergo et omnes homines humiles et fideles eorum doctrinam sectantes crucem Christi utpote ejus signum triumphale per quod diabolam vicit et mundum redemit diligunt, honorant, laudant, concelebrant et in ea gloriantur. Hæretici vero impii superbi et increduli dedignantur ejus humilitatem audire aut aliquam virtutem in ea esse credere quos plangit Apostolus dicens : *Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis nunc autem et fletis dico inimicos crucis Christi quorum finis est interitus, quorum Deus venter est et gloria in confusione ipsorum.* Inde Augustinus ait in expositione Evangelii secundum Joannem : *libat ergo ad locum ubi fuerat crucifigendus portans crucem suam Jesus : grande spectaculum : sed si spectet impietas, grande ludibrium ; si pietas, grande mysterium : si spectet impietas, grande ignominie documentum ; si pietas, grande fidei munimentum : si spectet impietas, ridet regem pro virga regni lignum sui portare supplicii. Si pietas, videt regem bajulantem lignum ad semetipsam figendum, quod fixurus fuerat etiam in frontibus regum, in eo sperandus oculis impiorum in quo erant gloriatura corda sanctorum.* Dicturo enim Paulo : *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi,* ipsam crucem suam suo gestans humero commendat, et lucernæ arsuræ quæ sub medio poneada noverat candelabrum ferebat. Claudius igitur dum nullam liberalium didicerit disciplinarum rationem, litterarum significationes proprietatesque ignorans, verborum genera generibus, numeros numeros, casus casibus jungere rationabili nescit constructione et sic maximos ut fama est aude tractatus conficere, quos sui proprii laboris et industriæ esse mentitur, cum illos glosario opere ex aliorum voluminibus transferendo, imo dissipando ac depravando excerpt, quosque illorum expositionibus auctorum, e quibus eos evellere, furarique præsumit, miserrima atque vanissima præfert elatione, neque præter illos, alios permittit libros in sua legi civitate, auctoritatem sui nominis

A frontibus inscribens singulorum hoc modo : *Incipit commentarium aut tractatus, vel expositio Claudii Taurinensis episcopi.* De antiquis autem sanctæ magistris ac doctoribus Ecclesiæ alios, quos vult judiciario assumpto gestamine laudat et recipit, alios blasphemat et vituperat, cum nullius tamen eorum fide et doctrina concordat. Augustinum assumit a cujus subtilitate ingenii Christianique sensus rectitudine longissime distat. Alios quidem præter eum solum pene omnes abjicit, unum vocans magnum mentionarium, alium compilatorem, alium rusticum brutum, insensibilem, nihilque boni scientem ; quos tamen universos uno secum tempore unoque esse pariter loco solet exoptare, scilicet ut omnibus facillime, celerissimeque ab eo superatis ejus excellentia sapientiæ cuneus apparere atque clarescere posset. Hieronymum maximo præ cæteris exprobat, eique nimium detrabit, cui si eodem ævo fuissent, acerrimum se infestissimumque inimicum fore promittit. Propter nullam, ut arbitror, aliam causam, nisi quia cognovit quod ille contra suum vicinum suæque auctorem insanie Vigilantium hæreticum scripserit, caputque ejusdem strenue sicut alios tales ferre solebat clava catholice doctrinæ contuderit. Hic ergo accusator fratrum, ignorans horum usurpationes verborum, hoc est adoro et colo, et quia non nisi ad Deum solummodo ea existimat pertinere, nimium blasphemat Christianos, non intelligens secundum Apostolum neque quæ legitur neque de quibus affirmat. Hoc enim modo scriptum in sua continetur epistola, contra quod respondendum est, *Quia si omne lignum schemate crucis factum voluit adorari pro eo quod Christus in cruce pependit, et aliam multa illis convenit quæ Christus egit per carnem.* Ille ergo cujus hæc oppositio et argumentatio talis est ostendit se hujus salutiferi ligni virtutem penitus ignorare, per quod vita humano est generi restituta, quod gustando de vetiti lethifero ligni fructu perierat, unde Fortunatus ait :

Pange lingua gloriosi prælium certaminis,
Et super crucis trophæo dic triumphum nobilem.
Qualiter redemptor orbis immolatus vicerit.
De parentis protoplasti fraude factor condolens.
Quando pomi noxialis morte morsu corruit,
Ipse lignum tunc notavit damna ligni ut solveret.
D Hoc opus nostræ salutis ordo deposcerat
Multiformis proditoris ars ut artem falleret
Et medelam ferret inde hostis unde læserat, etc.

Idem in altero carmine.

Virtus celsa crucis totum recte occupat orbem,
Hæc quoniam mundi perditâ cuncta refert
Quodque ferus serpens infecti felle veneni
Christi sanguis in hac dulce livore lavat.
Quæque lupi fuerant raptoris prælia ferocis,
In cruce restituit virginis agnus ovis
Tensis in his ramis cum plantis brachia pandens
Ecclesiam stabilit pendulus ipse cruce,
Hoc pius in ligno reparans deperditâ pridem
Quod vetiti ligni poma tulere boui.

Hujus autem jam dictæ causæ imperitæ ille pro idololatria reputat crucem Domini a quoquam adorari vel coli, sicut nec sunt adorandæ puellæ quælibet, innuptæ præsepia, veteres panni, naves, asini, agni, leones, petræ, spinæ roborem, arundines, lanceæ, quia his omnibus pro tempore usus est Christus. Quasi præ illis nullum Dominicæ cruci adhibendum esset privilegium, sicut superius demonstravimus. Cujus veneratores graviter turpiterque corripiens castigat et increpat his verbis : « Redite prævaricatores ad cor, qui recessistis a veritate et diligitis vanitatem, et estis vani facti ; qui rursus crucifixi filium Dei, et ostentui habetis, et per hoc cætervatim animas miserorum socias factas dæmonum habetis, alienando eas per nefanda sacrilegia simulacrorum a Creatore suo habetis eas dejectas et projectas in damnationem perpetuam. » Nulli ergo dubium est quin spiritus fallax malignusque per os hujus insani calumniatoris eructat et inspirat ad ingerenda atque exprobranda fidelibus infidelium crimina, prævaricatores eos apostatasque a veritate et amatores vanitatis appellando, divinam autem crucem nefandum ac sacrilegum simulacrum cunctam præteriti excedens temporis blasphemiam nominat. Ex quo evidentissime perversissimus catholicæ dissipator atque eversor fidei esse convincitur. Nos autem e diverso quibus has tam multas et tam probrosas infert calumnias, contra falsa ipsius testimonia, divina opitulante gratia, toto corde credimus, et ore constemur humilitati animo et corporis habitu substrati, quod Deus solus sit adorandus, et colendus prout dominum et creatorem omnium a sua decet adorari creatura et coli, dum in eum solum credimus, et speramus, eique quotidie sacrificamus. Creaturam etiam Dei sanctam et bonam, hoc est, angelum sanctum vel hominem sanctum, aut sanctam crucem pro diversitate dignitatum adoramus et colimus, hoc est, humiliter honoramus, diligimus, et amplectimur propter Deum et in Deo longe dispari modo, quam illum colimus et adoramus : hoc autem calumniatur nesciens, scireque renuens rabi, et indignando sæviendoque furit ac bacchatur. Audiens in Ecclesia sæpius cantari : *Crucem tuam adoramus, Domine, et sanctam resurrectionem tuam laudamus et glorificamus*, et reliqua. Si enim hæc verba creatoris jungi non convenient, jam nec legerentur in libro Genesæ de Loth : *Veneruntque duo angeli Sodomam respere, sedente Loth in foribus civitatis. Qui cum ridisset, surrexit, et irit obviam eis, et adoravit pronus in terram.* Item in eodem : *Surrexit Abraham et adoravit populum terræ, filios videlicet Heth.* Item in eodem de Jacob : *Et ipse egrediens adoravit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater ejus.* Idem post pauca : *Accessit quoque Lia cum liberis suis et cum similiter adorassent extremi Joseph et Rachel adoraverunt.* Item in eodem : *Dirigitque ad eos, hoc est Joseph ad fratres suos : Audite somnium meum quod vidi : Putabam nos ligare manipulos in agro et quasi consurgere mani-*

pulum meum et stare ; vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. Item in eodem : *Cumque adorassent eum fratres sui, et agnovisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur.* Item in eodem : *Igitur ingressus est Joseph domum suam obtuleruntque ei munera tenentes in manibus et adoraverunt proni in terram.* Item post pauca : *Qui responderunt : Soapes est servus tuus, pater noster adhuc vivit ; et incurvati adoraverunt eum.* Item in libro Josue : *Cum autem esset Josue in agro urbis Jerico levavit oculos, et vidit virum stantem contra se et evaginatum tenentem gladium ; perrexitque ad eum et ait : Noster es an adversarius ? Qui respondit : Nequaquam, sed sum princeps exercitus Domini, et nunc venio. Cecidit Josue pronus in terram et adorans ait : Quid Dominus meus loquitur ad servum suum ? et reliqua.* Item in libro Psalmorum, *Et adorate scabellum pedum ejus, quia sanctum est.* Unde Hieronymus tractat : *Quid est hoc scabellum pedum Jesu quoniam sanctum est ? legimus in alio : Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum, et nunc dicitur adorare scabellum pedum ejus. Si terra scabellum pedum Jesu, dicitur autem adorare scabellum pedum ejus : ergo terra adoranda est. Quomodo legimus in Apostolo quia, excepto Creatore, creaturam adorare non debemus ? Adorare in Scripturis dupliciter dicitur : dicitur enim adoratio quasi in Deum et dicitur adorare quasi honorare. Quando dicimur adorare Dominum proprie adoratio in Deum ponitur. Quando autem in homine dicitur, verbi causa, adoravit Sara Abraham, et adoravit Elias Achab, non quasi Deum, sed hic adoratio quasi salutatio ponitur. Ergo nunc videamus hoc quod dicitur *et adorate scabellum pedum ejus*, secundum quem modum dicit sicut Deum adoramus scabellum pedum Dei, aut adoramus et salutamus quasi hominem. Legimus et in lamentationibus Jeremiæ ; legimus et in alio propheta : *Quomodo, inquit, sanctificavit Dominus scabellum pedum suorum* et ibi scabellum pedum ejus Hierosolyma dicitur, sive templum. Igitur secundum historiam legimus et in alio loco, *et adorate scabellum pedum ejus.* Si pedes non stant nisi in scabello : ergo hoc dicitur, *Et adoravimus ubi steterunt pedes ejus*, de scabello dicitur. Ergo secundum litteram possumus hoc dicere, verbi causa, ubi natus est, ubi crucifixus est, ubi resurrexit. Ceterum scabellum pedum Jesu anima credentis est. Felix est ille in cujus pectore pedes quotidie ponuntur Jesu. Utinam et in meo pectore ponantur pedes ejus ; utinam vestigia ejus semper hæreant in corde meo ; utinam et ego dicam cum sponsa : *Tenebo eum, et non dimittam.* Sponsus cito offenditur, semper munditias amat, ubicunque sordes viderit cito recedit. *Et adorate scabellum pedum ejus quoniam sanctum est*, non omne scabellum pedum ejus, sed quodcumque sanctum est, quod in sanctitate perseverat, verbi causa, adorate scabellum pedum ejus Petrum et Paulum, et cæteros apostolos adorate, hoc est honorate ; sanctum est, illos adorate qui in san-*

ctitate perseverant. Cæterum qui scabellum fuerunt, A et non sunt sancti, illos ne adoretis; verbi causa, Judas proditor scabellum Dei fuit, sed quoniam non est sanctus non eum adoretis.) Secundum autem unum supradicti verbi intellectum qui ad hominem pertinet, in libro Regum scriptum est: *Videntes autem filii prophetarum qui erant in Jerico e contra dixerunt: Requievit spiritus Eliæ super Elisæum; et venientes in occursum ejus adoraverunt eum proni in terram.* Item in Actibus apostolorum: *Et factum est cum introisset Petrus, obvius ei Cornelius procidens adoravit; Petrus vero levavit eum dicens: Surge et ego ipse homo sum; quod Beda exponit dicens, «gestu corporis demonstrat Cornelius quid intus in corde devotionis habuerit. Obviam enim suo doctori venit auditor, qui mundo pectore et intenta sedulus aure, atque inhianti desiderio verbum fidei suscipit; nam qui tarde ad credendum pertrahitur, quasi a doctore jacens erigitur. Sed qui de suæ vite maculis erubescens procidendo in faciem humilitatis pariter et pudoris indicia præfert, jure a suo præceptore meretur erigi. Petrus vero inquit, et reliqua.»* Communionem quippe æqualitatis meruit sanctitas actionis. Item in Apocalypsi: *Et dixit mihi: Vide ne feceris; conservus enim tuus sum et fratrum tuorum habentium testimonium Jesu.* De hoc sanctus Gregorius tractat dicens: «Quia enim cæli rex terram nostræ carnis assumpsit, infirmitatem nostram illa jam angelica celsitudo non despicit. Ad pacem nostram angeli redeunt, intentionem prioris discordiæ postponunt, et quos infirmos prius abjectosque despexerant, jam socios venerantur. Hinc est enim quod Loth, vel Josue angelos adorant, nec tamen adorare prohibentur: Joannes vero in Apocalypsi adorare angelum voluit, sed tamen idem hunc angelus ne se debeat adorare compescit, dicens: *Vide ne feceris, conservus tuus sum et fratrum tuorum.* Quid est quod ante Redemptoris adventum angeli ab hominibus adorantur et tacent, postmodum vero adorari refugiant, nisi quod naturam nostram quam prius despexerant, postquam hanc super se assumptam conspiciunt, substratam sibi videre pertimescunt. Nec jam sub se velut infirmam contemnere ausi sunt, quam super se videlicet in cæli rege venerantur. Nec habere dedignantur hominem socium qui super se adorant hominem Deum.» Neque enim beatus Joannes apostolus et evangelista Christi dilectissimus spiritualibus sibi a Deo revelatis visionibus alienari a Deo voluit, et honorem ipsi soli debitum incongrue deferendo sacrilegium committere, et contrarius Deo fieri qui se tanto exaltavit honore. Nec etiam angelus tanquam divinus sibi ab apostolo cultus esset allatus, ita recusavit sed tantummodo per humilitatem illam, ut prædictum est, humane nature sustentiam quam a Deo in unitatem personæ cognovit assumptam, sibi noluit venerando se videre substratam et inclinatam. Licet ut solet multiplex esse sensus Scripturæ ab aliis doctoribus hæc intelligi cognovimus. Hoc modo similiter in cæteris sanctorum libris auctorum plurima

de hac ratione exempla reperiuntur. Paulinus in libro ix quem de virtutibus sancti Felicis metrico textu composuit:

Ecce sacerdotis reditum satiatus adoro
Suscipiens bamiâ metamem in pectore Christum.

Idem.

Et licet a veteri tumulis absconditus ævo
Qua mortalis erat lateat telluris operto,
Vina tamen vegetante Deo membrisque superstes
Gratia, divinum spirantia martyris ossa
Clarificat populis merito vivente sepulti
Et magni solium breve confessoris adorat.
Jugiter e variis congesta frequentia terris.

Item Prudentius in libro qui prætulatur Apotheosis.

B Nec responsa refert Lybicus in Syrtibus Hammon.
Ipsa suis Christum Capitolia Romula moerent
Principibus lucere Deum, destructaque templa
Imperio occidisse ducum jam purpura supplex
Sternitur Æneadæ rectoris ad atria Christi
Vexillumque crucis summus dominator adorat.

Idem ad Valerianum episcopum de passione sancti Hippolyti.

Mane salutatum concurritur, omnis adorat
Pubes, eunt, redeunt, solis ad usque obitum.

Alterum autem verbum, quod est *colo*, Priscianus qui propter nobilissimi claritatem ingenii *lumen Romanæ facundie* meruit vocitari, triplicem sensum habere demonstrat ita dicendo: *Colo quoque pro diligo, et habito, et aro accipitur.* Hinc Augustinus in libro x de Civitate Dei: «Latriam quippe nostri ulianque sanctarum Scripturarum positum est interpretati sunt *servitatem*. Sed ea servitus quæ debetur hominibus secundum quam præcipit Apostolus servos dominis suis subditos esse debere, alio nomine Græce nuncupari solet. Latria vero secundum consuetudinem qua locuti sunt qui nobis divina eloquia considerunt, aut semper, aut tunc frequenter ut pene semper, ea dicitur servitus quæ pertinet ad colendum Deum. Proinde si tantummodo cultus ipse dicitur, non soli Deo deberi videtur. Dicimur enim colere egregios homines, quos honorifica vel recordatione, vel præsentia frequentamus. Nec solum ea quibus nos religiosa humilitate subjicimus, sed quedam etiam quæ subjecta sunt nobis, perhibentur coliti. Nam ex hoc verbo et agricolæ, et coloni, et incolæ vocantur, et ipsos deos non ob aliud appellant e rricos, nisi quod cælum colant; non utique venerando, sed inhabitando, tanquam cæli quosdam colonos; non sicut appellantur coloni qui conditionem delent genitili solo propter agriculturam sub dominio possessorum, sed, sicut ait quidam Latinus eloquii magnus auctor (*Virg. Æneid. 1, 12*):

Urbs æthiops fuit, Tyrii tenuere coloni,

ab incolendo enim colonos vocavit non ab agricultura. Hinc et civitates a majoribus civitatibus velut populorum examinibus condita, colonie nuncupantur. Ac per hoc cultum quidem non deberi nisi Deo, propria quadam ratione verbi hujus omnino verisim-

raum est; sed quia et aliarum rerum dicitur cultus, A ideo Latine uno verbo significari cultus Deo debitus non potest. » Luce vero clarius est, quod hoc verbum non solum ad Creatorem, verum etiam ad creaturas refertur, sed dissimili, ut superius diximus, ratione; aliter enim colitur Deus, aliter angelus, vel homo, aliter terra pro varietate frugum et arborum quæ in ea condendo, orando, seminando, plantando, irrigando, potando, multiplici et laboriosa exercentur cura. Aliter in sancta Ecclesia Dominica crux, officia, et festa Christi, et sanctorum ejus a Christianis coluntur et celebrantur. In tantum ista trita et omnibus pene nota sunt, ut exemplis manifestari vel approbari parum egeant. Sed tamen pauca confirmationis et experientiae causa majoris sunt subjicienda. De Domini cruce colenda Sedulius in libro IV B Paschalis carminis ait :

Pax crucis ipse fuit, violentaque roboram membris
Illustrans propriis, pœnam vestivit honore,
Suppliciumque dedit signum magis esse salutis,
Ipseque sanctificans in se tormenta beavit.
Neve quis ignoret speciem crucis esse colendam,
Quæ Dominum portavit ovans, ratione potenti,
Quatuor inde plægas quadrati colligit orbis,
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo sacræ lambuntur sidere plantæ;
Arcton dextra tenet, medium læva erigit axem,
Cunctaque de membris vivit natura creantis,
Et cruce complexum Christus regit undique mundum.

Item de sancta Ecclesia colenda Paulinus in 10.
Nata recens opera hæcque molibus undique celsis C
Cernitis emicuisse pari splendemia cultu.

Item post pauca.

Æmula consortis jungunt fastigia tignis
Et paribus variæ speciosæ cultibus exstant.
Idem de eadem re in epistola ad Severum de Cruce.

Itaque prompto filii imperatoris assensu mater Augusta patefactis ad opera sancta thesauris, toto abusa fisco est; quantoque sumptu atque cultu regina poterat, et religio suadebat ædificatis basilicis contexit omnes, et excoluit locos.

De sanctis colendis Prudentius in passione Apostolorum.

Ecce duas fidei summæ patre conferente dotes
Urbi colendas quas dedit togatæ.

Idem de civi. col.

Germinè nobilis Eulalia,
Mortis et indole nobilior:
Emeritam sacra virgo suam
Cujus ab ubere progenita est
Osibus ornat, amore colit.

Item Fortunatus ad clerum Parisiacum.

Cæcis honorifici decus et gradus ordinis ampli
Quos colo corde, fide, religione patres,
Jam dudum obliti desueto carmine plecti
Cogitis antiquam me renovare lyram.
Idem de cultu Ecclesie, de festis sanctorum colendis.
Quæ Placidina sacris ornavit culmina velis
Certantesque simul hic facit, illa colit.

De festis sanctorum colendis Prudentius de natali sancti martyris Hippolyti commemorans ait :

Si bene commemini, colit hunc pulcherrima Roma.
Idibus Augusti mensis ut ipsa vocat

Et alia multa quæ proferre longum est. Sicut ergo in his verbis erravit, unde, ut arbitror, suæ cœpit origo perversitatis, ita jam in hoc nomine quod est Apostolicus licet minori periculo, simili tamen est deceptus imperitia. Juxta etenim artis professionem grammaticæ de eo tractare conatus antiquorum more doctorum, qui cum omnibus sapientiæ studils eruditi forent, quando in libris, vel eorum expositionibus aliquis de illis causa, ratione reperiri contigisset, plenè eam intimari atque enotare; ita et iste eorum imitator, aut etiam prælator hujus nominis quod est apostolicus sensum rationemque nitens exprimere ac si illud ex integro et corrupto est compositum, quasi apostoli custos non vere nec rationabiliter sed præsumptuose audacterque incognita affirmans, et de incertis certa diffiniens. Apostolicus enim simplex nomen est et derivativum a nomine quod est apostolus, ad lita cus (jus genitive, et non habet illum sensum quem iste imperite excogitavit. Non enim dicitur Italicus Italiæ custos, Gallicus Gallie custos, Germanicus custos Germaniæ, sed hæc nomina ad sensum suorum pertinent originalium. De his autem non magnopere curamus. Nam si aliquis studiosius inquireret, cuncta pene incondite vitiosæque deprehendisset esse dictata. Ad ea igitur quæ magis necessaria sunt de quibus ante disserimus, revertamur. Quomodo ergo nullam spem evadendi prosperandive potest habere ille, qui inevitabili necessitate aliquod mare valde æstuosum et periculosum transire compellitur, non habens navem qua portetur: ita et quicumque perversus et incredulus est, almæ fidem crucis tenere nolens, et per hoc ejus carens tutamine, de mari hujus sæculi ad portum supernæ patriæ pervenire non poterit. Hinc Augustinus in expositione Evangelii secundum Joannem.

Sic est enim tanquam videat quisquam de longe patriam, et mare interjaceat: videt quo eat, sed non habet qua eat. Ut ergo esset et qua iremus, venit inde ad quem ire volebamus, et quid fecit? instituit lignum quo mare transeamus. Nemo enim potest transire mare hujus sæculi nisi cruce Christi portatus: Hanc crucem aliquando amplectitur et infirmus oculis, et qui non videt longe quo eat non ab illo excedat; et ipsa illum perducit ad patriam, ubi jam non opus erit, quia nullum mare transibitur. Melius est ergo non videre mente id quod est, et tamen a cruce Christi non recedere, quam videre illum mente et crucem Christi contemnere. Hoc ergo signum saluiferum in lege et prophetis longe ante præfiguratum est. Unde legitur in Genesi de Abraham et Isaac filio suo. Talit quoque ligna huc locasti et imposuit super Isaac filium suum. Fascis enim lignorum, quem Isaac patre imponente ad locum a Deo jussu portavit, ut super eum immolaretur, crucem significat quam mysticus Isaac, hoc

est Christus Dei Patris voluntate ad locum bajulavit A Calvariae. Hinc Paulinus in 9 :

Hostia viva Deo tanquam puer offerat Isaac,
Et mea ligna gerens sequar alnum sub cruce patrem.

Item in Exodo : *Vocavit autem Moyses omnes seniores Israel et dixit ad eos : Ite, tollentes animal per familias vestras, immolate phase, fasciculumque hyssopi tingite sanguine qui est in limite et aspergite eo super liminare et utrumque postem (Exod. xii, 21).* Unde Augustinus in expositione Evangelii secundum Joannem : « In sua ergo lingua, hoc est in Hebraea, pascha transitus dicitur, propterea quia tunc primum pascha celebravit populus Domini, quando Aegypto fugientes Rubrum Mare transierunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cum sicut ovis ad immolandum ducitur Christus, cujus sanguine illitis postibus nostris, id est, cujus signo crucis frontibus nostris a perditione hujus saeculi tanquam a captivitate vel interemptione Aegyptia liberamur, et agimus saluberrimum transitum, cum a diabolo transimus ad Christum; et ab isto instabili saeculo ad ejus fundatissimum regnum. » Idem de hac re in libro II de Doctrina Christiana : « Meminerit ergo eorum qui pascha illo tempore per umbrarum imaginaria celebrabant, cum signari postes sanguine agni juberentur, hyssopo fuisse signatos. Herba haec humilis, et mitis est, et nihil fortius et penetrabilius ejus radicibus. Et in charitate radicati, et fundati possemus comprehendere cum omnibus sanctis quae sit latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum, id est; crucem Domini. Et etiam in hyssopo vis purgatoris, ne inflante scientia de divitiis ab Aegypto ablatis superbe aliquid pulmo tumidius anhelet. *Asperges me, inquit, hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor. Audisti meo dabis exultationem, et laetitiam.* Deinde consequenter annectit, ut ostendat purgationem a superbis significari hyssopo, et *exultabunt ossa humiliata.* » Augustinus in libro X de Civitate Dei : « Qui d. cam obvios hostes, transitumque prohibentes atque praeriantes orante Moyse manibusque ejus in figura crucis extentis, nullo Hebraeorum cadente prostratos? » Item in libro Numerorum : *Fecit ergo Moyses serpentem aeneum, et posuit pro signo : quem percussi aspicientes sanabantur.* Augustinus : « Dicitum est ad Moysen a Domino ut faceret aeneum serpentem, et exaltaret in ligno in eremo et admoereret populum Christum, ut si quis morsus esset a serpente, illum serpentem exaltatum in ligno attenderet. Factum est. Mordebantur homines; intuebantur, sanabantur. Interim modo, fratres, ut a peccato sanemur, Christum crucifixum intueamur, quia sicut Moyses, inquit, exaltavit serpentem in eremo, sic exaltari oportet Filium hominis, ut omnibus qui credit in eum non percat, sed habeat vitam aeternam. » Quomodo qui intuebantur illum serpentem, non peribant morsibus serpentum : sic qui intuentur fide mortem Christi sanantur a morsibus peccatorum :

sed illi sanabantur a morte ad vitam temporalem, hic autem ait, ut habeant vitam aeternam. Hoc enim interest inter figuratam imaginem et rem ipsam : figura praestabat vitam temporalem, res ipsa cujus illa figura erat, praestat vitam aeternam. Item in libro Josue legitur de Raab meretrice quae exploratores Israelitas suscipiens per cruenti quoddam coloris signum, hoc est funiculum coccineum cum tota sua domo, a morte fuerat liberata, significans Ecclesiam de gentibus multimodis idolorum cultibus violatam, signo postmodum almae crucis sanguine illito Christo salvatam. Inde Paulinus lib. VIII.

Sola Raab meretrix castam quae gessit iniqua
Gente fidem, non freta suis evadere muris,
Sed pietate Dei meritum pietatis adepta est.

Item post pauca.

Puniceo proprium signavit vellere tectum,
Excepitque suam patria pereunte salutem.
Significans illos mundo labente tegendos
Quos crucis invictae signat cruor. Hinc cape quantum
Ipse cruor valeat cujus salvabat imago

Item Isaias

Parvulus natus est nobis; filius datus est nobis, et factus est principatus ejus super humerum ejus. Hieronymus : « Licet ex eo quod supra dixerat Emmanuel, id est, nobiscum Dominum, illum esse monstraverat, tamen nunc dicit factum illius principatum super humerum ejus velut quod crucem suam ipso portaverit, vel per humerum ostendens brachii fortitudinem, eodem Isaias dicente : *Revelavit Dominus Deus brachium sanctum suum omnibus gentibus.* » Item Ambrosius in libro quem de sancta edidit Trinitate : « Crux Domini est principium fortitudinis, qua via sanctis est reserata martyribus, ad sacri certaminis passionem. Vidit hoc principium Isaias et ideo ait : *Parvulus natus est nobis, filius datus est nobis.* Viderunt et magi et ideo cum parvulum in praesepio cernerent, adoraverunt dicentes : *Parvulus natus est nobis; cum stellam conspicerent praedicantes, filius datus est nobis.* Aliud munus e terris, aliud munus e caelo et utrumque usum adoraverunt, iidemque munera obtulerunt, ut ostenderent ipsum esse caeli Dominum, qui in praesepio videretur. » Item etiam in libro Ezechielis : *Et dixit Dominus ad eum : Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem et signa thau super frontes virorum gementium et dolentium, super cunctis abominationibus quae sunt in medio ejus (Ezech. ix, 4).*

Quod Hieronymus exponit : « Extrema thau littera crucis habet similitudinem quae in Christianorum frontibus pingitur et frequenti manus inscriptione signatur. Gementes igitur dolentesque salvantur, qui non solum malis non consentiant operibus, sed et aliena plangunt peccata, praecipiturque sex viris ut praeter eos qui possint dicere : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, cunctos interficiant nemini eorum parcentes qui absque Christi signaculo aliquid esse se crederent.* » Quid ergo restat bo-

mini sine nave salutiferæ crucis procellosum hujus sæculi mare transeunti? Nihil ut est arbitrandum aliud nisi remaneat in mediis necatus fluctibus et cum terris Ægyptiis in profundum demergatur inferni? Et quid imminet, et cujus frons eodem non armatur neque inscribitur signo? Nihil præter hoc, ut secundum prophetam cum prævaricatoribus Israel gladio divinæ mactetur ultionis. Veri autem ac salvandi Israelitæ duodeno millium numero ex duodecim tribubus Israel electi hoc est universi fideles et orthodoxi per totum orbem sanctæ et catholicæ matris Ecclesiæ filii recta fide et mundo corde Dominum intuentes, sanamque duodecim doctrinam observantes apostolorum, ab angelis Domini, hoc gloriosissimo et saluberrimo Dominicæ crucis signo suis inscribuntur frontibus, et per hoc salvantur.

Quos beatus Joannes, ut in Apocalypsi legitur ante thronum et in conspectu agni stetisse conspexerat, hinc ait: *Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis habentem signum Dei vivi; et clamavit voce magna ad quatuor angelos quibus datum est nocere terræ et mari, dicens: Nolite nocere terræ, neque mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Domini nostri in frontibus eorum. Et audivi numerum signatorum: centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel (Apoc. vii, 2).* Dominus in carne natus qui magni consilii angelus est paternæ scilicet voluntatis nuntius visitavit nos oriens ex alto, vexillum crucis quo suorum frontes signaret afferens. *Et clamavit voce magna, et reliqua. Hoc est prædicatione sublimi: Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cælorum. Nolite nocere, et reliqua, quoadusque signemus servos Domini nostri in frontibus eorum.* Ad hoc gentium contractum est imperium, ut signo fidei cui restiterant facies sanctæ libere notarentur. Nam et ipsa crucis figura dilatatum ubique Domini significat regnum. Sicut vetus distichon probat:

Respice distinctis quadratum partibus orbem,
Ut signum fidei cuncta tenere probet.

Neque enim frustra in fronte pontificis nomen Domini tetragrammaton scribebatur, nisi quia hoc est signum unicum simul et quadratum in fronte fidelium, de quo in Psalmo pro torcularibus canitur: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra (Psal. viii), et cætera usque* dum ait, *ut destruas inimicum et defensorem. Sequitur, amici stolis albis et palmæ int manibus eorum:* Stolis baptismum, palmis triumphum crucis insinuat. Pro quo mirabili et ineffabili divinæ crucis sacramento orat Apostolus sua ad Deum flectens genua, ut donetur fidelibus, hoc intelligere, dicens in Epistola ad Ephesios.

Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnibus paternitas in cælis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum ejus in interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati et fundati,

PATROL. CV.

ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas et profundum; acire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, et impleamini in omnem plenitudinem Domini (Ephes. iii, 14). Unde Augustinus in expositione Evangelii secundum Joannem: « Quid enim de ipsa cruce dicturi sumus quæ certe similiter ab inimicis atque impiis Christo facta et impacta est? » Et tamen ea significari recte intelligitur, quod ait Apostolus quæ sit latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum. Lata est quippe in transverso ligno quo extenduntur pendentes manus, et significat opera bona in latitudine charitatis. Longa est a transverso usque ad terram, ubi dorsum pedesque figuntur, et significat perseverantiam in longitudine temporis usque in finem. Alta est in cacumine quod per transversum lignum sursum versus excedit et significat supernum finem, quo cuncta opera referuntur. Quoniam cuncta latitudine ac longitudine bene ac perseveranter fiunt, propter altitudinem divinorum faciendæ sunt præmiorum. Profunda est in ea parte quia in terra figitur. Ibi quippe et occulta est, nec videri potest, sed cuncta ejus apparentia et eminentia inde consurgunt, sicut bona nostra de profunditate gratiæ Dei, quæ comprehendi ac indicari non potest universa procedunt.

Item de eo quod supra in Apocalypsi: *Posthæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis, stantes ante thronum et in conspectu agni, amicti stolis albis, et palmæ int manibus eorum; et clamabant voce magna dicentes: Salus Deo nostro qui sedet super thronum, et agno (Apoc. vii, 13); cunctis et in frontibus et in manibus hoc est in professione et actione signari. Ita enim Dominus in ea forma in qua pro nobis passus dignatus est, creditur esse venturus ad judicium, bajulans crucem suam omnibus obscuratis fidelibus solam mirabili et ineffabili fulgore coruscantem sicut in Evangelio legitur: *Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stella cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur: et tunc apparebit signum filii hominis in cælo (Matth. xxiv, 29).**

Inde Joannes in Evangelio: *Videbunt in quem transferunt (Joan. xix, 37).* Ita, inquam, veniet et numerosissimis et gloriosissimis supernorum civium et omnium fidelium vallatus, et comitatus agminibus singulis eorum hoc triumphale vexillum in suis ferentibus humeris.

Hinc Joannes Chrysostomus in homilia de cruce et latrone. « Volo ut alias rationes cognoscas. Crucem solam non reliquit in terra, sed secum eam levavit ad cælum. Sed, ais, hoc unde demonstratur? Et ideo audi: Cum ipsa veniet, cum ipsa secundam suam præsentabit. Ideo gloriosam crucem nuncupavi. Item post pauca. *Et tunc signum videbitur filii hominis in cælo.* Vidisti gloriam signi, id est crucis in solis lumen reddetur obscurum, lunæ non dabitur gratia, sed illud radiabit et lucebit, et sicut impera-

rorem regalis pompa præcedit, et militaris ordo A præsendo vexilla humeris portare consuevit, et his ejus declaratur adventus, sic Domino de cælo veniente angelorum cœtus, et archangelorum multitudo, illud signum humeris portant excelsis, et regalem nobis adventum denuntiant. » Hinc etiam Paulinus in lib. ix :

Qui cruce purpurea pretiosi sanguinis ostro,
Arduus ascensu voluerit penetravit in alta.

Idem in carmine 11 de eadem re.

Alfa itidem mihi Christus et ω qui summa supremis
Finibus, excelsi pariter complexus et imi,
Victor et inferna et pariter cœlestia cepit,
Effractisque abyssis cœlos penetravit apertos,
Victicem referens superata morte salutem.
Utque illum patriæ junxit victoria dextræ
Vexillumque crucis super omnia sidera fixit.
Corporeum statuit cœlesti in sede trophæum.

Quid ergo erit facturus in illa die inimicus et persecutor crucis Christi, quando ea omnis exercitus Domini signatus et ornatus apparuerit? Ille autem ipsam semper exosus et persecutus non merebitur cum cæteris consignari; propter hoc tamen non remanebit non signatus; duo enim signa erunt, quibus cuncti in illa die pro diversitate meritorum signandi sunt. Unum Christi, alterum diaboli. Unum ad salvandum, alterum ad perdendum. Unum ad defendendum, alterum ad decipiendum. Unum ad dirigendum, alterum ad seducendum et depravandum. Unum ad glorificandum et exaltandum, alterum ad condemnandum et in barathrum æternæ mortis præcipitandum. Et quicumque uno signo cum Christo et electis suis non fuerit consignatus, altero cum Satana et ejus satellitibus ipsius signo et characterem notatis signabitur. Hinc legitur in Apocalypsi : *Si quis adoraverit bestiam et imaginem ejus et acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua et hic bibet de vino iræ Dei qui mixtus est mero in calice iræ ipsius, et cruciabitur igne et sulphure in conspectu angelorum sanctorum, et ante conspectum agni et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum (Apoc. xiv, 9).* Immanissimæ vero et miserriamæ vesaniæ est, certissimæque perditionis indicium, hominem Christiano vocatum nomine, episcopalemque locum occupantem. Hoc tale signum despiciere, et asino vilique cuiuslibet assimilare ligno, ut veluti adulando et indiscreto laudando Christi gratiam ob hoc meretur suam blasphemans et contemnens crucem, quasi de ejus laude et commemoratione ipsi esset ignominiosa et contumeliosa erubescencia, sed qui hoc æstimat plus ei displicet, quam placet, et magis infert injuriam quam honorem. Unde Gregorius : *Sed infidelium mens grave in illo scandalum pertulit cum eum et post tot miracula morientem vidit.* Unde et Paulus dicit : *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.* Stultum quippe hominibus visum est, ut pro hominibus auctor vitæ moreretur, et inde contra eum homo scan-

dalum sumpsit, unde etiam plus debet fieri ut honoraretur. Debit enim tanto Dominus ab hominibus dignius honorandus esse, quanto pro hominibus et indigna susceperat. Quid est ergo dicere : *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me, nisi aperta voce abjectionem mortis suæ humilitatemque signare?* Unde Augustinus in expositione Evangelii secundum Joannem : *Oportebat enim ut contemneretur; nisi enim contemneretur non crucifigeretur; si non crucifigeretur non funderet et sanguinem, quo pretio nos redemit.* Ut autem daret pro nobis pretium crucifixus est; ut crucifigeretur contemptus est; ut contemneretur, humilis apparuit. Unde Apostolus in Epistola ad Philippenses : *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Unde Augustinus in libro Quæstion. cap. 78 : *Crucifigit ergo se permisit, ut passio ejus proficeret nobis, ut hinc cum signo ejus exeuntes a secunda morte minime teneremur. Metuit enim mors etiam servos ejus a quo victa est. Hoc triumphali vexillo inclyta bellatrix sobrietas, placidam virtutem catervam cedere seque de acie molientem subtrahere revocavit in prælium, et de hoste, multorum deceptrice luxuria, facilem prosperamque obtinuit victoriam.* Unde Prudentius in libro qui Psychomachia titulatur figurate loquens ait :

Ingemuit tam triste nefas, fortissima virtus,
Sobrietas, dextro socios decedere cornu,
Invictamque manum quondam sine cæde perire,
Vexillum sublime crucis, quod in agmine primo
Dux bona prætulera, defixa cuspidi sistit,
Instauratque levem dictis mordacibus alam,
Extimulans animos nunc probris, nunc prece mixta.

Idem post pauca.

En ego sobrietas, si conspirare paratis,
Pando viam cunctis virtutibus, ut maleuada
Luxuries, multo stipata satellite, pœnas
Cum legione sua Christo sub iudice pendat.
Sic effata, crucem Domini ferventibus offert
Obvia quadri-jugis lignum venerabile in ipsos
Intentans frenos: quod ut expavere feroces
Cornibus oppansis et summa fronte coruscum,
Vertunt præcipitè cæca formidine fusi
Per prærupta fegam. Fertur resupina reductis
D Nequidquam loris auriga, comamque madentem
Pulvere foedatur; tunc et vertigo rotarum
Implicat, excusat dominam; nam prona sub axem
Labitur, et lacero tardat sufflamine currum.

De quo etiam gloriosissimo et sublimissimo venerandæ et colendæ crucis signo, simul cum reliquis sanctorum reverentissimis, Paulinus ad Severum scribens ait : « Frater Victor, inter alias operum tuorum et votorum narrationes, retulit nobis desiderare te ad basilicam quam modo apud Primoliu cum nostram majorem priore coudideris, de sacris sanctorum reliquiis benedictionem, qua adornetur domestica tua ecclesia, ut fide et gratia tua dignum est : Testis est autem Dominus quod si vel scrupu-

lum sacri cineris habuissemus, supra quam nobis ad basilicam quæ proxime in nomine Domini consummabitur dedicandam, necessarium erit, misissemus unanimitati tuæ. Sed quia non habuimus hujus muneris copiam, et ille se spem ejusdem gratiæ copiosam habere dixit, a sancta Silvia quæ illi de multorum ex Oriente martyrum reliquiis spondisset inveniunt quod digne, et ad basilicæ sanctificationem vobis et ad sanctorum cinerum cumulandam benedictionem mitteremus partem particulæ de ligno divinæ crucis, quod nobis bonum benedicta Melania ad Jerusalem munere sancti inde episcopi Joannis attulit. Accipite ergo magnum in modico munus et in segmento pene atomo astule brevis sumite munimentum præsentis et pignus æternæ salutis. Non angustetur fides vestra carnalibus oculis parva cernentibus, sed interna acie totam in hoc minimo vim crucis videat. Dum videre vos cogitatis lignum illud quo salus nostra, quo Dominus majestatis affixus tremente mundo pependit, exsultetis cum tremore, recordemur et petras scissas ad hujus aspectum crucis, et saltim saxorum æmulatione præcordia nostra findamus timore divino. Reputemus et velum templi eodem crucis mysterio scissum, et intelligamus illius veli scissuram eo fuisse prætentam, ut audientes vocem Domini, et mysterium pietatis immensæ, non obduremus corda nostra, sed a carnalibus dividamur et scindamus infidelitatis velamen, ut revelata cordis faciæ salutarium Domini munerum sacramenta videamus.

Non autem vobis et hoc scribimus, ut imitemini compositionem istam, qua tubello aureolo rem tantæ benedictionis inclusimus; magis enim nos tali paratu fidem vestram imitati sumus, ut vestram formulam mitteremus in specie auri, quia scimus vos ut aurum ignitum, intra vos habere regnum Dei, hoc est fidem crucis qua regnum cælorum invaditur. Idem post pauca: « Sed in historia crucis accipite magnum et vere divinum miraculum. Regina illa venerabilis, ut venit Hierosolymam, diligenter et pie loci illius, et circa omnium divinorum curiosa insignium, et oculis haurire gestiens fidem quam piis auribus litterisque perceperat, crucem Domini studiosissime inquirere adorsa est. » Item in sequentibus: « Sed cum tres pariter cruces, ut quondam fixæ Domino et latronibus steterant, repertæ fuissent, gratulatio repertarum cœpit anxia dubitatione confundi, justo piorum metu, ne forsitan aut pro cruce Domini patibulum latronis eligerent, aut salutare lignum pro stipite latronis abjiciendo violarent. Respexit piis fideliter æstantium curas Dominus, et ipsi potissimum quæ tam piæ sollicitudinis princeps erat, hujus consilii lumen infudit, ut aliquem recens mortuum quæri et inferri juberet. Nec mora, verbum factum. Cadaver illatum est, deponitur, jacenti una de crucibus admoveatur; sed eorum ligna mors sprevit. Postremo Dominicam crucem prodiit resurrectio, et ad salutaris

ligni tactum, morte profuga, funus excussum, et corpus erectum est, tremefactisque viventibus stetit mortuus, et funebribus ut Lazarus quondam vinculis expeditus illico inter spectatores suos redivivus incessit. Ergo crux Domini tot operata ætatibus et a Judæis in tempore passionis abscondita, neque gentibus in ædificatione fani terram sine dubio ad ipsam fabricam egerentibus revelata est. Nonne divina manu latuit, ut nunc inveniretur, cum religiose quæreretur, ita ut crucem Christi decuit. Experimento resurrectionis inventa et probata crux Christi est, dignoque mox ambitu consecratur condita in passionis loco basilica, quæ auratis corusca laquearibus et aureis dives altaribus, arcano repositam sacrario crucem servat. Quam episcopus urbis ejus quotannis, cum Pascha Domini agitur, adorandam populo princeps ipse venerantium promittit; neque præter hanc diem qua crucis ipsius mysterium celebratur, ipsa, quæ sacramentorum causa est, quasi quoddam sacræ solemnitatis insigne profertur: nisi interdum religiosissimi postulent qui tantum causa illo peregrinationis advenerint, ut sibi ejus revelatio quasi in pretium longinquæ peregrinationis deferatur, quod solo episcopi beneficio obtineri ferunt, cujus et tantum munere de eadem cruce hæc minuta sacri ligni ad magnam fidei et benedictionis gratiam haberi datur.

Quæ quidem crux in materia insensata vim vivam tenens, ita ex illo tempore innumeris pene quotidie hominum votis lignum suum commodat ut detrimenta non sentiat, et quasi intacta permaneat, quotidie dividua sumentibus, et semper totam venerantibus; sed ista imputribilem virtutem et indetribilem soliditatem, de illius profecto carnis sanguine bibit, quæ passa mortem non vidit corruptionem.

Idem Paulinus.

Hinc titulus indicat deposita sub altari sancta sanctorum.

Hic pietas, hic alma fides, hic gloria Christi:

Hic est martyribus crux sociata suis.

Nam crucis e ligno magnum brevis astula pignus,

Totaque in exiguo segmine vis crucis est.

Hoc Melani sancto delatum munere Nolam

Summum Hierosolymæ venit ab urbe bonum.

Sancta Deo geminum velant altaria honorem

Cum cruce apostolicos quæ sociant cineres,

Quam bene junguntur ligno crucis osea piorum,

Pro cruce ut occias in cruce sit requies.

Idem de signo Domini super ingressum picto hac specie qua versus indicant.

Cerne coronatam Domini super atria Christi

Stare crucem duro spondentem celsa labori

Præmia: tolle crucem qui vis auferre coronam.

Item dextra lavaque crucibus minio superpictis hæc epigrammata sunt.

Ardua floriferæ crux cingitur orbe coronæ,

Et Domini fuso tincta cruore rubet.

Quaque super signum resident cœlestis columbæ
Simplicibus produnt regna patere Dei.

Item.

Hac cruce nos mundo et nobis interfice mundum
Interitu culpæ vivificans animam;
Nos quoque perficies placitas tibi, Christe, columbas,
Si vigeat puris pars tua pectoribus.

Saper medianum arcum hi versus sunt.

Ut medium valli pax nostra resolvit Jesus
Et cruce dissidium perimens duo fecit in unum,
Sic nova destructo veteris discrimine tecti
Culmina conspicimus portarum fœdere jungi.
Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrantumque manus lavat amne mini-
[stro.

Plebs gemina Christum Felicis adorat in aula
Paulus apostolico quam temperat ore sacerdos.

Item in lib. VIII de virtute sanctæ crucis.

Nos crucis invictæ signum et confessio munit,
Armatique Deo mentem non querimus arma
Corporis; et quanquam membris videamur inermes,
Arma tamen gerimus quibus et sub pace serena
Contra incorporeos animis decernimus hostes.

Item in 10.

Currimus ergo fide tantum et prece supplice nixi,
Ad vicina mei Felicis limina, et inde
Contiguam paribus votis accurrimus aulam,
Atque ab apostolici cineris virtute medelam
Poscimus, impositis subjecti altaribus ora.
Ipse domum remeans modicum sed grande saluti
De crucis æternæ sumptum mihi fragmine lignum;
Promo tenensque manu adversis procul ingero

[flammis,

Ut clypeum retinens pro pectore quo teeger me,
Arceamque hostem, collato umbone relisum.
Credite, nec donate mihi, sed reddite Christo
Grates, et justas date laudes Omnipotenti.
Nostra salus etenim cruce Christi et nomine constat:
Inde fides nobis et in hoc cruce nixa periclo
Profuit et nostram cognovit flamma salutem.
Nec mea vox aut dextra illum, sed vis crucis ignem
Terruit, inque loco de quo surrexerat ipso
Ut circumscriptam præscripto limite flammam
Sidere, et exstingui fremitu moriente coegit,
Et cinere exortam cineri remeare procellam.
Quanta crucis virtus ut se natura relinquat!
Omnia ligna vorans ligno crucis uritur ignis,
Multa manus crebris tunc illa incendia vasis,
Aspergens largis cupiebat vincere lymphis.
Sed licet exhaustis pensarent fontibus imbres,
Vt majore tamen lassis spargentibus omnem
Vicerat ignis aquam, nos ligno exstinximus ignem:
Quamque aqua non poterat, vicit brevis astula flam-
[mam.

Item in epistolis ad Severum de palliis:

*Interveniunt orationes tuæ, ut animam meam multa
corruptione descissam, et spiritibus meorum sensuum tem-
mere consertam, Dominicæ crucis acus inserto ver-
bi salutaris filo sarciat; fidem enim et verbum cru-*

A cis Christi hanc arbitror actum qua vitæ nostræ ha-
bitus innovatur, mors nostra compungitur. Nosque
ipsi Deo per interventum ipsius mediatoris assumimur.

*Idem in carmine 11, laude sanctæ crucis ipsum con-
cludens.*

Nunc ad te, veneranda Dei crux, verto loquelas
Gratantesque tua concludam laude profatus.
O crux magna Dei pietas, crux gloria cœli,
Cruce æterna salus hominum, crux terror iniquis
Et virtus justis, lumen fidelibus, o crux,
Quæ terris in carne Deum servire saluti,
Inque Deo cœlis hominem regnare dedisti.
Per te lux patuit veri, nox impia fugit.
Tu destruxisti credentibus eruta fana,
Gentibus humanæ concors tu fibula pacis;

B Concilians hominem medium per fœdera Christi.
Facta hominis gradus es, quo possit in æthera ferri.
Esto columna piis tu semper, et anchora nobis.
Ut bene nostra domus maneat, bene classis agatur,
In cruce fixa fides, vel de cruce nacta coronam.
Et cætera quam plurima quæ de laudibus et præconiis
virtutum hujus divini signi in scripturis copiosissime
continentur; quæ quia percurrere longum et cuncta
comprehendere impossibile est, in hoc interim sinamus
articulo; ut statim cum suffragio et interventione
gloriosi principis apostolorum, pro quo nunc decernere
statuimus, ad tertiam veniamus quæstionem. De tribus
enim præcipue causis ille impudens calumniator in
sua disputavit epistola, hoc est primo de imaginibus
confringendis ac projiciendis. Secundo de cruce non
honoranda amplius quam asinus quilibet, aut spinosa
rubeus. Novissime, id est tertio loco, memorias
sanctorum et specialiter ecclesiam sancti Petri orandi
causa prohibet adiri, dicens hunc laborem vanum esse
et inutilem sine aliquo profectu, vocansque eos qui
illum arripiunt cæcos, insipientes, et stultos. Affir-
mat enim reliquias, id est ossa hominum quamlibet
sanctorum ossibus pecorum, vel verius lignis, et
lapidibus aliave quapiam terra non esse reverentiora.
Cujus hæreseos Eunomius primus existit auctor. Deinde
Vigilantius istius vicinus et affinis de gente natus
Convenarum, quos per Pyrenæi juga latrocinantibus
consul Pompeius, edomita Hispania, inde deposuit,
et in unum congregavit; unde et Convenarum urbs
nomen accepit. Contra quam hæresim sanctus scripsit
Hieronymus, et orthodoxa eam sanctæ auctoritate
Scripturæ pleniter superavit et confudit. Quod autem
ille sanctorum omnium basilicas maximeque sancti
Petri orandi causa visitati abhorret, dum eam
numerosior populus quam alias appetit ecclesias,
propter excellentiam scilicet apostolorum et
innumerabilium martyrum ibidem requiescentium,
invidiæ ut arbitror et cupiditatis stimulus
agitatus hoc facit, quod votiva illuc plurima
conflunt donaria. Nam si ad Taurinensem ecclesiam
ita deferrentur, certe crediderim quod non minus
isti consuetudini favendo et eam laudando desudas-
set, quam nunc blasphemando et dehortando labo-

rat, et non remissiori studio libros componeret, A ad persuadendum omnibus, quo sanctorum Taurinensium reliquias colerent, eorumque se intercessionibus commendarent, quam modo contra apostolos rebellando congerit, et perverse obloquendo depromit. Idcirco hoc teterrimo infectus livore prorumpit dicens: « Hunc inde inolevisse errorem, quod imperitum hominum genus non intelligit gens Domini verba quibus ait Petro: *Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; et tibi dabo claves regni cælorum*, et reliqua (Matth. xvi 18), consuetudinem assumpsit adire Romanam quasi ibi plus quam alibi possit proficere: cum Petrus nihil inde sciat nec valeat succurrere, neque adjuvare. Et quia non dixerit Dominus Petro: *Quodcumque solveris in cælo erit solutum et in terra, et quodcumque ligaveris in cælo erit ligatum super terram*, ob hoc Petrus de terra migrans ad cælum reliquit illud ministerium, quod ei quandiu in terra habitaverat concessum est, et aliis succedentibus est traditum. » Sed ista excogitata oppositio tota perversa, tota est vana. Omnia enim in ea contraria insinuantur, scilicet ut scabellum pedum Dei iudicium iudicis sua esse sedes decuisset; et hominum terrigenarum propria habitatio cælum haberi. Ut ibi iudicario utentes jure ligent reos, et solvant emendatos; et hoc Dominus quasi in terra inferius subsidens assentiendo et perdonando confirmet.

Sed hæc ita esse non deberi neque convenire omnibus recte sapientibus et intelligentibus patet. Ipsius ergo potius ac suorum parium hanc esse potestatem solvendi ac ligandi intercedendique pro aliis quandiu peregrinantur in hoc mortali corpore, pronuntiat, et confirmat his verbis; ac per hoc sciendum est quod tandiu antistitibus Ecclesiæ istud ministerium concessum est, usque dum ipsi peregrinantur in hoc mortali corpore. Cum vero debitum mortis reddiderunt, alii succedunt loco ipsorum, qui eandem obtinent iudicariam potestatem sicut scriptum est: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram* (Psal. xlii, 17). Quasi peregrini quique, miseri abjectissimique pauperulli plus obtinere atque impetrare debuissent ab imperatore, quam sui gloriosissimi principes et honoratissimi seniores, quia secundum istum calumniatorem apostoli quasi longinqui ac detenti ut pote mortui supplices suas appetentes memorias, scire, vel audire, vel pro eis intervenire nequeunt, cum e contrario legitur in Evangelio: *Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob, non est Deus mortuorum, sed vivorum* (Marc. xii, 27). De quibus dicitur *Sequuntur agnum quocumque vadit* (Apoc. xiv, 4). Unde Hieronymus: « Si agnus ubique, ergo et hi qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt. Et cum diabolus et dæmones toto vagentur orbe, et celeritate nimia ubique præsentés sint, martyres post effusionem sanguinis sui, quadam custodia operiuntur, inclusi, et inde exire non poterunt? » Hoc

etiam in sua subjungit epistola dicens: « Audite et hoc insipientes in populo et stulti aliquando sapite, qui intercessionem apostoli Romam pergendo queritis. Ac si juxta sui magistri ac propinqui Vigilantii sensum, dum vivimus, ut ait Hieronymus, mutuo pro nobis orare possemus. Postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio: præsertim cum martyres ultionem sui sanguinis obsecrantes, impetrare non quiverint. Si apostoli et martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando de se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias et triumphos! Unus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat a Deo veniam, et Stephanus imitator Domini sui et primus martyr in Christo pro persecutoribus veniam deprecatur: postquam cum Christo esse cæperint, minus valebunt? Paulus apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in navi animas condonatas, et postquam resolutus cæperit esse cum Christo, tunc ora elausurus est, et pro his qui in toto orbe ad suum Evangelium crediderunt, mutire non poterit? » Sancto autem Augustino lascive blanditur, et adulatur singulari eum præferens laude, quasi suæ fauorem vecordiæ, et cum sit omnium artium inscius liberalium nititur procacissime ipsius dialectica per se ipsum sine ullo uti magisterio, et ad ea quæ affirmare maluerit ipsam imprudentissime detorquere. Sicut per hoc ejusdem exemplum quod pravo sensu ex libro de Trinitate viii arripuit, memorias sanctorum non esse orationis studio appetendas, eorumque reliquias despectui atque odio esse habendas voluit astruere, dicens: « Audite et hoc insipientes in populo et stulti aliquando sapite, qui intercessionem apostoli Romam pergendo queritis, quid contra vos dicat idem sæpe dictus beatissimus Augustinus. In libro enim de Trinitate viii inter cætera sic dixit: Redi ergo mecum et consideremus cur diligamus apostolum? Numquidnam propter humanam speciem quam notissimam habemus eo quod credimus eum hominem fuisse? Non utique alioquin nunc non est quem diligamus, quandoquidem homo ille jam non est (anima enim ejus a corpore separata est); sed id quod in illo amamus etiam nunc vivere credimus. » Cum ille non intellexerit quo sensu Augustinus dixerit apostolum non propter humanam speciem, neque ob hoc quod homo aliquando fuerit esse diligendum. Nemo enim aut propter pulchritudinem, aut propter carnalis affectum cognationis, voluntatisve appetitum, vel aliam quamlibet causam hominem debet diligere, nisi tantummodo propter Deum, in quo et ob quem totus homo, qui ex duabus substantiis anima et corpore constat, est diligendus eo modo et mensura, qua utramque convenit diligere. Unde idem Augustinus in libro de Doctrina Christiana primo. « Sed quæritur utrum propter se homo ab homine diligendus sit, an propter aliud. Si enim propter se, fruimur eo; si propter aliud, utimur eo. Videtur autem mihi propter aliud diligendus. Quod enim propter se diligendum est,

in eo constituitur beata vita : cujus etiamsi nondum res, tamen spes ejus nos hoc tempore consolatur. Maledictus autem qui spem suam ponit in homine. Sed nec seipso quisque frui debet, si liquide advertas ; quia nec seipsum debet propter seipsum diligere, sed propter illum quo fruendum est. Tunc est quippe optimus homo, cum tota vita sua pergit in incommutabilem vitam, et toto affectu inhæret illi. Si ergo te ipsum non propter te debes diligere, sed propter illum ubi dilectionis tuæ rectissimus finis est, non succenseat homo, si etiam ipsum propter Deum diligis, hæc enim regula dilectionis divinitus constituta est : *Diliges, inquit, proximum tuum tanquam te ipsum ; Deum vero ex toto corde et ex tota anima et ex tota mente*, ut omnes cogitationes tuas et omnem vitam et omnem intellectum in illum conferas a quo habes ea ipsa quæ confers. Quisquis ergo recte diligit proximum hoc cum eo debet agere, ut etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente diligit Deum. Sic enim eum diligens tanquam se ipsum, totam dilectionem sui et illius refert in illam dilectionem Dei quæ nullum a se rivulum duci extra patitur, cujus derivatione minuitur. Non autem omnia quibus utendum est, diligenda sunt, sed ea sola quæ aut nobiscum societate quadam referuntur in Deum, sicuti est homo vel angelus ; aut ad nos relata, beneficio Dei per nos indigent, sicuti est corpus. Nam utique martyres non dilexerunt scelus persequentium se ; quo tamen usi sunt ad promerendum Deum. » Idem in eodem lib. 1 : « Cum ergo quatuor sint diligenda, unum quod supra nos est, alteram quod nos sumus, tertium quod juxta nos est, quartum quod infra nos est ; de secundo et quarto nulla præcepta danda erant. Quantumlibet enim homo excidat a veritate, remanet illi dilectio sui et dilectio corporis sui. » Et post pauca. « Nemo ergo se odit. Et hinc quidem nulla cum aliqua secta quæstio fuit. Sed neque corpus suum quisquam odit ; verum est enim quod ait Apostolus : *Nemo unquam carnem suam odio habuit*. Et quod nonnulli dicunt, malle se esse sine corpore, omnino falluntur. Non enim corpus suum, sed corruptiones ejus et pondus oderunt. Non itaque nullum corpus, sed incorruptum et celerrimum corpus volunt habere. Sed putant nullum corpus esse si tale fuerit, quia tale aliquid esse animam putant. Quod autem continentia quadam et laboribus persequi videntur corpora sua, qui hoc recte faciunt, non id agunt, ut non habeant corpus, sed ut habeant subjugatum et paratum ad opera necessaria. Libidines enim male utentes corpore, id est consuetudines inclinationis animæ ad fruendum interioribus per ipsius corporis laboriosam quamdam malitiam extinguere affectant. Nam non se interimunt, et curam suæ valetudinis gerunt. Qui autem perverse id agunt, quasi naturaliter inimico suo corpori bellum ingerunt. In quo fallit eos quod legunt : *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem ; hæc enim invicem adversantur* (Gal. v, 17). Dictum est enim hoc propter indomitam carnalem consuetudinem, adver-

sus quam spiritus concupiscit, non ut interimat corpus, sed ut concupiscentia ejus, id est consuetudine mala edomita, faciat spiritui subjugatum, quod naturalis ordo desiderat ; quia enim hoc erit post resurrectionem, ut corpus omnimodo cum quiete summa spiritui subditum immortaliter vigeat, hoc etiam in hac vita meditandum est, ut consuetudo carnalis mutetur in melius, nec inordinatis motibus resistat spiritui. Quod donec fiat, caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem : non per odium resistente spiritu, sed per principatum, quia magis quod diligit vult subditum esse meliori ; nec per odium resistente carne, sed per consuetudinis vinculum, quod a parentum etiam propagine inveteratum naturæ lege inolevit. Id ergo agit spiritus in domanda carne, ut solvat malæ consuetudinis quasi pacta perversa, et fiat pax consuetudinis bonæ. » Et infra. « *Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et diliges proximum tuum, tanquam te ipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet et omnes prophetæ. Finis itaque præcepti est dilectio, et ea gemina, id est Dei et proximi. Quod si te totum intelligas, id est animum et corpus, et proximum, id est animam et corpus ejus, (homo enim ex anima constat et corpore) nullum rerum diligendarum genus in his duobus præceptis prætermisum est. Cum enim præcurrat dilectio Dei, ejusque dilectionis modus præscriptus appareat, ita ut cætera in illum confluant de dilectione tua nihil dictum videtur. Sed cum dictum est, *diliges proximum tuum tanquam te ipsum*, simul et tui abs te dilectio non prætermisum est. Ille autem juste et sancte vivit qui rerum integer æstimator est : ipse est autem qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligit quod non est diligendum, aut non diligit quod diligendum est, aut amplius diligit quod minus diligendum est, aut æque diligit quod vel minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius quod æque diligendum est. Omnis peccator in quantum peccator est non est diligendus ; et omnis homo in quantum homo est, diligendus est, propter Deum, Deus vero propter seipsum. Et si Deus omni homine amplius diligendus est, amplius quisque Deum debet diligere quam seipsum. Item amplius alius homo diligendus est quam corpus nostrum, quia propter Deum omnia ista diligenda sunt, et potest nobiscum alius homo Deo perfrui quod non potest corpus, quia corpus per animam vivit quæ fruimur Deo. Omnes autem æque diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum et temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte junguntur. »*

Et post alia : « Omnium autem qui nobiscum frui possunt Deo, aliquos diligimus quos ipsi adjuvamus, partim eos a quibus adjuvamus, partim quorum et indigemus adiutorio, et indigentiam subvenimus, partim quibus nec ipsi conferimus aliquid commodi, nec ab eis ut nobis conferatur attendimus. Velle ta-

men debemus ut omnes nobiscum diligant Deum, et totum quod eos vel adjuvamus, vel adjuvamus ab eis, ad nnum illum finem referendum est. » Si autem Augustinus sanctorum memorias, orationis causa non esse censuisset appetendas, ob hoc videlicet quod nulla ibidem copiosius vel presentius eorum meritis a Deo suffragia supplicantibus praearentur, mirum videtur cur tantus et talis auctor tam doctus et verax in caeteris suis libris omnia sibimet contraria docere et confirmare non erubuerit, dicit enim in libro de Cura pro mortuis gerenda, ad Paulinum episcopum: « Alii sunt humanarum limites rerum, alia divinarum signa virtutum. Alia sunt quae naturaliter, alia quae mirabiliter fiunt: quamvis et naturae Deus adsit, et miraculis natura non desit. Non igitur ideo putandum est vivorum quibuslibet rebus interesse posse defunctos, quoniam quibusdam sanandis vel adjuvandis martyres adsunt: sed ideo potius intelligendum est quod per divinam potentiam martyres vivorum rebus intersant; quoniam defuncti per naturam propriam vivorum rebus interesse non possunt. Quoniam ista quaestio vires intelligentiae meae vincit, quemadmodum opulentur martyres his quos per eos certum est adjuvari: utrum ipsi per seipsos adsint, uno tempore, tam diversis locis, et tanta inter se longinquitate discretis, sive ubi sunt eorum memoriae, sive praeter suas memorias ubicunque adesce sentiuntur; an ipsis in loco suis meritis congruo, ab omni mortalium conversatione remotis, et tamen Deus omnipotens qui est ubique praesens, nec concretus nobis nec remotus a nobis, exaudiens martyrum preces, per angelica ministeria usquequaque diffusa, praebat hominibus ista solatia, quibus in hujus vitae miseria iudicat esse praebenda; et suorum merita martyrum ubi vult, quando vult, quomodo vult, maximeque per eorum memorias, quoniam hoc novit expedire nobis ad aedificandam fidem Christi, pro cuius illi confessione sunt passi, mirabili atque ineffabili potestate ac bonitate commendet: res est haec altior, quam ut a me possit attingi, et abstrusior quam ut a me valeat perscrutari. Et ideo quid horum duorum sit, an vero fortassis utrumque sit, ut aliquando ista fiant per ipsam praesentiam martyrum, aliquando per angelos suscipientes personam martyrum, definire non audeo: mallet a scientibus ista perquirere. Neque enim nemo est qui haec sciat, nec qui sibi scire videatur, et nesciat. Dona enim Dei sunt, his alia, et illis alia largientis, secundum Apostolum qui dicit unicuique dari manifestationem spiritus ad utilitatem. » Cujus gratia revelante, Hieronymus certius de hac diffinitivitate ratione, exprimens illam Apocalypsis sententiam, hoc est: *Sequuntur agnum quocumque vadit* (Apoc. xiv, 4); si agnus ubique, ergo et hi qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt. » Quam ergo magna et pene innumerabilia miraculorum signa, et inexhausta corporum animarumque remedia ad memorias martyrum, divina per eorum orationes operante manu, quotidie fiunt, ex paucis quae sanetus

A Augustinus in libro xxii, de Civitate Dei refert, satis apparet, dum ejus Claudius suam auctoritate sectam aestimet posse esse suffultam, ejus verba sunt haec: « Virtribunitius Hesperius apud nos est. Habet in territorio Fussalensi fundum qui Zubeli appellatur. Ubi cum afflictione animalium et servorum suorum domum suam spirituum malignorum vim noxiam perpeti comperisset, accepit ab amico suo terram sanctam de Hierosolymis allatam, ubi sepultus Christus die tertio resurrexit, eamque suspenderat in cubiculo suo, ne quid mali etiam ipse pateretur. Ex tunc domus ejus ab illa infestatione purgata est, quid de illa terra fieret cogitabat, quam diutius in cubiculo suo reverentiae causa habere volebat. Forte accidit ut ego et collega tunc meus episcopus Siniensis Ecclesiae Maximinus in proximo essemus, ut veniremus rogavit, et venimus. Cumque nobis omnia retulisset, etiam hoc petivit, ut infoderetur alicubi, atque ibi orationum locus fieret, ubi etiam Christiani possent ad celebranda quae Dei sunt congregari. Non dissensimus, factum est. Erat ibi juvenis paralyticus rusticanus, qui, hoc audito, petivit a parentibus suis ut illum ad eum locum sanctum non cunctanter asserrent. Quo cum suis set allatus, oravit, atque inde continuo pedibus suis abscessit. Victoriana dicitur villa ab Hippone Regio minus triginta millibus abest, ubi est memoria martyrum Mediolanensium Protasii et Gervasii. Portatus est eo quidam adolescens, qui cum die medio tempore aetatis equum ablueret in fluminis gurgite, daemone incurrit. Ibi cum jaceret, vel morti proximus, vel simillimus mortuo, ad vespertinos illuc hymnos et orationes cum ancillis suis, et quibusdam sanctimonialibus ex more, domina possessionis intravit, atque hymnos cantare coeperunt. Qua voce ille quasi percussus et excussus est, et cum terribili fremitu altare apprehensum movere non audens, sive non valens, tanquam eo fuerit alligatus, aut affixus tenebat, et cum grandi ejulatu parci sibi rogans confitebatur ubi adolescentem, et quando et quomodo invaserit. Postremo se exiturum esse denuntians, membra ejus singula nominabat quae se amputaturum exiens minabatur, atque inter haec verba discessit ab homine. Sed oculus ejus in maxillam fusus tenui venula, ab interiore quasi radice pendebat, totumque ejus medium, quod nigellum fuerat, albicaverat. Quo viso, qui aderant (concurrerant autem etiam alii vocibus ejus acciti, et se omnes pro illo in oratione prostraverant), quamvis eum sana mente stare gauderent, rursus tamen propter ejus oculum contristati, melicicum quaerendum esse dicebant. Ibi maritus sororis ejus, qui eum eo detulerat: Potens est, inquit, Deus, sanctorum orationibus, qui fugavit daemone, lumen reddere. Tum, sicut potuit, oculum lapsum a quo pendentem, loco suo revocatum ligavit, nec nisi post septem dies putavit esse solvendum. Quod cum fecisset, sanissimum invenit. Erat quidam senex Florentius Hipponensis noster, homo religiosus et

pauper; sartoris se arte pascebat, casulam perdidit, et unde sibi emeret non habebat. Ad Viginti Martyres quorum memoria est apud nos celeberrima, clara voce ut vesiretur oravit. Audierunt eum adulescentes qui forte aderant irrisores, eumque discedentem exagitantem prosequabantur. At ille tacitus ambulans, ejectum grandem piscem palpantem vidit in littore, eumque illis faventibus atque adjuvantibus apprehendit, et cuidam coquo Cattuso nomine, bene Christiano, ad coquinam conditariam tribuit, indicans quid gestum sit. Trecentis follibus vendidit, lanam comparare inde disponens, ut uxor ejus quomodo posset ei quo indueretur, efficeret. Sed coquus concidens piscem, anulum aureum in ventriculo ejus invenit, moxque miseratione flexus, et religione perterritus homini eum reddidit, dicens: Ecce quomodo te viginti martyres vestierunt. Eucharistus presbyter ex Hispania, Calamæ habitans, veteri morbo calculi laborabat; per memoriam supradicti martyris quam Possidius illo advexit episcopus, salvus factus est. Idem ipse postea morbo alio prævalescente, mortuus sic jacebat, ut ei jam pollices ligarentur: opitulatione memorati martyris, cum de memoria ejus reportata esset, et super jacentis corpus missa ipsius presbyteri tunica, suscitatus est. Fuit ibi vir in ordine suo primarius, nomine Martialis, ævo jam gravis, et multum a religione abhorrens Christiana. Habebat sane fidelem filiam, et generum eodem anno baptizatum. Qui cum eum ægrotantem multis et magnis lacrymis rogarent ut Christianus fieret, prorsus abnuvit, eosque a se turbida indignatione submovit. Visum est genero ejus ut iret ad memoriam sancti Stephani, et illic pro eo quantum possit oraret, ut Deus illi daret in Christum credere. Fecit hoc ingenti gemitu, et fletu, et sinceriter ardente pietatis affectu. Deinde abscedens, aliquid de altari florum quod occurrit, tulit, eique cum jam nox esset ad caput posuit. Tum dormitum est. Et ecce ante difuculum clamat, ut ad episcopum curreretur, qui mecum forte tunc erat apud Hipponem. Cum ergo eum audissent absentem, venire presbyteros postulavit. Venerunt, credere se dixit, admirantibus atque gaudentibus omnibus, baptizatus est. Hinc quandiu vixit in ore habebat: *Christe, accipe spiritum meum* (Act. vii, 49). Cum hæc verba beatissimi Stephani, quando lapidatus est a Judæis, ultima fuisse nesciret, quæ huic quoque ultima fuerunt; nam non multo post etiam ipse defunctus est. Audurus nomen est fundi ubi Ecclesia memoria martyris Stephani est. Puerum quemdam parvulum cum in area luderet exorbitantes boves, qui vehiculum trahebant, rota obriverunt, et confestim palpitavit exspirans. Hunc mater arreptum ad eandem memoriam posuit; et non solum revixit, verum etiam illæsus apparuit. Sanctimonialis quædam in vicina possessione quæ Capaliana dicitur, cum ægritudine laboraret, ac desperaretur, ad eandem memoriam tunica ejus allata est; quæ antequam revocaretur, illa defuncta est. Hac

A tamen tunica operuerunt cadaver ejus parentes, et recepto spiritu salva facta est. Apud Hipponem Bassus quidam Syrus ad memoriam ejusdem martyris orabat pro ægrotante et periclitante filia, eoque secum vestem ejus attulerat; et ecce pueri de domo concurrerunt, qui ei mortuam nuntiarent. Sed cum, eo orante, illi ab amicis ejus exciperentur, prohibuerunt eos dicere, ne per publicum plangeret. Qui cum domum redisset jam suorum ejulatibus personantem, et vestem filie quam referebat super eam projecisset, rursus reddita est vitæ. Ibidem apud nos Irenæi cujusdam collectarii filius ægritudine extinctus est. Cumque corpus jaceret exanime, atque a lugentibus et lamentantibus exsequiæ pararentur, amicorum ejus quidam inter aliorum consolantium verba suggestit, ut ejusdem martyris oleo corpus perungeretur. Factum est, et revixit. Itemque apud nos vir tribunitius Eleusinus, super memoriam martyrum, quæ in suburbano ejus est, ægritudine exanimatum posuit infantulum filium suum, et post orationem, quam multis cum lacrymis ibi fudit, viventem levavit. Quid faciam? Urget hujus operis implenda promissio, ut non hic possim omnia commemorare quæ scio: et procul dubio plerique nostrorum, cum hæc legent, dolebunt me prætermisisse tam multa quæ utique mecum sciunt. Quos jam nunc ut ignoscant, rogo, et cogitent quam proflxi laboris sit facere, quod me hic non facere suscepti operis necessitas cogit. Si enim miracula sanitatum, ut alia taceam, ea tantummodo velim scribere quæ per hunc martyrem, id est, gloriosissimum Stephanum, facta sunt in colonia Calamensi, et in nostra, plurimi conficiendi sunt libri. Nec tamen omnia colligi poterunt, sed tantum de quibus libelli dati sunt, qui recitarentur in populis. Id namque fieri volumus, cum videremus antiquis similia divinarum signa virtutum, etiam nostris temporibus frequentari, et ea non debere multorum notitiæ deperire. Nondum est autem biennium ex quo apud Hipponem-Regium cœpit esse ista memoria, et multis, quod nobis certissimum est, non datis libellis, de his quæ mirabiliter facta sunt, illi ipsi qui dati sunt ad septuaginta ferme numerum pervenerant, quando ista conscripsi. Calamæ vero ubi et ipsa memoria prius esse cœpit, et crebrius dantur, incomparabili multitudine superant. Uzali etiam, quæ colonia Uticæ vicina est, multa præclara per eundem martyrem facta cognovimus, cujus ibi memoria longe prius quam apud nos ab episcopo Evodio constituta est. Sed libellorum dandorum ibi consuetudo non est, vel potius non fuit; nam fortasse nunc esse jam cœpit. Cum enim nuper illic essemus, Petronia materfamilias, quæ ibi mirabiliter ex magno atque diuturno, in quo medicorum adjutoria cuncta defecerant, languore sanata est. Quam hortati sumus volente supradicto loci episcopo ut libellum daret qui recitaretur in populo; et obedientissime paruit. In quo posuit etiam quod hic reticere non possum, quamvis ad ea quæ hoc opus urgent festinare compellar.

A quodam Judæo dixit sibi fuisse persuasum, ut annulum capillatio vinculo insereret, quo sub omni veste ad nuda corporis cingeretur : qui annulus haberet sub gemma lapidem in renibus inventum bovis. Hoc alligata quasi remedio ad sancti martyres limina veniebat. Sed profecta a Carthagine, cum in confinio fluminis Bagradæ in sua possessione mansisset, surgens ut iter perageret, ante pedes suos illum jacentem annulum vidit, et capillatiam zonam qua fuerat alligatus, mirata tentavit. Quam cum omnino suis nodis firmissimis, sicut erat, comperisset astrictam, crepuisse atque exsiluisse annulum suspicata est, qui etiam ipse cum integerrimus fuisset inventus, futuræ salutis quodammodo pignus de tanto miraculo se accepisse præsumpsit, atque illud vinculum solvens, simul cum eodem annulo projecit in flumen. Non credant hoc qui etiam Dominum Jesum per integra virginalia matris enixum et ad discipulos ostiis clausis ingressum fuisse non credunt ; sed hoc certe quærant, et, si verum invenerint, illa credant. Clarissima femina est, nobiliter nata, nobiliter nupta, Carthagine habitat : ampla civitas, ampla persona, rem quærentes latere non sinit. Martyr certe ipse, quo impetrante illa sanata est, in Filium permanentis Virginis credidit, in eum qui ostiis clausis ad discipulos ingressus est, credidit : postremo, propter quod omnia ista dicuntur a nobis, in eum qui ascendit in cælum cum carne, in qua resurrexerat, credidit ; et ideo per eum tanta fiunt, quia pro ista fide animam posuit. Fiunt ergo etiam nunc multa miracula, eodem Deo faciente per quos vult et quemadmodum vult. Unum etiam est apud nos factum non majus quam illa quæ dixi, sed tam clarum atque illustre miraculum, ut nullum arbitrer esse Hipponensium qui hoc non vel viderit vel didicerit, nullum qui oblivisci ulla ratione poterit. Decem quidam fratres, quorum septem sunt mares, tres feminae, de Cæsarea Cappadociæ suorum civium non ignobiles, maledicto matris recenti, patris eorum obitu destitutæ, quæ injuriam sibi ab eis factam acerbissime tulit, tali pœna sunt divinitus coerciti, ut horribiliter quaterentur omnes tremore membrorum : in qua sædisima specie oculos suorum civium non ferentes, quaquaversum cuique ire visum est, toto pene vagabantur orbe Romano. Ex his etiam ad nos venerunt duo, frater et soror, Paulus et Palladia, multis aliis locis miseria diffamante jam cogniti. Venerunt autem ante Pascha ferme dies quindecim, ecclesiam quotidie et in ea memoriam gloriosissimi Stephani frequentabant, orantes ut jam sibi placæretur Deus, et salutem pristinam redderet. Et illic et quocunque ibant, convertebant in se civitatis aspectum. Et nonnulli qui eos alibi viderant, causamque tremoris eorum noverant, aliis, ut cuique poterant, indicabant. Venit et Pascha, atque ipso die Dominico mane, cum jam frequens populus præsens esset, loci sancti cancellos ubi martyrium erat, idem juvenis orans teneret, repente prostratus est, et dormienti simillimus jacuit, non tamen tremens, sicut etiam

A per somnium solebat, stupentibus qui aderant atque aliis paventibus, aliis dolentibus. Cum eum quidam vellent erigere, nonnulli prohibuerunt, et potius exitum expectandum esse dixerunt. Et ecce surrexit, et non tremebat, quoniam sanatus erat, et stabat incolumis, intuens intuentes. Quis ergo intuentium se tenuit a laudibus Dei? Clamantium, gratulantiumque vocibus ecclesia usquequaque completa est. Inde ad me curritur ubi sedebam, jam processurus. Irruit alter quisque post alterum, omnis posterior quasi novum quod alius prior dixerat nuntiantes. Meque gaudente, et apud me Deo gratias agente, ingreditur etiam ipse cum plurimis, inclinatur ad genua mea, erigitur ad osculum meum. Procedimus ad populum, plena erat ecclesia, personabat vocibus gaudiorum, Deo gratias! Deo laudes! nemine tacente, hinc atque inde clamantium. Salutavi populum, et rursus eadem ferventiore voce clamant. Facto tandem silentio, Scripturarum divinarum sunt lecta solemnia. Ubi autem ventum est ad mei sermonis locum, dixi pauca pro tempore et pro illius jucunditate lætitiæ. Nobiscum homo prandit, et diligenter nobis omnem sæ fraternæ calamitatis indicavit historiam. Sequenti itaque die post sermonem redditum, narrationis ejus libellum in crastinum populo recitandum promisi. Quod cum et Dominico Paschæ die tertio fieret in gradibus exedræ, in qua de superiore loquebar loco, feci stare ambos fratres cum eorum legeretur libellus. Intuebatur populus universus sexus utriusque, unam stantem sine deformi motu, alteram membris omnibus contremantem. Et qui ipsum non viderant, quid in eo divinæ misericordiæ factum esset, in ejus sorore cernebant. Videbant enim quid in illo gratulandum, quid pro illa esset orandum. Inter hæc recitato eorum libello de conspectu populi eos abire præcepi; et de tota ipsa causa aliquanto diligentius cœperam disputare, cum ecce me disputante voces aliæ de memoria martyris novæ gratulationis audiantur. Conversi sunt eo qui me audiebant, cœperuntque concurrere. Illa enim ubi de gradibus descendit in quibus steterat, ad sanctum martyrem orare perrexerat. Quæ mox ut cancellos attingit collapsa similiter velut in somnum sana surrexit. Dum ergo requireremus quid factum fuerit, unde strepitus lætus exsisterit, ingressi sunt cum illa in basilicam, ubi eramus, adducentes eam sanam de martyris loco. Tum vero tantus ab utroque sexu admirationis clamor exortus est, ut vox continuata cum lacrymis, non videretur posse finiri. Perducta est ad eum locum, ubi paulo ante steterat tremens. Exsultabant eam similem fratri, cui doluerant, remansisse dissimilem, et nondum fusas preces suas pro illa, jam tamen præviam voluntatem tam cito exauditam esse cernebant, exsultabant in Dei laudem voces, sine verbis, tanto sonitu, quantum aures nostræ ferre vix possent. Quid erat in cordibus exsultantium, nisi fides Christi pro quo Stephani sanguis effusus est?

Quod autem dicit sanctum Petrum cæterosque.

apostolos a ministerio solvendi ac ligandi, hoc est, A
 judicandi in Ecclesia esse remotos, et illum aliosque
 sui pares in illorum successisse locum, quasi dignio-
 res atque efficaciores pro lassatis aut de aliqua con-
 victis falsitate substitutos, cum illi quod semel a Do-
 mino principaliter cum universitate Ecclesiae attribu-
 tum sit, hoc est iudices sanctae fieri Ecclesiae nun-
 quam esse desierint, aut per suam corporalem prae-
 sentiam judicando, aut per suam doctrinam quam
 vice sua posteris reliquerunt, quid enim quispiam
 rector Ecclesiae a semetipso, aut per se ipsum sine
 evangelica, vel apostolica, canonicave, qua inde
 emersit auctoritate judicare recte poterit, aut diffi-
 nire? Hoc autem subnectere nititur exemplo de
 Psalmis assumpto. *Pro patribus tuis nati sunt tibi
 filii, constituit eos principes super omnem terram* B
(Psal. XLIV, 17). Cum illud et de apostolis et de
 sanctis quibusque episcopis eorum scilicet successo-
 ribus recte intelligitur, sicut Apostolus ait: *Patres
 nostri sub nube fuerunt (I Cor. VI, 10)*. Et in Psalmo:
*Nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus
 est principatus eorum (Psal. CXXXVIII, 17)*. Fallor
 si hæc ita esse Augustinus non affirmat in exposi-
 tione Evangelii secundum Joannem dicens: *Hoc agit
 Ecclesia spe beata in hac vita ærumnosa; cujus Ec-
 clesiae Petrus apostolus propter apostolatam sui pri-
 matum gerebat figurata generalitate personam, quod
 enim ad ipsum proprie pertinet, natura unus homo
 erat, gratia unus Christianus, abundantiore gratia
 unus idemque primus apostolus. Sed quando ei dic-
 tum est: Tibi dabo claves regni cælorum, et quod-
 cumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis;
 et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in
 cælis (Matth. XVI, 19)*, universam significat Ecclē-
 siam, quæ in hoc sæculo diversis tentationibus velut
 imbribus, fluminibus, tempestatibus, quatitur et non
 cadit, quoniam fundata est super petram, unde Pe-
 trus nomen accepit. Non enim a Petro petra, sed
 Petrus a petra; sicut non Christus a Christiano, sed
 Christianus a Christo vocatur. Ideo quippe ait Do-
 minus: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam
 meam (Ibid. 18)*; quia dixerat Petrus: *Tu es Christus
 Filius Dei vivi (Ibid. 16)*. Super hanc ergo, inquit,
 Petram quam confessus es, ædificabo Ecclesiam
 meam; petra enim erat Christus, super quod funda-
 mentum etiam ipse ædificatus est Petrus. *Funda-
 mentum quippe aliud nemo potest ponere, præter id
 quod positum est, quod est Christus Jesus. Ecclesia
 ergo quæ fundatur in Christo, clavæ ab eo regni
 cælorum accepit in Petro, id est potestatem ligandi
 solvendi que peccata. Quod est enim per proprieta-
 tem in Christo Ecclesia, hoc est per significationem
 Petrus in petra, qua significatione intelligitur Chri-
 stus petra, Petrus Ecclesia. Hæc igitur Ecclesia
 duas vitas sibi divinitus prædicatas et commenda-
 tas novit, quarum est una in fide, altera in spe-
 cie; una in tempore peregrinationis, altera in
 æternitate mansionis; una in labore, altera in
 requie; una in via, altera in patria; una in ope-*

re actionis, altera in mercede contemplationis.
 Ista significata est per apostolum Petrum, illa
 per Joannem. Tota hic agitur ista usque in
 hujus sæculi finem et illic invenit finem: differtur
 illa complenda post hujus sæculi finem, sed in fu-
 turo sæculo non habet finem. Ideo dicitur huic, *Se-
 quere me*; de illo autem, *Sic eum volo manere donec
 veniam. Quid ad te? tu me sequere (Joan. XXI, 19,
 22)*. Quid enim est hoc quantum sapio, quid est? nisi
Tu me sequere, per imitationem perferendi tempora-
 lia mala; ille maneat donec sempiterna venio reddi-
 turus bona: quod apertius, ita dici potest: Perfecta
 me sequatur actio informata meæ passionis exem-
 plo, inchoata vero contemplatio maneat donec venio,
 perficienda cum venero. Nemo tamen istos insignes
 apostolos separet, et in eo quod significabat Petrus,
 ambo erant; et in eo quod significabat Joannes, ambo
 futuri erant: significando sequebatur iste, manebat
 ille; credendo autem, ambo mala presentia hujus
 miseriæ tolerabant. Ambo futura bona illius beatitu-
 dinis exspectabant. Nec ipsi soli, sed universa hoc
 facit sancta Ecclesia sponsa Christi, ab istis tenta-
 tionibus eruenda, in illa felicitate servanda. Sicut
 ergo nomen, honor, dignitas, officium evangelistæ
 ab Joanne non tollitur, licet hoc cum eo pariter Pe-
 trus et universitas sanctæ Ecclesiae sortiatur, ita
 nec Petrus primatum Ecclesiae et potestatem sol-
 vendi in ea ac ligandi sibi a Domino ob indubitatæ
 remunerationem fidei principaliter traditam amittit,
 quamvis eis Joannes cum integritate Ecclesiae in
 hoc ministerio, sicut prædictum est, societur. Hinc
 Augustinus: Omnibus igitur sanctis ad Christi cor-
 pus inseparabiliter pertinentibus, propter hujus vi-
 tæ procellosissimæ gubernaculum ad liganda et sol-
 venda peccata claves regni cælorum primus aposto-
 lorum Petrus accepit, eisdemque omnibus sanctis
 propter vitæ illius secretissimæ quietissimum sinum
 super pectus Christi Joannes evangelista discubuit,
 quoniam nec iste solus, sed universæ Ecclesiae ligat
 solvitque peccata. Nec ille in principio Verbum Deum
 apud Deum et cætera de Christi divinitate, et de to-
 tius divinitatis Trinitate atque unitate sublimia, quæ
 in illo regno facie ad faciem contemplanda, nunc
 autem donec veniat Dominus, in speculo atque in
 ænigmate contuenda sunt, quæ prædicando ructaret
 de fonte Domini pectoris solus bibit, sed ipse Do-
 minus ipsum Evangelium pro sua cujusque capaci-
 tate omnibus suis bibendum toto terrarum orbe dif-
 fudit. Caute autem humiliato et submisso corde ab
 episcopis, hic versus, *Pro patribus tuis, etc.*, legen-
 dus est et intelligendus. Imo vero velut indignos
 et minus idoneos semetipsos tanto debent censere
 ministerio quod spiritalis et excellentissimi viri, ac
 si impares, declinando et fugiendo accipere recusa-
 runt. Nec inde superbiendo vel insultando contra
 sanctos apostolos debent intumescere, sicut illorum
 oppugnator, adversarius, et contemptor vanissima
 inflatus elatione, et nimia temeritate præsumens
 inaniter gloriatur, cui et suis pariter similibus Isaias

comminatur dicens : *Vae vobis qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes (Isai. v, 21).* Item Apostolus : *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos (Rom. xii, 16).* Inde Gregorius exponens illam sententiam qua Dominus post resurrectionem suis ait discipulis : *« Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt (Joan. xx, 23),* lubet intueri, illi discipuli ad tanta onera humilitatis vocati, ad quantum culmen gloriæ sint perducti. Ecce non solum de semetipsis securi sunt, sed etiam alienæ obligationis potestatem relaxationisque accipiunt. Principatum superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent. Sic eos a Deo decebat erigi, quia tantum pro Deo concesserant humiliari. Ecce qui districtum Dei iudicium metuunt, animarum iudices sunt ; et alios damnant vel liberant, qui semetipsos damnari metuebant. Horum profecto nunc in Ecclesia episcopi locum tenent. Solvendi ac ligandi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur. Grandis honor, sed grave pondus istius est honoris : durum quippe est, ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, iudex vitæ fiat alienæ. Et plerumque contingit, ut hunc iudicii locum teneat, cui ad locum vitæ minime concordat. Ac sæpe agitur ut vel damnet immeritos vel alios ipse ligatos solvat ; sæpe in solvendis ac ligandis subditis suæ voluntatis motus, non autem causarum merita sequitur. Unde fit, ut ipsa hac ligandi et solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus, et non pro subjectorum moribus exercet. Proponit etiam exemplum de Ezechiel propheta ad confirmandum, quod nulli supplicanti ac pœnitendo laboranti de sanctorum meritis, vel intercessionibus confidendum sit (*Ezech. xiv, 14*). Noe, Daniel, et Job non liberabunt filium neque filiam. Ergo perversitas auctoritate sacræ Scripturæ non potest veraciter esse defensa neque firmata, licet ea hæretici adulterantes verbum Dei ad favendum suæ pravitati abutantur, et ad hoc eam violenter attrahere conentur. Dicit enim Propheta impios et prævaricatores perdurantes in sceleribus suis, nullo modo per aliorum quorumlibet sanctorum intercessionem sine sua propria solertia et labore a tormentis posse liberari. Hieronymus : *« Unde nec prævaricatorem filium martyr poterit liberare, nec sanctæ conversationis mater impudicæ filiz dabit præmia pudicitiz. Et e contrario parentum vitia filiis non nocebunt, sed anima quæ peccaverit ipsa morietur. Non solum autem sancti non liberabunt impios non agentes pœnitentiam de peccatis et iniquitatibus suis, sed nec ipse Deus. Unde Apostolus : Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit ? Secundum duritiam autem tuam, et cor impenitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus (Rom. ii, 4-6).* Pœnitentes autem et conversos affligentes se in fletu, et planctu, et elemosynis sua redimentes peccata, et inducentes presbyteros, et memorias sanctorum adeuntes,

A omnique diligentia satisfactioni insistentes, credimus a Domino per suam ineffabilem misericordiam, et per hæc exercitia posse liberari. Claudius ergo novus ac mirabilis philosophus, artium expers liberalium, totam suam industriam, atque sui subtilitatem ingenii ad dilaniandum, lacerandumque Christi corpus Ecclesiam exercet, et ob hoc jugiter certat, instat, studet, vigilat : dum antiqui magistri et spiritales philosophi, unicum et singulare studium hoc habuerint, laudare apostolos, hymnos et carmina in honorem martyrum sensu jucundo ac dulcisona modulatione componere, eorumque loca adire, suisque se intercessionibus summa cum veneratione ac devotione commendare. Quorum unus Paulinus episcopus vir eruditissimus et sanctissimus, sicut et B multi de eo testati sunt, nobilem librum quindecim carminibus distinctum in honore et laude sancti Felicis martyris edidit ; in quo quanta miracula et virtutes per ipsius merita et intercessionem, divina largiente clementia, ad suum fieri quotidie tumultum, et maxime die natalis ejus anniversario disseruit, non facile a quoquam excerpti aut deslorari potest, quia cuncta, flores, aromata, rosæ, lilia suaveolentia, ac melliflua sunt. Hoc autem modo primum ejusdem incipit carmen :

Inclyte confessor, meritis et nomine Felix,
 Mens pietate potens, summi mens accola cœli,
 Nec minus in totis experta potentia terris,
 Qui Dominum Christum non vincita voce professus
 Contemnendo truces mœnisti evadere pœnas,
 Devotamque animam tormenta per omnia Christo,
 Sponte tua jussus laxatis reddere membris,
 Liquisti vacuos rabidis lictoribus artus,
 Vectus in ætherium sine sanguine martyr honorem ;
 O pater, o domine, indignis licet annue servis,
 Ut tandem hanc fragili trahimus dum corpore vitam,
 Sedibus optatis, et qua requiescis in aula,
 Hunc liceat celebrare diem, pia reddere coram
 Vota, et gaudentes inter gaudere tumultus.
 Sit jam, quæso, satis merita impietate tulisse
 Hanc pœnam, tot jam quot te sine viximus annis,
 Sede tua procul, heu ! quamvis non mente remoti.
 Jam desideris immenso tempore fessis
 Consule : jam vel sero memor miserere tuorum,
 D Perque orbem, magni qui nos procul æquore ponti
 Disparat, obtritis quæ nos inimica retardant,
 Pande vias faciles ; et si properantibus ad te
 Invidus hostis obest, objecta repagula pelle
 Fortior adversis, et amicos provehe cursus.
 Seu placeat telluris iter, comes aggere tuto
 Esto tuis ; seu magna tui fiducia longo
 Suadeat ire mari, da currere mollibus undis,
 Et famulis famulos a puppi suggere ventos,
 Ut Campana simul, Christo duce, littora vecti
 Ad tua mox alacri rapiamur culmina cursu,
 Inque tuo placidus nobis sit limine portus.

Audiat nunc Vigilantianus inimicus crucis Christi,
 sacrarum violator imaginum, quod illustres viri sa-

pietia et sanctitate toto orbe eminentes, cuncta col-
laudant quæ ille vituperat; et credentes confir-
mant quæ ille incredulus negat; et iubent exerceri
quæ ille vetat per omnia dissimilis et contrarius
sanctæ orthodoxorum religioni et sapientiæ. *Quæ
enim est, ut ait Apostolus, participatio iustitiæ cum
iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ
autem conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fidei
cum infideli (I Cor. vi, 14, 15)?* Audiatur, inquam,
sanctos et sapientes viventes adhuc in carne orare
et rogare studiosissime ac devotissime sanctos ob-
itos, corpore defunctos, sed viventes cum Christo,
atque regnantes, ut dignarentur intervenire pro eis
ad Dominum. Audiatur eos sanctam Domini crucem,
sanctorum reliquias congruo, fidei et religioso cultu
laudare, diligere ac venerari. Hinc beatum Pauli-
num sanctitate et sapientia præditum, quasi quem-
dam pharum lucidissimum et turrin inexpugnabilem
imprimis prætendimus, qui plurima de hac ratione
luculentissimo, atque fecundissimo sermone disse-
ruit, ita inquit in sancti martyris Felicis car-
mine 2:

Tempus adest plenis grates tibi fundere votis.
O pater, o domine, indignis licet optimo servis
Tandem exoratum est inter tua limina nobis
Natale celebrare tuum. Tria tempore longo
Lustra cucurrerunt, ex quo solemnibus istis
Coram vota tibi, coram mea corda dicavi,
Ex illo qui me terraque marique labores
Distulerint a sede tua procul orbe remota,
Novisti; nam te mihi semper ubique propinquum,
Inter dura viæ, vitæque incerta, vocavi.
Et maria intravi, duce te: quia cura pericli
Cessit amore tui, nec te sine; nam tua sensi
Præsidia, in Domino superans maris aspera Christo,
Semper eo et terris te propter tutus et undis.

Idem in eodem.

Ecce vias vario plebs discolor agmine pingit:
Urbes innumeras una miramur in urbe.
O felix Felice tuo tibi præsule Nola,
Inelyta cive sacro, cœlesti firma patrono:
Post quæ ipsam titulos Romam sortita secundos.
Quæ prius imperio tantum, et victricibus armis,
Nunc et apostolicis terrarum est prima sepulcris.
Sis bonus, o Felixque tuis, Dominumque potentem
Exores, liceat placato munere Christi
Post pelagi fluctus, mundi quoque fluctibus actis,
In statione tua placido consistere portu.

Idem in carmine 3.

Hunc, precor, æterna nobiscum pace serenum
Posce diem: hoc iterum liceat gaudere reverso,
Annuaque hic, et vota tuis, et carmina festis
Reddere placati tranquillo numine Christi.
Hic amor, hic labor est nobis; hæc vota tuorum
Suscipe, commendaque Deo, ut cum sedula cura
Servitium nostrum longo tibi penderit ævo,
Tuuc demum placidos pietate laboris alumnos
Absolvat mittente manu; positasque tuorum

A Ante tuos vultus animas vectare paterno
Ne renuas gremio Domini fulgentis ad ora.

Idem in 4.

Da verbum de fonte tuo; tua non queo fari
Te sine: namque tui laus martyr, et tua laus est,
Qui facis Omnipotens homines divina valere
Fortiaque iulirmis superans, de carne triumphas.

Idem in 6.

Longa igitur mihi materies, quantumque erit ævi,
Tantum erit, et verbi super hoc quo dicere gesta
Felicis pateat, si copia tanta sit oris,
Quanta operum, meritique manet: nam tempore ab illo
Quo primum ista dies Felicem sine beato
Condidit, et carnem terris, animam dedit astris:
Ex illo prope cuncta dies operante videtur
B Confessore Dei, probat et sine corpore vivum
Christus, ut ostendat majorem in morte piorum
Virtutem, quam vim in vita superesse malorum.

Idem in eodem.

Postquam depositum tumulandi in sede feretrum,
Certatim populus pietatis circumfusus
Undique densato cœtu sic membra coronat,
Religiosa pie pugna exercetur amantum:
Quisque alium premere et propius consistere certat
Reliquis, corpusque manu contingere gaudet.
Nec satis est vidisse semel, juvat usque morari,
Luminaque expositis, et qua datur oscula membris
Figere; dat meritam Christo plebs consona laudem.

Idem in eodem.

Facta igitur rata justa pium texere sepulcro
C Funus; at in sanctis divinitus insita membris
Gratia non potuit cum carne morique tegique.
Illico, sed positus ex ossibus emicuit lux,
Quæ medicis opibus meriti dare signa potentis
Hactenus ex illo non unquam tempore parcat.
Et toto, quo mundus erit, fulgebit in ævo,
Lux eadem sancti cineris per sæcula custos.

Idem in eodem.

Quæ tamen, ampla licet, vincuntur culmina turbis;
Quod crescente fide superundat gratia Christi,
Quæ populis medico Felicem munere præstat
Vivere. Qui perstans etiam post corporis ævum
Præsidet ipse suis sacer ossibus; ossaque sancti
Corporis e tumulo non obsita pulvere mortis,
Arcano æternæ sed prædita semine vitæ,
Vivificum spirant animæ victricis odorem;
Quo medicina potens datur exorantibus ægris.
Quanta resurgentis virtus et gloria cinget,
Conjectare licet cum gloria tanta sepultos
Ambiat, et quanto rediviva decore micabunt
Corpora, in obscuris cum sit lux tanta favillis?
Quid nobis miseris horum præstare coronæ
Sufficiant, quorum et cineres dant commoda vivis?

Idem in eodem.

Namque vides quod agas tibi adhuc superesse, sed
[in me,
Qui prope cæcatis oculis tua cominus asto
Limina; nam multo mersi mea lumina flotu,
Non solum damno, sed et later gaudia plorans.

Dempisti causam lacrymarum, tolle modo orta
Vulnera de lacrymis; miseratus, sancte, meorum
Damna boum, miserare itidem modo damna ocu-

[lorum

Donatis reduces pecudes mihi, rursus et illis
Redde meos oculos. Nam quid iuvat esse reductos,
Si languente acie præsens præsentiibus absim?
Talia præsenti populi risere querentem
Sed procul admotæ secreti martyris aures
Suscepere pias ab inepto supplice voces,
Moxque reflecta sacram senserunt lumina dextram.
Inde domum gaudens oculis bubusque receptis,
Collaudante Deum populo remeabat, et illum
Læta sequebatur gemini victoria voti.

Idem in carmine 7.

Sancte, precor, succurre tuo: scio quia proximus B
[astas,

Et de contigua missis hunc auribus æde
Audisti, Felix, fletum infelicis alumni.
Sive modo excelso lateri conjunctus adhæres
Ante thronum magni regis confessus, amicus,
Pauperis hanc venerande tui trans nubila vocem
Accipis aure Dei, neque temnis, sed petis illic
Quam mihi deportes Christo miserante salutem.

Idem in eodem.

Ipsa opifex, lux nostra, Deus, Felicis amici
Natalem tanta voluit decorare medela;
Ut confessoris meritum sublime potenti
Munere monstraret, non ut cumularet honorem
Martyris hoc opere, ingentes cui contulit olim
Nobilibus titulis benedicto nomine palmas,
Quas indefessis in eo virtutibus omni
Tempore continuat Domini clementia Christi.
Sed nobis voluit specialem tempore in isto
Lætitiâ donare Deus, propriique patroni
Tale aliquid propriis operans signum dare servis.

Idem in carmine 8.

Forte magis pietas nobis dabit ista salutem,
Si nostras ideo libeat deponere curas,
Ut confessori lætantia corda feramus,
Cujus honore Deus gaudet, quia martyr honorem
Contempsit proprium Domini pro nomine Christi,
Vilior ipse sibi, ut Christo pretiosior esset.

Idem in eodem.

Ut quondam hos habuit vetus ætas, si modo nostra
Felicem sortita salus, petat omne quod audet,
Quodque cupit, tali speret confisa patrono
Sancte, Deo dilecte, Dei tu dextera, Felix,
Esto precor nobis tu munitissima turris.

Idem in eodem.

Sed velut æternos pueris recinentibus hymnos,
Roscidus accensus discussit spiritus ignes
Sic nobis placido Felicis gratia flatu,
Aspirante Deo, bellorum temperet ignes,
Ortaque Romuleis reprimens incendia terris,
Sollicitos placida jam pace refrigeret æstus,
Fessaque restinctis absolvat pectora curis.

Idem in eodem.

Quidam homo non longum tempus tam prodigiali

A Dæmone distentus fuit, ut jam non modo notos
Ille cibos hominum, vel si congesta daretur
Multa mensa dape, in facili consumeret hausta
Verum et gallinas habitantum limine raptas,
Mox ut sustulerat rabido discerperet ore,
Et pluma incoctas non suffocante voraret.
Quin et funeream saniem sitiēbat, et ossa
Lambēbat, pecudum projecta cadavera mandens,
Obscenus conviva canum. Hic modo dæmone tanto,
Sobrius, ecce procul conductum exercet agellum.
Et curante Deo sancta Felicis in aula
Redditus ipse sibi, claro satis indice monstrat
Felicem meritis et Christi nomine fortem.

Idem in carmine 9.

B Salve, chara dies, salve, mihi lux mea, salve,
Semper festa mihi; sed in hoc mihi clarius anno
Orta refulsisti, quia cum Felicis honore
Nictetam revehis, sanctorum ut amore duorum
Binum habeam natalem hodie, quo corpore sumpti
Martyris excessum celebrans et corpore prompti

Idem in eodem.

Ipsa nunc Felice opus est, et in hoc mihi munus
Sumat, ut a Christo, mihi quas impertiat ipse,
Ut digne sibi grater opes. Et nunc mihi vellem
Viva perennis aquæ manarent flumina ventre
Ut non ore meo, sed Christi munere possem
Lætitiâ enarrare meam, quæ munere Christi
Uberius solito placidum mihi pectus inundat.

Idem in eodem.

C Nam quasi contiguata sacris cœnacula tectis,
Spectant de superis altaria tuta fenestris,
Sub quibus intus habent sanctorum corpora sedem,
Namque et apostolici cineres sub cœlesti mensa
Depositum, placidum Christo spirantem odorem
Pulveris inter sancta sacri libamina reddunt.
Hic pater Andreas, hic qui piscator ad Argos
Missus vaniloquas docuit mitescere linguas.

Idem in eodem.

Hic et Nazarius martyr, quem munere fido
Nobilis Ambrosii substrata mente recepi,
Culmina Felicis dignatur, et ipse cohospes
Fraternasque domos privatis sedibus addit.
Quamvis sancti omnes, toto simul orbe per unum
Sint ubicunque Deum: quo præsantantur ubique,
Corporis ut sua membra Deo, sed dedita sanctis
Sunt loca corporibus; neque tantum qua jacet ora
Totum corpus, ibi positum gratia vivit
Sed quacunquē pii est pars corporis, et manus exstat
Contestante Deo meriti documenta beati
Magna et in exiguo sanctorum pulvere virtus
Clamat apostolici vim corporis, indice verbo.
His igitur vicinis erit quicunque supernis
Custus ager tectis, et qui procul advena recto
Percitus affectu sanctas properarit ad ædes,
Cum velit oratum Christo secretus adire
Sive die seu nocte velit sua promere vota,
Impiger attiguo de limine prodeat hospes.

Idem in eodem.

Quod superest ex his quæ facta et picta videmus,
Materiam orandi pro me tibi suggero poscens,
Rem Felicis agens ut pro me sedulus ores.
Et decet, ut quem mente pia comitaris, eundem
Et mentis facie referas animoque sequaris
Par in amore mei; nec enim miser ambigo amari
Martyre, vel modici dignatus amore catelli,
Cum mihi vita, domus, res, gratia, gloria, panis,
Sit Felix donante Deo; quo præsule posce
Montibus in sanctis mea fundamenta locari,
Et cœptam peragi irrupto molimine turrim.

Idem in carmine 18.

Sidera si cœlo, si possunt gramina terris
Defore, mella favis, aqua fontibus, uberibus lac;
Sic poterant linguis laudes cessare piorum
In quibus et vitæ virtus, et gloria mortis
Ipse Deus; pro quo vitam voluere pacisci
Et moriendo piam sancire fidem populorum.

Idem in eodem.

Horum de numero procerum confessor in ista
Urbe datus Felix longe, lateque per orbem
Nominis emicuit titulo: sed Nola sepulti
Facta domus, tanquam proprio sibi sidere plaudit:
Omnis enim quacunque manet mandatus in ora
Martyr, stella loci simul et medicina colentum est.
Namque tenebrosam veteri caligine mundam,
Languentesque animas miseratus in orbe Creator,
Sic sua disposuit terris munimenta piorum,
Sparsit ut astrorum nocturno lumina cœlo.

Idem in eodem.

Hos igitur nobis cupiens avertere morbos
Omnimedens Dominus, sanctos mortalibus ægris
Per varias gentes medicos pietate salubri
Edidit; utque suam divina potentia curam
Clarius exereret, potioribus intulit illos
Urbibus; et quosdam licet oppida parva retentent
Martyres, ad proceres Deus ipsos mœnibus amplis
Intulit, et paucas functos divisit in oras;
Quos tamen ante obitum toto dedit orbe magistros;
Inde Petrum et Paulum Romana fixit in urbe,
Principibus quoniam medicis caput orbis egebat.

Idem in eodem.

Sic Deus et reliquis tribuens pia munera terris,
Sparsit ubique loci magnas sua membra per urbes.
Sic dedit Andream Parthis, Ephesoque Joannem,
Ut simul Europam atque Asiam curaret in illis,
Discuteretque graves per lumina tanta tenebras.
Parthia Matthæum complectitur, India Thomam,
Lebbæum Libyes, Phryges acceperunt Philippum,
Creta Titum sibi sumpsit, et Antiochia et Ostia
[Lucam,
Marcus, Alexandria, tibi datus, ut bove pulso.

Idem in eodem.

At Carthago potens Cypriano martyre gaudet,
Cujus ex ore simul profusi et sanguine fontes
Fecundaverunt Libyæ sitientis arenas.

Idem in eodem.

Nec minor occiduis effulsi gratia terris,

A Ambrosius Latio, Vincentius exstat Hiberis,
Gallia Martinum, Delphinum Aquitania sumpsit,
Multaque præterea per easdem largiter oras
Semina sanctorum positis diffusa sculpcris
Illustrant totum superis virtutibus orbem.

Idem in eodem.

Sic itaque et nostra hæc Christi miserantis amore
Felicis meruit muniri Nola sepulcro,
Purgarique simul; quia cæcis mixta ruinis
Orbis, et ipsa moriens in nocte jacebat.

Idem in eodem.

Personæ exululant poenis qui numine falso
Di fuerant; et qui mentito nomine vivos
Ante Dei cultum sibi nil cœlestis videntes
Dediderant homines, hi nunc ubi lumine Christi
B Vera fides patuit, non possunt ferre sepultos.

*Idem in carmine 13 de Gothorum exercitus cum suo
rege interitu.*

Pluribus hæc etenim causa est curata patronis,
Ut Romana salus, et publica vita maneret,
Hic Petrus, hic Paulus proceres, hic martyres omnes,
Qui simul innumeros magnæ tenet ambitus Urbis,
Quosque per innumeræ diffuso limite gentes,
Intra Romuleos veneratur Ecclesia fines,
Sollicitas simul impenso duxere precatu
Excubias. Felix meus his velut unus eorum
In precibus pars magna fuit; sed summa petiti
Muneris ad cunctos nulli privata refertur.

Idem in 14.

C Nunc ad te, venerande parens, æterne patronæ
Susceptor meus, et Christo charissime Felix,
Gratificas verso referam sermone loquelas.
Multa mihi variis tribuisti munera donis,
Omnia præsentis vitæ rem spemque futuræ
Quæ pariunt tibi memini debere: cui me
Mancipium primis donavit Christus ab annis.
Si mihi flumineis facundia curreret undis,
Oraque mille forent centenis persona linguis
Forte nec his opibus collato fonte reffectus,
Omnia Felicis percurrere munera possem
Quanta suo Dominus donavit Christus amico,
Et mihi confessor famulo transmisit alumno.

Idem in eodem.

Si prima repetens ab origine cuncta revolvam,
D Quæ pietate pari vario mihi præstitit ævo,
Ante queam capitis proprii munerare capillos
Quam tua circa me, Felix bone, dona referre.

Idem in eodem.

Incolumi solio et nunquam rimante sepulcro
Undique vallatum solido munimine corpus
Martyris et meriti nullis patuisse placis:
Et dignum retinere suæ pia carnis honorem
Ossa, quia sanctis nunquam desistit adesse
Spiritus: unde piis stat gratia viva sepulcris,
Quæ probat in Christo cunctos sine morte sepultos
Ad tempus placido sopiri corpora somno.

Idem in 15.

Ver age carminibus: suat articulata modestis
Vox numeris; ades, o dives, mihi causâ loquendi

Felix, et tacito mea corda illabere flatu.
Spiritus ore meo curret tuus; esto meis fons
Eloquii; ego vero tuis ero fistula rivis,
Quos mihi præbueris divini a flumine verbi.

Idem in eodem.

Surge igitur, blandoque meum spiramine pectus
Ingredere, o Felix pater, et domine, atque patrone;
Tu domus et medicina mihi, et sapientia Felix:
Tu nunc obtusam mihi longa per otia mentem
Exacue ignito vegetans mea lumine corda.

Idem in eodem.

Sed mihi non isto fundendus in æquore sermo est,
Ut per sanctorum merita aut miracula curram,
Et quæ per sanctos omnes ab origine rerum
Præstat agitque Deus, versu pertexere coner,
Quæ nec mens humana capit, nec lingua profari
Et quid in hoc mirum, si charta volumine toto
Non capiat quæ nec mundus capit, omnia totus?
Major enim mundo mundi sator, ipse Deus rex,
Qui terram cælumque implet, quem non capit iste
Mundus, eum capiunt sancti non corporis amplo
Sed pietate humiles, et mundo corde capaces.

Idem in eodem.

Nunc itaque ut divina mei bene gesta patroni
Felicis referam, vel quæ mihi commoda vitæ
Contulerit, vel quæ multis ope cœlitæ præstans,
Muneribus conferre piis non desinit omni
Pene die, variis tribuens pia munera signis:
Christum laudari meritorum postulat ordo.
Non hominem, sed eum potius laudare videbor,
Quo Felix auctore potens, venerabile nomen
Obtinet, et medicas dat opes, quibus ægra revisit
Corpora, captivasque animas vi dæmonis atri
Absolvit superante Deo: nec in hac ope tantum
Munificus Felix operatur munera Christi,
Et de vipereo fortissimus hoste triumphat.

Item ut magis miretur lividus accusator, imo ut
fremat et tabescat, audiat Paulinum, ut ait Augu-
stinus, Nolanum episcopum, ex opulentissimo divite
voluntate pauperrimum, et copiosissime sanctum,
de sapientiæ scientia non inflatum, sed humiliatum:
quia charitatis ardore erat flagratus et ejus ornatu
ædificatus. Audiat, inquam, talem Paulinum ita di-
centem in sua epistola ad Sulpitium Severum:
« Eritæ, quæso, tempus illud, et illucescet ille ali-
quando dies, quo fraternitatem tuam, comite electo-
rum Dei cohortè, venientem, in gremio jam commu-
nis patroni dominædii mei Felicis exoptiam? » Idem
ad eundem in epistola de pallioli: « Tugurium vero
nostrum, quod a terra suspensum cœnaculo, una
porticu cellulis hospitalibus interposita, longius ten-
ditur, quasi dilatatum gratia Domini non solum
sanctis qui illam plurimi comitabantur, sed etiam
divitum illorum catervis non capaces angustias
præbuit; in quo personis puerorum ac virginum
choris vicina dominædii nostri Felicis culmina re-
sultabant. » Idem ad eundem de sancto Claro pres-
bytero comite sancti Martini: « Itaque sanctæ ipsius

A memorizæ versus, non quia aliquid divinis ejus me-
ritis dignum loqui possem, sed ut studium plurimæ
in illius anima charitatis exprimerem, ausus sum
facere et unanimitati tuæ mittere. Quos tu coram
Domino sanctæ et cohospitanti tecum semper in
Domino animæ ejus recitans, excusabis audaciam
meam et commendabis obsequium. »

Presbyter hic situs est meritis et nomine Clarus,
Martino studiis comes, et meriti modo consors.
Digna pio domus est altaria, sub quibus artus
Conditur exanimos, nam spiritus æthere gaudet,
Discipulumque pari sociat super astra magistro.

Clare fide, præclare actu, clarissime fructu,

Qui meritis titulum nominis æquiparas,
Casta tuum digne velant altaria corpus,

B Ut templum Christi contegat ara Dei.

Sed quia tu non hac qua corpus sede teneris,

Qui meritis superis spiritus involitas.

Sive patrum sinibus recubas, Dominaive sub ara

Conderis, aut sacro pasceres in nemore;

Qualibet in regione poli situs aut paradisi,

Clare, sub æterna pace beatus agis;

Hæc peccatorum bonus accipe vota rogantium,

Ut sis Paulini Therasiæque memor.

Dilige mandatos interveniente Severo

Quos ignorasti corpore sic meritos.

Unanimitatis communis amor sit, fomes utrisque

Perpetui summo fœderis in Domino.

Non potes implicitos divellere; si trahis unum,

Unus adhærentem, qua rapitur, rapiet.

C Ergo individuos pariter complectere fratres,

Utque sumus, sic nos dilige participans.

Sic Deus accivit, sic nos Martinus amavit;

Sic et tu pariter, Clare, tuere pares.

Non meritis sed amore pares; tu, sancte, valebis,

Exorare, pares et meritis fieri.

Si cum Martino socia pietate labores,

Ut vincant vestræ crimina nostra preces.

Et simul in vestri ducamur sorte Severi,

Vestraque nos ambos protegat ala sinu.

Idem de his tribus pariter in unum collectis, hoc
est de sancta pictura, et divina cruce, sacrisque
sanctorum reliquiis, de quibus blasphemator quasi
alter immanior tartareus Cerberus rabida tria gut-
tura pandens trifauci perstrept latratu, et velut æ-
tiger olidusque hircus vitem amœnam Christi et suæ
Ecclesiæ discerpere, et cicatricem ei fœdam indli-
gere venenoso dente conatur, ita disseruit: « Quod
si Dominus desiderium animæ vestræ fecerit secun-
dum fidem vestram, adjiciens ornatui et sanctifica-
tioni operum vestrorum, ut sacros cineres de bene-
dictis gloriosorum apostolorum aut martyrum reli-
quiis adipiscamini (quia hujus voti præsumptione
vos aliam apud Primiliacum nostram, et priore
majorem basilicam preparasse cognovimus), dignum
opere fidei vestræ, et operis fideliter elaborati de-
dicatione procul dubio celeberrima, sanctorum quoque
reliquiis decens arbitramur, ut hoc etiam quod de
cruce misimus, pariter depositum sacramque ve-

neremini. Quod si ita placuerit, placitum vestrum A versus suamque adhortans animam, ait in præfatione
hi, si videbitur, versiculi nuntiabunt. »

Divinum veneranda tegunt altaria fœdus,
Compositis sacrum cum cruce martyribus.
Cuncta salutiferi coeunt martyria Christi,
Crux, corpus, sanguis, martyr is ipse Deus.
Namque Deus semper vobis sua munera servat,
Atque ubi Christus, ibi Spiritus et Pater est.
Sic ubi crux, et martyr ibi; qua martyris et crux,
Martyrii sanctis, quæ pia causa fuit.
Illa cibum vitæ mortalibus, illa coronas,
Quæ Domino famulos participant, peperit.
In cruce fixa caro est, qua pascor, de cruce sanguis
Ille fluit, vitam quo bibo, corda lavo.
Christe, tuo coeant simul hæc tua dona Severo,
Portitor et testis sit crucis iste tuæ.
Carne tua vivat, tuus illi pocula sanguis
Præbeat, in verbo vivat, agatque tuo,
Quaque tuum socio Martinum ascendere Claro
Vidit et ipse tuo munere vectus eat.

« Si vero magis placeat vobis hanc de cruce benedictionem ad quotidianam tutelam atque medicinam in promptu habere, ne semel condita in altario non semper ad manum, ut usus exigit, præsto sit, sufficit et illa ad basilicæ consecrationem gratia, scilicet Dominus cum apostolis et martyribus; quorum venerandus cinis, si sine crucis consortio subijciatur altaribus, hic opertos titulus indicavit :

Pignora sanctorum divinæ gloria mensæ
Velat apostolicis edita corporibus,
Spiritus et Domini medicis virtutibus instat,
Per documenta sacros viva probat cineres.
Sic geminata piis aspirat gratia votis,
Iuxta martyribus desuper acta sacris.
Vota sacerdotis, viventium et commoda, parvo
Pulvere sanctorum mors pretiosa juvat. »

Idem de eisdem ternis sacris.

Verum hanc quoque basiliculam de benedictis apostolorum et martyrum reliquiis sacri cineres in nomine Christi sanctorum sancti, et martyrum martyris, et dominorum Domini consecrabunt: ipse enim testatus est se vicissim confessorum suorum confessorem futurum. Ideo super hac præter picturam gratia geminatus est titulus de pictura :
Sanctorum labor et merces sibi rite cohærent,
Ardua crux pretiumque crucis sublimis corona.
Ipse Deus nobis princeps atque corona
Inter floriferi cœlestis nemus paradisi
Sub cruce sanguinea niveo stat Christus in agno,
Agnus ut ianocua injusto datus hostia letho.
Alite quem placida sanctus perfundit hiantem
Spiritus, et rutila Genitor de nube coronat.

Item Aurelius Prudentius Clemens, vir consularis ac Hiberorum eruditissimus, eodem fidei ac devotionis studio flagrans, multa de sanctorum laudibus intercessionibusque postulandis metrico textu composuit. Hinc mira humilitate substernendo ad se con-

libri καθημεριων.

Atqui sine sub ultimo
Peccatrix anima stultitiam exuat.
Saltem voce Deum concelebrat, si meritis nequit.
Hymnis continuat dies,
Nec vox ulla vocet, quin Dominum canat.
Pugnet contra hæreses, catholicam discutiat fidem.
Conculcet sacra gentium,
Labem, Roma, tuis inferat idolis.
Carmen martyribus devoveat, laudet apostolos.
Hæc dum scribo vel eloquor.
Vinculis utinam corporis emicem.
Liber, quo tulerit lingua sono mobilis ultimo!

Idem in Romani martyris carmine.

B Vellem, sinister inter hædorum greges
Ut sum futurus, eminus dignoscerer
Atque, hoc precante, diceret rex optimus :
Romanus orat : transfer hunc hædum mihi;
Sit dexter agnus, induatur vellere.

Idem in hymno sanctorum martyrum Emitherii et Chelidonii Calagurritanorum.

Scripta sunt cœlo duorum martyrum vocabula,
Aureis quæ Christus illic adnotavit litteris,
Sanguinis notis, et idem scripta terris tradidit.

Pollet hoc felix per orbem terra Ibera stemmate,
Hic locus dignus tenendis ossibus visus Deo,
Qui beatorum pudicus esset hospes corporum.

Hic calentes hausit undas cæde tinctus duplici.
Illitas cruore sancto nunc arenas incolæ

C Confrequentant obsecrantes voce, votis, munere.
Exteri nec non et orbis huc colonus advenit;
Fama nam terras in omnes percucurrit proditrix,
Hic patronos esse mundi, quos precantes ambient.
Nemo puras hic rogando frustra congressit preces;
Lætus hic tersis revertit supplicator fletibus,
Omne quod justum poposcit impetratum sentiens.
Tanta pro nostris periculis cura suffragantium est,
Non sinunt, inane ut ullus voce murmur fuderit;
Audiunt, statimque ad aurem regis æterni ferunt.
Inde larga fonte ab ipso dona terris influunt,
Supplicium causas petitis quæ medelis irrigant.
Nil suis bonus negavit Christus unquam testibus.

Idem in eodem.

D Cæsaris vexilla linquunt, eligunt signum crucis,
Proque ventosis draconum, quos gerebant, palliis,
Præferunt insigne lignum, quod draconem subdidit.

Idem in eodem.

His modis spurcum latronem martyrum virtus
[quatit;
Hæc coercet, torquet, urit, hæc catenas incutit;
Prædo vexatus relictis se medullis exiit.
Linqvit illasam rapinam; faucibus siccis fugit;
Ungue ab imo usque ad capillum salva reddidit omnia.
Confitens ardere sese: nam gehennæ est incola.

Quid loquar purgata longis alba morbis corpora?
Algidum cum decoloros horror artus concutit;
Hic tumor vultum relinquit, hic color verus reddit.
Hoc bonum Salvator ipse quo fruamur præstitit.

Martyrum cum membra nostro consecravit oppido, A
Sospitant quæ nunc colomos quos Iberus alluit.

Idem de sancti Laurentii passione verbis orantis ait :

Absterge, Christe, hoc dedecus,
Emitte Gabriel tuum,
Agnoscat ut verum Deum
Errans Julica cæcitas.

Et jam tenemus obsides
Fidissimos hujus spei ;
Hic nempe jam regnant duo
Apostolorum principes.

Alter vocator gentium,
Alter cathedram possidens
Primam, recludit creditas
Æternitatis januas.

Discede, adulter Juppiter,
Stupro sororis oblite,
Relinque Romam liberam,
Plebemque jam Christi fuge .

Te Paulus hinc exterminat,
Te sanguis exturbat Petri,
Tibi id quod ipse armaveras,
Factum Neronis officit.

Idem in eodem.

O ter quaterque et septies,
Beatus Urbis incola,
Qui te ac tuorum eominus
Sedem celebrat ossium,

Cui propter advolvi licet,
Qui fletibus spargit locum,
Qui pectus in terram premit,
Qui vota fundit murmure.

Nos Vasco Iberus dividit
Binis remotos Alpibus
Trans Cottianorum juga,
Trans in Pyrenas ninguídos.

Vix fama nota est, abditis
Quam plena sanctis Roma sit,
Quam dives urbanum solum
Sacris sepulcris floreat.

Sed qui caremus his bonis
Nec sanguinis vestigia
Videre coram possumus,
Cæcæ intuemur eminus.

Idem in ejusdem sine passionis.

Quæ sit potestas credita,
Et muneris quantum datum,
Probant Quiritum gaudia,
Quibus rogatus annuis.

Quod quisque supplex postulat,
Fert impetratum prospere ;
Poscunt, litantur, indicant,
Et tristis aut ullus redit.

Ceu præsto semper adsies,
Tuosque alumnos urbicos
Lactante complexus sinu
Paterno amore nutrias.

Hos inter, o Christi decus,

PATROL. CV.

Audi, et poctam rusticum
Cordis fatentem crimina,
Et facta prodentem sua.

Indignus agnosco et scio,
Quem Christus ipse exaudiat,
Sed per patronos martyres
Potest medelam consequi.

Audi, benignus, supplicem
Christi reum Prudentium,
Et servientem corpori,
Absolve vinculis sæculi.

Item in fine hymni sanctæ Eustatiæ.

Carpite purpureas violas,
Sanguineosque crocos metite :
Non caret his genialis hiems,
Laxat et arva tepens glacies,
Floribus ut cumulet calathos.

Ista comantibus e foliis
Munera, virgo puerque, date ;
Ast egoserta choro in medio
Texta feram pede dactylico,
Vilia, marcida, festa tamen.

Sic venerarier ossa libet,
Ossibus altare et impositum,
Illa Dei sita sub pedibus
Prospicit hæc, populosque suos
Carmine propitiata fovet.

Idem in passione sancti Vincentii martyris.

Felix amœni littoris
Secessus ille, qui sacra
Fovens arenis viscera
Viem sepulcri præbuit.

Dum cura sanctorum pia
Deslens adornat aggerem,
Tumuloque corpus creditum
Vitæ reservat posteræ.

Sed mox subactis hostibus,
Jam pace justis reddita,
Altar quietem debitam
Præstat beatis ossibus.

Idem in eadem passione.

Adesto nunc, et percipe
Voces precantum supplices,
Nostris reatus efficax
Orator ad thronum Patris.

Per te, per illum carcerem,
Honoris augmentum tui,
Per vincla, flammam, unguas,
Per carceralem stipitem,

Per fragmen illud testeam,
Quo parta crevit gloria,
Per quem trementes posteris
Exosculamur lectulum.

Miserere nostrarum precum,
Placatus ut Christus suis
Inclinat aurem prosperam,
Noxas nec omnes imputet.

Si ritè solemnem diem

Veneramur ore, pectore,
 Si sub tuorum gaudio
 Vestigiorum sternimur.
 Paulisper huc tu illabere,
 Christi favorem deferens,
 Sensus gravati ut sentiant
 Levamen indulgentiæ.

Idem de hymno sanctorum XVIII martyrum Cæsar-Augustanorum.

Bis novem noster populus sub uno
 Martyrum servat cineres sepulero
 Cæsaraugustam vocitamus urbem
 Res cui tanta est.
 Plena magnorum domus angelorum,
 Non time mundi fragilis ruinam,
 Tot sinu gestans simul offerenda
 Munera Christo.

Cum Deus dextram quatiens coruscam,
 Nube subnixus veniet rubente,
 Gentibus justam positurus æquo
 Pondere libram.

Orbe de magno caput excitata
 Obviam Christo properanter ibit
 Civitas quæque pretiosa portans
 Dona canistris.

Afra Carthago tua promet ossa,
 Ore facundo Cypriane doctor;
 Corduba Ascisculum dabit, et Zoellum,
 Tresque coronas.

Tu tribus gemmis diadema pulchrum
 Offeres Christo genitrix piorum,
 Tarraco, intexit cui Fructuosus
 Sutile vinclum.

Nomen hoc gemmæ strophio illigatum est;
 Emicant juxta lapides gemelli,
 Ardet et splendor parilis duorum
 Igne corusco.

Parva Felicis decus exhibebit
 Artubus sanctis locuples Gerunda,
 Nostra gestabit Calagurris ambos,
 Quos veneramur.

Barchinon claro Cucufate freta
 Surget, et Paulo speciosa Narbo,
 Teque præpollens Arelas habebit,
 Sancte Genesi.

Lusitanorum caput oppidorum
 Urbs adorata cineres puellæ
 Obviam Christo rapiens, ad aram
 Porriget ipsam.

Sanguinem Justi cui pastor hæret,
 Ferculum duplex, geminumque donum
 Ferre Complutum gremio juvalit.
 Membra duorum.

Ingeret Tingis sua Cassianum,
 Festa Massylum monumenta regum,
 Qui cinis gentes domitas coegit
 Ad juga Christi.

Idem post pauca.

Hoc colunt cives, velut ipsa membra

A Cespes includat suos, et paterno
 Servet amplectens tumulo beati
 Martyris ossa.

Idem in fine ejusdem passionis.

Nos pio fletu, date, perluamus
 Marmorum sulcos, quibus est operata
 Spes, ut absolvat retinaculorum
 Vincla meorum.

• Sterne te totam generosa sanctis
 Civitas mecum tumulis, deinde
 Mox resurgentes animas, et artus
 Tota sequeris.

Idem in fine passionis sanctæ Agneis.

O virgo felix, o nova gloria,
 Cœlestis arcis nobilis incola,
 Intende nostris colluvionibus,
 Vultum gemello cum diademate;
 Cui posse soli Cunctiparens dedit
 Cum vel ipsum reddere fornicem.
 Purgabor oris propitiabilis
 Fulgore nostrum si jecur impleas.
 Nil non pudicum est, quod pia visere
 Dignaris, almo vel pede tangere.

B

Idem in hymno beatorum martyrum, Fructuosi episcopi Tarraconensis, et Augurii atque Eulogi diaconorum.

Tum de corporibus sacris favillæ,
 Et perfusa mero leguntur ossa,
 Quæ raptim sibi quisque vindicabat.

C

Fratrum tantus amor domum referre
 Sanctorum cinerum dicata dona,
 Aut gestare sinu fidele pignus.

Sed ne reliquias resuscitandas,
 Et mox cum Domino simul futuras,
 Discretis loca dividant sepulcris,
 Cernentur niveis stolis amicti,
 Mandant restitui, cavoque claudi
 Mixtum marmore pulverem sacrandum.

O triplex honor, o trifforme culmen,
 Quo nostræ caput excitatur urbis,
 Cunctis urbibus eminens Iberis!

Exsultare tribus libet patronis,
 Quorum præsidio foventur omnes,
 Terrarum populi Pyrenæarum.

D *Idem in passione sancti Cassiani Forocornetiensis.*

Hic mihi, cum peterem te, rerum maxima Roma,
 Spes est oborta prosperum Christum fore.

Stratus humi, tumulo advolvebar, quem sacer or-
 [nat

Martyr dicato Cassianus corpore.

Dum lacrymans mecum reputo mea vulnera, et
 omnes

Vitæ labores, ac dolorum acumina,
 Erexī ad cœlum faciem; stetit obvia contra
 Fucis colorum picta imago martyris,
 Plagas mille gerens, totos lacerata per artus.

Idem post pauca.

Æditus consultus ait: Quod prospicis, hospes,
 Non est inanis, aut anilis fabula.

Historiam pictura refert, quæ tradita libris,
Veram vetusti temporis monstrat fidem.

Idem in fine ejusdem passionis.

Hæc sunt quæ liquidis expressa coloribus, ho-
[spes,

Miraris : ista est Cassiani gloria.

Suggere, si quod habes justum, vel amabile vo-
[tum,

Spes si qua tibi est, si quid intus æstuas.

Audit, crede, preces martyr prosperrimus omnes,
Ratasque reddit, quas videt probabiles.

Parco, complector tumulum, lacrymas quoque
[fundo,

Akar tepescit ore, saxum pectore.

Tunc arcana mei percenseo cuncta laboris;
Tunc quod petebam, quod timebam murmuro.

Et post terga domum dubia sub sorte relictam,
Et spem futuri forte nutantem boni.

Audior, Urbem adeo, dextris successibus utor;
Domum revertor, Cassianum prædico.

Fortunatus similiter sanctos, et eorum memorias
laudando et honorando, suis devote et fideliter se
orationibus commendantes posse adjuvare et credi-
dit, et docuit. Hinc de basilica sancti Gregorii enar-
rans ait :

Qui virtute potens Orientis in axe sepultus,

Ecce sub occiduo cardine præbet opem.

Ergo memento preces, et reddere vota, viator,

Obtinet hic meritis quod petit alma fides.

Idem de sancto Mauricio, et suis commilitonibus.

Fortunatus enim per fulgida dona Tonantis

Ne tenebris crucier, quæso, feratis opem.

Idem de sancto Medardo.

Hæc pie pauca ferens ego Fortunatus amore,

Auxillum posco, da mihi vota, precor.

*Idem in epitaphio Gregorii episcopi civitatis Lin-
gonicæ.*

Si quæras meritum, produnt miracula rerum,

Per quem debilibus fertur amica salus.

*Idem in epitaphio Caletrici Chartetici episcopi civitatis
Carnolænæ.*

Hæc qui, sancte Pater, pro magnis parva susurro,

Pro Fortunato, quæso, precare tuo.

Idem de Gregorio episcopo Turonense.

Martini meritis per tempora longa, Gregori,

Turonicum foveas pastor in urbe gregem;

Conciliis sacris sis norma et vita priorum,
Exemploque tuo crescat adeptus honor.

Lumen apostolicum populis tua lingua ministret,

Et cæli donum te radiante micet.

Legimus etiam electos Domini per priorum merita
sanctorum Dominum exorasse, sicut in Daniele me-
moratur de Azaria ita orante : *Ne, quæsumus, tra-
das nos in perpetuum propter nomen tuum, et ne dis-
sipes testamentum tuum, neque auferes misericordiam
tuam a nobis propter Abraham dilectum tuum, et
Isaac servum tuum, et Israel sanctum tuum, quibus
locutus es, pollicens quod multiplicares semen eorum*

*A sicut stellas cæli, et sicut arenam quæ est in litore
maris (Dan. iii). Quod procul dubio nullatenus fe-
cissent, nisi, divino revelante Spiritu, certissime co-
gnovissent plus apud Dominum valere sanctos, de-
posita corruptibilis et mortalis sarcina carnis, ei
inseparabiliter adhærentes, quam alios in hac adhuc
ærumnosa vita degentes, ubi caro concupiscit adver-
sus spiritum, et spiritus adversus carnem; quos licet
perfecti sint, terrena tamen aggravat ac deprimit
habitatio, et de semetipsis semper debent esse sol-
liciti. Unde Apostolus queritur, quamvis eum spes
futuræ consolatur libertatis, dicens : *Condelector enim
legi Dei secundum interiorum hominem. Video autem
aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis
meæ, et captivantem me in lege peccati quæ est in**

*membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de
corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum
Dominum nostrum (Rom. vii). Non solum autem di-
versis vivorum necessitudinibus intercessione san-
ctorum a Domino mirabiliter et præsentialiter succur-
ritur, verum etiam defunctis fidelibus, juxta eorum-
dem memorias humatis, divina credimus et legimus
præstari suffragia, his videlicet qui hoc per corpus
ante paraverunt et promeruerunt, ut et sacrificia et
orationes atque elemosynæ quæ pro eis ab Ecclesia
vel ab amicis quibuslibet superstitibus fiunt, ipsis
post obitum valeant proficere. Unde Augustinus in
libro de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum epi-
scopum. « Scripsisti mihi quærens a me utrum pro-
sit cuique post mortem quod corpus ejus apud sancti
alicujus memoriam sepelitur. » Et post pauca : « Nam
dicis videri tibi non esse inanes motus animorum
religiosorum atque fidelium pro suis ista curantium.
Adjungis etiam vacari non posse, quod universa pro
defunctis Ecclesia supplicare consuevit : ut hinc et
illud conjici possit, homini prodesse post mortem si
fide suorum humando ejus corpori talis provideatur
locus, in quo appareat opitulatio, etiam isto modo
quæsitæ, sanctorum. Sed cum hæc ita sint, quomodo
huic opinioni contrarium non sit quod ait Aposto-
lus : *Omnes astabimus ante tribunal Christi, ut refe-
rat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit,
sive bonum sive malum (II Cor. v, 10), non te satis
videre significas. Hæc quippe apostolica sententia
ante mortem admonet fieri, quod possit prodesse
post mortem; non tunc quando jam recipiendum est
quod quisque gesserit ante mortem. Verum hæc ita
solvitur quæstio, quoniam quodam vitæ genere acqui-
ritur, dum in hoc corpore vivitur, ut aliquid adjuvet
ista defunctos; ac per hoc secundum ea quæ per
corpus gesserunt, eis quæ per corpus religiose pro
illis facta fuerint, adjuvantur. Sunt enim quos nihil
omnino adjuvant ista; sive pro eis stant quorum tam
mala sunt merita, ut neque talibus digni sint adju-
vari : sive pro eis quorum tam bona, ut talibus non
indigeant adjumentis. Genere igitur vitæ, quod ges-
sit quisque per corpus, efficitur ut prosint vel non
prosint quæcunque pro illo pie fiunt, cum reliquerit
corpus. Nam meritam per quod ista prosint, si nul-**

lum comparatum est in hac vita, frustra post hanc quaeritur vitam. Ita fit ut neque inaniter Ecclesia vel suorum cura pro defunctis, quod potuerit, religionis impendat; et tamen ferat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum sive malum, red-dente Domino unicuique secundum opera ejus. Ut enim hoc quod impenditur, possit ei prodesse post corpus, in ea vita acquisitum est quam gessit in corpore. » Et post multa : « Provisus sepeliendis corporibus apud memoriam sanctorum locus, bonæ affectionis humanæ est erga funera suorum : quoniam si nonnulla religio est ut sepeliantur, non potest nulla esse quando ubi sepeliantur attenditur. Sed cum talia vivorum solatia requiruntur, quibus eorum pius in suos animus appareat, non video quæ sint adjumenta mortuorum, nisi ad hoc ut dum recolunt ubi sint posita eorum quos diligunt corpora, eisdem sanctis illos tanquam patronis susceptos apud Dominum adjuvandos orando commendent. Quod quidam facere possent, etiamsi talibus locis eos humare non possent. » Et mox : « Cum itaque recolitur animus ubi sepultum sit charissimi corpus, et occurrit locus nomine martyris venerabilis, eidem martyri animam dilectam commendat recordantis et precantis affectus. Qui cum defunctis a fidelibus charissimis exhibetur, eum prodesse non dubium est iis qui, cum in corpore viverent, talia sibi post hanc vitam prodesse meruerunt. » Idcirco, ut arbitror, Ambrosius suum fratrem Satyrum, quem nimium dilexerat, juxta sanctum martyrem Victorem sepelivit, de quo tres libros edidit egregios : unum de ejus planctu, alteros duos consolatorios de resurrectione et paradiso. Cujus epitaphium hoc dicitur tetrasticho :

Uranio Satyro supremum frater honorem

Martyris ad lævam detulit Ambrosius.

Hæc meriti merces ut sacri sanguinis humor

Finitimas penetrans alluat exuvias.

Concordat autem huic rationi quod legitur in libro Regum, cadaver cujusdam hominis, ut ossa Elisæi propheta tetigerit, statim fuisse resuscitatum. Ita enim ibi continetur : *Mortuus est ergo Elisæus et sepelierunt eum. Latrunculi quoque de Moab venerunt in terram in ipso anno. Quidam autem sepelientes hominem viderunt latrunculos et projecerunt cadaver in sepulcrum Elisæi, quod adhæsit, et tetigit ossa Elisæi, et revixit homo, et stetit super pedes suos (IV Reg. xiii).* His ergo omnibus superius compr. hensis, certissime et evidentissime patet picturas sanctas, et sanctam Domini crucem, et sacras electorum Dei reliquias dignis et congruis honoribus a catholicis et orthodoxis in Deo et propter Deum venerari oportere, non ut sacrificando eis divinus honor, et cultus soli Deo omnium creatori debitus sit a quoquam deferendus, sed ut in ejus amore, honore, laude, et gloria sua sancta, insignia, et venerabilia vasa, prout decet, singula eorum ab omnibus fidelibus et religiosis salva fide et non ficta honorentur et amplectantur. Ille vero Eunomianus et Vigilantianus, omnium sancto-

rum adversarius et blasphemator, inimicus crucis Christi, sanctæque ejus destructor et confiator imaginis, ac per hoc gradatim ascendens, incarnationis et passionis ejus derisor et contemptor. Ubicunque enim Crucifixi sacram intuetur effigiem, suos stringens oculos osque buccis contorquens tumentibus subsannando et cachinnando perstrepat atque clamat : Ecce Christus mortuus, et tortus. Quem ob hoc Judæi præ cæteris in hac regione collaudant, omnibusque proferunt ; et quia in nullo ab eorum traditione et religione dissonat, sapientissimum eum Christianorum vocant, quos veluti imperitos et inscios ab eo discere et suos fieri discipulos deridendo et insultando exhortantur ; ipso nihilominus vicissim eos, et maxime suos affines Saracenos, nimis hyperbolicisque efferente præconiis. Hic igitur tantum et taliter sanctæ et catholicæ fidei et sanæ doctrinæ obstinatissime resistens, et contra hanc proacacissime garruens et contendens, ut perversissimus schismaticus, pravissimusque hæreticus corripendus ; et quasi vas inutile amarissimo felle, et veneno lethifero plenum, apostolicæ et canonicæ auctoritatis prævalida conterendus, imo confringendus est virga. Ut enim cætera omittam, quomodo aut qualiter episcopus crucem Domini abhorrens, conculcans, violans, ac destruens ecclesiastica officia, hoc est baptizare, chrisma conficere, manus impositionem, benedictionemve aliquam dare, aut qualibet facere consecrationes, aut missam celebrare sine illius inscriptione salutiferi potest signaculi, sine quo ista omnia sacra rite ac illibate peragi nequeunt? Hinc sanctus Augustinus ait in expositione Evangelii secundum Joannem : « Postremo quid est quod omnes noverunt signum Christi, nisi crux Christi? Quod signum nisi adhibeatur sive frontibus credentium, sive ipsi aquæ ex qua regenerantur, sive oleo quo chrismate un-gantur, sive sacrificio quo aluntur, nihil eorum rite perficitur. Quomodo ergo per id quod mali faciunt, nihil boni significatur, quando per crucem Christi quam fecerunt mali in celebratione sacramentorum ejus, bonum nobis omne signatur? » Quomodo, inquam, inter Christicolos veraciter poterit reputari, dum ea quæ catholica exercet Ecclesia refutat ac detestatur? In litanis enim et in cæteris Ecclesie officiis nullum sanctorum vult memorare, aut nominare, vel eorum anniversaria celebrare festa, sed velut vanam observationem et inutilem consuetudinem despiciens, omnia prætermittit. Ne quasi per eorum intercessionem aliquid a Deo postulare videatur, quibus seipsum præfert, illorum reliquias ossibus pecorum, aridisque lignis ac lapidibus comparando, lampades cereosque in Ecclesia per diem lucere, oculosque orando ad terram inclinare prohibet, quasi Deus ubique non esset, et quasi hæc humilitatis ac devotæ orationis indicium fore non videretur. Cum in Evangelio de publicano legitur : *Nec oculos audebat ad cælum levare (Luc. xviii, 40).* Stephanusque pro lapidantibus se orans genua posuit in terram (*Act. vii, 60*). Sed et Paulus Simone Mago a

demonibus in aera subiecto pronus ad terram orasse describitur. Hæc autem interim dixisse sufficiat. Cætera vero quam plurima quæ per alios fideles homines et veraces ab eo prolata audientes et nobis renuntiantes didicimus, tam impia et tam sacrilega habentur, ut animus Christianus vel ea litteris tradere, vel aliis referre recuset et expaveat. Idcirco illa scribere omittentes ad verba, tantummodo suæ epistolæ respondere curavimus. Propter istam autem insanissimam perversitatem renuit ad conventum occurrere episcoporum, vocans illorum synodum congregationem asinorum. Sed illi nimium patientes,

hæc diutius dissimulare non debuerant; neque ad damna animarum cumulanda et cancrum mortiferum nutriendum, tali erat parcendum homini, qui, ut ait Apostolus, Deo non placet, et omnibus hominibus adversatur. Ego vero ob divinæ crucis contemptum zelans, et zelando commotus, blasphemiamque sanctorum surda aure transire nequiens, quia membrorum despectus ad capitis sui redundat injuriam, eo dicente: *Qui vos spernit, me spernit* (*Luc. x, 16*). Hæc pauca de sanctis libris assumens, collegi, si necesse fuerit ad resistendum diabolo, Christo opitulante, his alia, prout ipse dederit, adiuncturus.

DUNGALI CARMINA.

(Marten., ampliss. Collect., tom. VI, pag. 811.)

CARMINA I, II, III, IV.

DE CAROLO MAGNO.

(Vide *Patrologiæ* tom. XCVIII, col. 1443.)

V.

Versus ad ecclesiam.

Hæc est mira domus vario depicta metallo,
Nobilis in clero, dogmate clara pio.
Auro tecta nitent, paries argenteus albet,
Ex nitido pressa marmore terra gemit.
Hæc formosa domus, victor cognoscere debes,
Corpora sanctorum continet una trium.

VI.

Versus ad fontes.

Hic fons irriguus vitalia dona ministrat,
Et renovans populos mittit ad astra Deo.
En ibi Christus adest, qui primi fontis origo
Abluit omne scelus, purgat et omne nefas.
Currite nunc, pueri, ad latices undasque sacratas
Sordibus immersis munera ferte Deo.

VII.

Versus ad fenestram.

Ne David grabatum tentator callidus intret,
Signetur Domini ista fenestra manu;
Quadrus evangelii defendat numerus omne
Corpus et interius cunctipotens animam.

VIII.

Versus ad ostium.

Qui Ægyptios agni dudum de sanguine postes
Signavit, nostros signet et ipse Deus.

IX.

Versus ad ministerium.

Qui ex duro latices jussit producere saxo,
Hic jubeat purum fundere sæpe merum.
Sit tibi summa salus semper sine fine beata,
Hoc optat Martin vestræque salutis amator,
Assiduis Dominum precibusque poposcerit alium.
Æternamque simul faciat te sumere palmam
Pectore nam puro Dominum portare memento
Ut illum valeas rectorem semper habere, etc.

B

X.

Epitaphium Folradi (abbatis S. Dionysii).

Felix illa hominum est mors et pretiosa bonorum,
Gloria quam sequitur, vita, salusque, quies.
Qui patriam repetunt linquentes extera mundi,
Post miseros luctus gaudia longa tenent.
Ex quorum numero clarus jam jure sacerdos
Corpore deposito hoc jacet in tumulo.
Clarus qui meritis vitæ, spe, nomine fulsit,
Virtutum radiis, splendor ubique suis.
Qui probitate pater fuit omnibus atque magister,
Illos arte monens, hos pietate regens.
Ecclesiæ cultor, fautor peregrum, ultor egentium.
Proderat ore cunctis hic pietate pari:
Eloquio dulcis, factis probus, ore serenus,
Pectore nectareo, promptus ad omne bonum.
Sed quia certum est te palmam meruisse patrone,
Pro peregrino me posco precare tuo.

XI.

Epitaphium Fardulfi (abbatis S. Dionysii).

Qui pietate pater, pastor, curaque magister,
Tranquillus, placidus, promptus ad omne bonum,
Ecclesiæ cultor, largus miserator egenum
Fardulfus fuerat: hoc jacet in tumulo,
In hac æde Dei tolli qui nomine claro
Æternis meruit laudibus et precibus.

XII.

Alii versus.

D Egregii proceres Clotharius ac Dagobertus,
Filius et pater hic memorantur laude perenni.
Sed magis ecclesiam ditavit hanc Dagobertus
Cum Nanthilde sua quem exornant aurea busta.

XIII.

Item alii versus.

Effigies regum hic et nomina clara refulgent
Præcipui Caroli et Pippini fortis alumni,
Optimus Augustus summo quo patre coruscet
Cæsar, quem peperit Berta pulcherrima mater.